

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ПОСЛЕДИПЛОМСКИ СТУДИИ ПО МЕНАЏМЕНТ ВО ОБРАЗОВАНИЕ

КОНЦЕПЦИСКА ПОСТАВЕНОСТ НА ДРЖАВНАТА МАТУРА
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
магистерски труд

Ментор:

проф. д-р Марија Тофовиќ-Ќамилова

Кандидат:

Катица Спасовска Бинчева

Скопје, 2012

СОДРЖИНА

ВОВЕД	3
I. ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	
1. Дефинирање на проблемот и основните поими	5
2. Обезбедување и контрола на квалитетот во образованието	16
2.1 За поимот квалитетно образование	16
2.2 Видови потреби	18
2.3 Фактори од кои зависи квалитетот на образованието.....	19
2.4 Стандардите како основа за обезбедување и вреднување на квалитетот	21
2.5 Потреба од обезбедување и контрола на квалитетот на образованието	21
2.6 Систем за обезбедување и контрола на квалитетот.....	25
2.7 Екстерни оценувања и испити.....	28
2.8 Искуството на Република Македонија од екстерни оценувања и испити.....	32
2.9 Европски искуства во екстерните оценувања.....	35
3. Испити на крајот од средното образование во РМ.....	36
3.1 Причини за иновирање на испитите на крајот на средното образование	36
3.2 Кратка ретроспектива на завршниот (матурскиот) испит	37
4. Концепција за матура и за завршен испит	39
4.1 Појдовни основи за конципирање на испитите	39
4.2 Визија за матурата и за завршниот испит.....	40
4.3 Цели на матурата и на завршниот испит	41
4.4 Модел на испити	41

4.5 Начин на оценување	43
4.6 Критериуми за избор на наставни предмети за полагање	44
4.7 Динамика на реализација на Концепцијата	44
5. Матурата во некои земји од Европа	46
5.1 Словенија	46
5.2 Хрватска	47
5.3 Црна Гора	50
5.4 Латвија	52
5.5 Литванија	53
5.6 Украина	54
5.7 Грузија	54
5.8 Франција	55
5.9 Ирска	56
5.10 Германија	58
5.11 Австрија	58
5.12 Англија	60
5.13 Полска	61
5.14 Италија	62
5.15 Унгарија	64
5.16 Бугарија	65
5.17 Словачка	65
5.18 Албанија	66
5.19 Чешка	67
5.20 Шведска	68
6. Релевантни истражувања	74

II. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Предмет на истражување	82
2. Цел и карактер на истражувањето	83
3. Задачи на истражувањето	84
4. Хипотези	84
5. Варијабли на истражувањето.....	85
6. Методи, техники и инструменти на истражувањето	86
7. Популација и примерок	89
8. Организација и тек на истражувањето	91
9. Статистичка обработка на податоците	93

III. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ

1. Анализа и интерпретација на резултатите.....	95
2. Заклучоци	163
3. Препораки.....	169

ЛИТЕРАТУРА	170
-------------------------	------------

ПРИЛОЗИ	177
----------------------	------------

ВОВЕД

Воведувањето на државната матура е еден од позначајните проекти од областа на образованието во Република Македонија. Подготовките за негова имплементација беа многубројни, комплексни и се одвиваа во подолг временски период. За успешна реализација на овој проект се вложени многу човечки, материјални, временски и други ресурси.

Сите досегашни активности во врска со матурата ги планираа и реализираа вработените од Државниот испитен центар (до 2009 година Сектор за вреднување на постигањата на учениците при Бирото за развој на образованието) во соработка со училиштата и надворешните соработници.

За успешно воведување на државната матура направен е широк спектар на активности. Изготвени се голем број на документи и тоа: Концепција за матура и завршен испит, испитни програми за сите наставни предмети кои се вклучени во државната матура (над 150, дел од нив подоцна се ревидирани), правилници, процедури, упатства, брошури. Обезбеден е потребниот хардвер и изработен соодветен софтвер. Спроведени се многу обуки, како за вработените од ДИЦ, така и за надворешните соработници.

Во ноември 2002 година во Охрид се одржа и конференција на тема „Иновирање на матурскиот испит во Република Македонија“. Од таа конференција произлезе извештај изготвен од меѓународен тим на експерти. Еден од заклучоците на таа конференција гласи: „Спроведувањето на новите матурски испити, потенцијално, е важен елемент во подобрувањето на квалитетот на средното и високото образование“.

Во периодот од 2001-2007 година беа реализирани 7 пилот тестирања за државна матура (6 на примерок, 1 на цела популација од 17 500 ученици, секој ученик

по два предмети). Целта на овие пилотирања беше да се добијат сознанија за квалитетот на мерните инструменти-тестовите, да се проверат процедурите за спроведување на државна матура и да се тестира информатичко-технолошкиот систем за поддршка на целокупниот процес на спроведување на испитите.

Треба да се напомене дека пред самата реализација на државната матура, есента 2007 година се случија и масовни протести од страна на учениците. Но, и покрај сè, државната матура во Република Македонија за прв пат успешно се спроведе во јуни 2008 година. После Словенија, Република Македонија е втора земја од бившите југословенски републики која воведе државна матура. Од 2010 година вакви испити се реализираат и во Хрватска. Во 2011 година државна матура за прв пат се реализира и во Црна Гора.

Поради сето тоа авторот на овој труд сметаше дека државната матура како особено важен проект од областа на образованието, заслужува да му се посвети потребното внимание. Обемноста, комплексноста и значењето на државната матура наметнуваат повеќе истражувачки прашања во врска со нејзината концепциска поставеност, организација, реализација и придобивки. Меѓутоа, предмет на ова истражување ќе биде да се согледа постојната концепциската поставеност на државната матура, постигнатоста на целите зацртани со Концептот за државна матура, како и потребата од нејзино ревидирање.

I. ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

1. Дефинирање на проблемот и основните поими

Реформите во гимназиското¹ и средното стручно образование² во Република Македонија воведени кон крајот на 20-от и почетокот на 21-от век беа насочени кон подобрување на квалитетот на образованието и кон барањата на пазарот на трудот. Најзначаен сегмент од промените во новите наставни планови и програми, беше тоа што на учениците им се даде поголема можност за избор на наставни предмети според сопствена желба и афинитет, како и тоа што целите во наставните програми се насочени кон организирање на наставен процес во функција на развој на повисоки когнитивни способности, примена на стекнатите знаења и оспособување за доживотно учење.

Во рамките на вкупните напори за усовршување на средното образование беше опфатена и проблематиката на матурскиот, односно завршниот испит. Овој испит беше од клучно значење за реформите на гимназиското и средното стручно образование со четиригодишно траење.

Согласно концепциските и содржинските промени на гимназиското и средното стручно образование со четиригодишно траење, беа потребни и промени во матурскиот и завршниот испит т.е. промени во конципирање на испитите кои учениците ги полагаат на крајот од средното образование. Потребата од вакви промени произлезе и од воочените слабости на постојните испити на крајот од средното образование кои немаа повратно влијание врз квалитетот на средното образование и не беа доволно добра основа за селекција при упис во високото образование.

¹ Реформата во гимназиското образование започна со примената на новите наставни планови и програми во учебната 2001/2002 година

² Реформата во средното стручно образование согласно ФАРЕ-програмата започна во учебната 1999/2000 година

Во продолжение ќе ги наведеме евидентираниите слабости на постојните испити, и наспроти нив, карактеристиките на новите испити. Разликите помеѓу старите и новите испити пред сè се однесуваат на: целите, видовите испити и начинот на нивното спроведување.

1. Цели на испитите	
постојни испити	нови испити
- Сертификација - Информирање на учениците и родителите за постигањата	- Сертификација - Селекција на кандидатите за високообразовните институции - Следење на квалитетот на образованието засновано на образовни стандарди и одговорност за резултатите - Информирање на учениците, родителите, наставниците, училштата за постигањата на учениците претставени на објективна скала

2. Видови испити	
постојни испити	нови испити
- завршен испит	- државна матура - училишна матура - завршен испит

Основна карактеристика за испитите од државната матура е што се целосно стандардизирани и се изведуваат по формализирани процедури и според однапред утврдени стандарди на постигања. Овие испити ги планираат и изведуваат специјализирани установи (испитни центри), а конципирањето на содржината и начинот на оценувањето се во надлежност на стручни одбори и комисии (Државен матурски одбор, државни матурски предметни комисии).

Основна карактеристика за испитите од училишната матура и завршниот испит е што се делумно стандардизирани, се изведуваат по формализирани процедури и според однапред утврдени стандарди на постигања. Овие испити ги планираат специјализирани установи (испитни центри), а ги изведуваат училишни комисиии. Конципирањето на содржината и начинот на оценувањето се во надлежност на стручни одбори и комисиии (Државен матурски одбор, државни матурски предметни комисиии).

3. Начин на спроведување	
постојни испити	нови испити
- Секое училиште ја утврдува содржината на испитите и ги изготвува испитните прашања - Испитите ги спроведуваат училишни испитни комисиии - Континуирано одличните ученици се ослободени од испити - Во краток временски период дел од учениците полагаат два вида на испити (завршен испит и приемен испит)	- Содржината на испитите е одредена централно преку испитни програми - Инструментите се изготвуваат централно за сите екстерни испити - Испитите од државната матура ги спроведуваат именувани тестатори - Испитите ги спроведуваат училишни матурски комисиии контролирани од централните органи - Секој ученик полага испит по сопствен избор - Учениците кои ќе положат државна матура можат да конкурираат на високо образовните институции³

Промените во целите, содржината, организацијата и изведувањето на новите испити, а особено на државната матура бараа сериозни подготовки во кои требаше да бидат вклучени сите заинтересирани страни во овој процес. Успешното имплементирање и спроведување на иновираниите испити во голема мера требаше да го подобри

³ Во тој период беше замислено државната матура да биде услов за влез во високото образование, но подоцна во чл. 108 од Законот за високо образование им се даде можност за влез во високото образование и на учениците со училишна матура/завршен испит, при што предност имаат оние кои положиле државна матура

квалитетот на средното образование и да го олесни влезот во високото образование, но истовремено беше повеќе од јасно дека последиците од евентуална неуспешна имплементација би биле големи како за самиот систем на образование, така и за учениците.

Токму поради овие причини Министерството за образование и наука и Бирото за развој на образованието започнаа подготовки, кои со тек на време сè повеќе се интензивираа. Примарна задача на Министерството за образование и наука и на Бирото за развој на образованието беше изготвување на Концепција за матура и завршен испит во средното образование во Република Македонија. Активностите во врска со изготвувањето на овој документ се одвиваа во две фази: подготвителна фаза и финална фаза.

Основна цел на активностите во подготвителната фаза беше стручно оспособување на клучните стручни лица вклучени во овој процес и пилотирање на решенија кои би биле најсоодветни за нашиот образовен систем и во наши услови.

Основна цел на активностите од финалната фаза беше сознанијата добиени преку стручната обука и пилотирањата во подготвителната фаза, да се вградат во Концепцијата за матура и завршен испит во јавното средно образование во Република Македонија. За таа цел во 2002 година беше формирана Државна матурска комисија⁴ и работна група која имаше за задача да ја подготви Концепцијата и да ја достави до Државната матурска комисија на разгледување.

Од страна на Државната матурска комисија предлог верзијата на Концепцијата беше прифатена и после тоа се организираше јавна расправа по истата. Како резултат на јавната расправа произлезе писмена согласност и прифаќање на концепциските решенија за матурските и завршните испити од страна на трите универзитети во државата, средните училишта, социјалните партнери и Унијата на средношколци.

⁴ Во 2003 година со Решение на министерот за образование и наука составот на Државната матурска комисија беше променет и новата комисија работеше според правилник за работа и на реализација на конкретни задачи

За понатамошно успешно воведување и реализација на Концепцијата, беше повеќе од јасно дека од особено значење е, сите субјекти вклучени во овој процес да бидат навремено и добро информирани, обучени и подготвени за да може овие испити да се спроведат доследно и квалитетно. На тој начин би биле исполнети очекувањата на крајните корисници - учениците, училиштата и универзитетите.

Подготовките за воведување на новите испити се одвиваа на две нивоа. Едното ниво беа државните институции и работните тела, а другото ниво - училиштата. Подготовките беа насочени кон обезбедување на квалитетни документи и инструменти, неопходни за спроведување на испитите, како на пример: изготвување на испитни програми, испитни задачи и тестови, процедури, водичи и слично.

Од непроценлива вредност за успешна имплементација на матурата и завршниот испит во Република Македонија се спроведените пилот тестирања. Имено, во периодот од 2001-2006 година се реализирани шест пилот тестирања за државна матура. Со овие пилотирања беа опфатени следните предмети: македонски јазик и литература, албански јазик и литература, турски јазик и литература, математика, англиски, германски, француски и руски јазик, физика, хемија, биологија и историја. Предметите кои се полагаат екстерно беа пилотирани повеќе пати. Сите овие пилотирања се спроведуваа на репрезентативен примерок.

Во април и мај 2007 година екипи од советници од Бирото за развој на образованието ги посетија сите средни училишта во државата и ја презентираа Концепцијата за матура и завршен испит. На овие презентации покрај членовите на наставничките совети, беа присутни и претставници од локалната самоуправа, советите на родители и училишната заедница. Притоа беа дистрибуирани флаери за промоција на матурата, како и тестови од пробните тестирања.

За прв пат пробно тестирање со цела популација ученици се спроведе во декември 2007 година за екстерните предмети од првата фаза на динамиката на реализација на Концепцијата за државна матура.

Пред пробната матура беа поставени повеќе цели:

- да се проверат сите процедури за организирање и спроведување на матура;
- да се тсетира расположивиот хардвер и софтвер наменет за поддршка на матурата;
- да се провери факторот време за секој од поодделните предмети, но и за секоја процедура посебно;
- да се проверат мерните инструменти;
- да се согледаат просторните услови;
- локалните координатори, тестаторите, оценувачите и сите други учесници во процесот на реализација на матурата да се стекнат со потребното искуство;
- учениците и наставниците искусно да поминат низ процесот на спроведување на државниот матурски испит, а Бирото за развој на образованието, како и Министерството за образование и наука да добијат повратни информации кои би користеле за поуспешно спроведување на првата државна матура во јуни 2008 година.

Со ова пробно тестирање на секој ученик му беше овозможено искусно да помине низ целиот процес на изведување на испитите, што беше од непроценлива вредност, особено по протестите на матурантите против воведувањето на државната матура, бидејќи тогаш од страна на учениците и наставниците, на новите испити се гледаше како на нешто страшно и невозможно успешно да се положи.

Сознанијата од пробната матура беа земени предвид при: ревидирањето на испитните програми, проширувањето на листата на изборни предмети, изготвувањето на нови правилници и слично. Исто така во 2007 година беа направени соодветни измени и дополнувања на Концепцијата. На барање на учениците и наставниците беше воведен и втор испитен рок - августовски, за оние ученици кои во јуни ќе покажат негативни резултати или од оправдани причини биле спречени да полагаат во јунскиот испитен рок.

Конечно, по долгогодишни и сеопфатни подготовки во врска со воведување на новите испити на крајот од средното образование, во јуни 2008 година започна да се спроведува првата фаза на динамиката на реализација за државната матура. Обемноста, комплексноста и значењето на државната матура, наметнуваат повеќе истражувачки прашања во врска со нејзината концепциска поставеност, организација, реализација и придобивки. Меѓутоа, предмет на ова истражување ќе биде постојната концепциска поставеност на државната матура, постигнатоста на целите зацртани со Концептот за државна матура, како и потребата од нејзино ревидирање.

Во продолжение ќе се обидеме да ги дефинираме и објасниме основните поими со кои се среќаваме во овој труд.

Валидност - мерка за тоа до кој степен тестирањето/испитувањето го мери она што треба да го мери (што е цел на мерењето).⁵

Валидност на тестот/мерниот инструмент - особина на целиот процес на мерење, а особено на мерниот инструмент, која гарантира дека добиените скорови ја мерат варијаблата што треба да ја мерат. За еден мерен инструмент (тест) може да се рече дека е валиден ако навистина мери она за што е наменет да мери.⁶

Вреднување - збирен поим за сите методи и процедури за оценување/проценување на способностите (знаењата, умеењата и компетенциите) на некоја индивидуа.⁷

Интерно проверување и оценување - проверување и оценување кое го вршат, пред сè, самите наставници кои ја изведуваат наставата. Тоа е редовна и доминантна практика присутна во сите земји. Интерното проверување и оценување, повремено и за одредени потреби, можат да го вршат и други лица во училиштето (директорот,

⁵ www.aposo.gov.ba/DWNLD/RJECNIK_ODABRANIH_OBRAZOVNIH_TERMINA.pdf; стр. 21

⁶ Попоски, К. (2002), Речник на термините од областа на оценувањето, Скопје: Македонска книга, стр. 21

⁷ www.aposo.gov.ba/DWNLD/RJECNIK_ODABRANIH_OBRAZOVNIH_TERMINA.pdf; стр. 21

други наставници - комисија, училишниот педагог или психолог) или, пак, заедно со наставникот и некое друго лице од училиштето.⁸

Матурски испит (матура) - испит или група од испити што ги полагаат учениците на крајот од средното гимназиско и стручно образование од ист ранг, при што треба да покажат дека се стекнале со знаења и способности за тој степен на образование.⁹

Државна матура - група на испити кои под еднакви услови и критериуми се спроведува за сите ученици во исто време и овозможува добивање на споредливи резултати за учениците на државно ниво.

Екстерно проверување и оценување - проверување и оценување кое го вршат стручни лица (експерти, надзорници, инспектори) надвор од училиштето, наместо самите наставници¹⁰.

Завршен испит - испит што го полагаат учениците на крајот од средното образование. Со него се проверуваат и оценуваат знаења и способности на ниво на соодветен степен и вид на средно стручно образование. Притоа учениците треба да покажат дека се здобиле со потребните знаења, вештини и способности, односно стручна компетентност за одредено занимање. Содржината и начинот на полагање зависат од видот и степенот на образование за кој се полага и тоа е определено со испитни програми и со посебни нормативни акти¹¹.

Знаење - систем или логички преглед на факти и генерализација на објективната стварност која човекот ја усвоил и трајно задржал во својата свест¹².

Индикатори за квалитет на образование - јасно дефинирани показатели (знак, обележје, својства, карактеристики, особини) кои овозможуваат вредносна проценка

⁸ Попоски, К. (2002), Речник на термините од областа на оценувањето, Скопје: Македонска книга, стр. 24

⁹ Попоски, К. (2002), Речник на термините од областа на оценувањето, Скопје: Македонска книга, стр. 57

¹⁰ Попоски, К. (2005), Училишна докимологија, Скопје: Китано, стр.182

¹¹ Попоски, К. (2002), Речник на термините од областа на оценувањето на постигањата на учениците, Скопје: Македонска книга, стр. 37

¹² Poljak, V. (1984), Didaktika, Zagreb: Školska knjiga, str. 4

на клучните аспекти на образовниот систем. Индикаторите кои најчесто се користат се однесуваат на наставните планови и програми, постигањата на учениците, учењето и поучувањето, поддршката на учениците, училишната атмосфера/опкружување и етос, ресурси, раководење и обезбедување на квалитетот.¹³

Испитна предметна програма - документ во кој формално е наведено што ќе се оценува со одредено испитување.¹⁴

Концепција за државна матура - документ во кој е опишана структурата на државната матура како модел на испити кој се спроведува на крајот од средното образование со четиригодишно траење.

Образовни стандарди - наоди или насоки за мерење на квалитетот на учењето воспоставени на државно или на локално ниво.¹⁵

Стандард значи ниво на очекувани резултати односно задоволителна вредност во постигнувањето на целите. Образовните стандарди се национален (државен) документ со кој се определуваат обемот и квалитетот на знаењата, вештините, способностите, односно компетенциите на учениците со кои тие треба да се здобијат по изучувањето на определена програма. Образовните стандарди се продукт на државната образовна политика и ги изразуваат и задоволуваат општествените и индивидуалните образовни (развојни) интереси.¹⁶

Оценување на постигањата на учениците - процес на проверка на постигањата на учениците врз основа на одредени критериуми.¹⁷

¹³ www.aposo.gov.ba/DWNLD/RJECNIK_ODABRANIH_OBRAZOVNIH_TERMINA.pdf; стр. 7

¹⁴ www.aposo.gov.ba/DWNLD/RJECNIK_ODABRANIH_OBRAZOVNIH_TERMINA.pdf; стр. 9

¹⁵ www.aposo.gov.ba/DWNLD/RJECNIK_ODABRANIH_OBRAZOVNIH_TERMINA.pdf; стр. 19

¹⁶ Попоски, К. (2002), Речник на термините од областа на оценувањето на постигањата на учениците, Скопје: Македонска книга, стр. 75

¹⁷ www.aposo.gov.ba/DWNLD/RJECNIK_ODABRANIH_OBRAZOVNIH_TERMINA.pdf; стр. 14

Оцена - завршен акт на процесот на оценување. Оцената е резултат од оценувањето, односно од споредувањето меѓу утврдената актуелна состојба и барањата на стандардите (целите, критериумите)¹⁸.

Постигања на учениците - позитивни промени во личноста на ученикот (на когнитивен, психомоторен и социо-емоционален план), што настануваат во процесот на наставата и другата воспитно-образовна работа во училиштето, а што се однапред планирани во вид на воспитно-образовни цели. Тоа се стекнати (научени) компетенции во рамките на одделни програми. Такви постигања се стекнатите знаења, умеења, вештини, способности и други компетентности како последица на вложените напори во одреден подолг период¹⁹.

Праг на положеност - број на бодови на испитот врз основа на кој се смета дека ученикот успешно го положил испитот (и број на бодови испод кој се смета дека не го положил испитот).²⁰

Сертификација - користење на резултатите од испитувањето за да им се даде на поединци документиран доказ за постигнувањата.²¹

Селекција - користење на резултатите од испитувањето со цел да се изберат поединци за понатамошно школување или можност за вработување, каде што бројот на такви можности е ограничен.²²

Скала на центили - скала од сто ранговни единици – центили. Се нарекува уште и перцентилна скала, а ранговите се изразуваат во проценти или пропорции. Секоја нејзина единица – центил, опфаќа 1% од испитаниците и тоа така што првиот центил ги

¹⁸ Попоски, К. (2002), Речник на термините од областа на оценувањето на постигањата на учениците, Скопје: Македонска книга, стр. 80

¹⁹ Попоски, К. (2002), Речник на термините од областа на оценувањето на постигањата на учениците, Скопје: Македонска книга, стр. 90

²⁰ www.aposo.gov.ba/DWNLD/RJECNIK_ODABRANIH_OBRAZOVNIH_TERMINA.pdf; стр. 15

²¹ www.aposo.gov.ba/DWNLD/RJECNIK_ODABRANIH_OBRAZOVNIH_TERMINA.pdf; стр. 17

²² www.aposo.gov.ba/DWNLD/RJECNIK_ODABRANIH_OBRAZOVNIH_TERMINA.pdf; стр. 17

опфаќа најслабите испитаници, вториот наредните 1%. Овде, за разлика од обичното рангирање, редоследот е обратен: се поаѓа од најслабиот резултат кон најдобриот.²³

Стандарди на постигањата на учениците - опис на нивоа на квантитет и квалитет на знаења и способности кои учениците ги постигнуваат/покажуваат на крајот на одреден циклус/степен на образование.²⁴

Тестови на знаење - тестови со кои се мери квантитетот и квалитетот на знаењето стекнато во текот на учењето. Содржината и формата на овие тестови варира во зависност од тоа какво знаење со нив се испитува и која е целта на проверувањето на знаењето.²⁵

Тестирање - секое проверување или испитување со кое нешто се мери. Во училишната практика и за потребите на оценувањето на постигањата на учениците терминот тестирање се користи за да се означи примена на некој тест за проверување на напредокот на учениците²⁶.

Успех - постигнување, остварување кое соодветствува на нивото на аспирациите на некое лице или, дури, и го надминува²⁷.

Училишна матура - група од испити на училишно ниво што ги полагаат учениците на крајот на средното образование (гимназиско или уметничко), со цел да се провери дали тие се стекнале со знаења и способности соодветни на тој степен на образование. Услов да се полага училишна матура е ученикот претходно успешно да ги завршил сите обврски од последната година на образование. Испитите од училишната матура се полагаат според посебни испитни програми кои се темелат на целите на наставните

²³ Попоски, К. (2002), Речник на термините од областа на оценувањето на постигањата на учениците, Скопје: Македонска книга, стр. 112

²⁴ www.aposo.gov.ba/DWNLD/RJECNIK_ODABRANIH_OBRAZOVNIH_TERMINA.pdf; стр. 19

²⁵ Попоски, К. (2002), Речник на термините од областа на оценувањето на постигањата на учениците, Скопје: Македонска книга, стр. 126

²⁶ Попоски, К. (2002), Речник на термините од областа на оценувањето на постигањата на учениците, Скопје: Македонска книга, стр. 124

²⁷ Попоски, К. (2002), Речник на термините од областа на оценувањето на постигањата на учениците, Скопје: Македонска книга, стр. 130

програми за соодветните наставни предмети. Функцијата на училишната матура е пред сè сертификатна. Сите испити се полагаат интерно. Начинот на организирање и спроведување на училишната матура е пропишан со посебен нормативен акт - правилник.

Цели на државна матура – посакувани резултати од спроведувањето на државната матура.

2. Обезбедување и контрола на квалитетот во образованието

Основен предуслов за развојот на секоја индивидуа, а со тоа и на општеството во целина е квалитетното образование. Тоа дава можност за стекнување на високо ниво на знаења, вештини и компетенции, кои се неопходни за активно граѓанство, социјална кохезија и успешно вклучување на пазарот на трудот во и надвор од нашата земја. Квалитетот на образованието е и еден од најважните приоритети на земјите-членки на Европската Унија.

2.1 За поимот квалитетно образование

Според К. Попоски²⁸ „Поимот квалитетно образование е многу сложен и комплексен, па поради тоа е многу тешко за него да се даде еднозначна и општоприфатена дефиниција. Всушност, тој како да се смета за општопознат поим, но само до моментот кога треба да се каже што навистина, се подразбира под квалитетно образование. Тогаш очигледно наидуваме на многу тешкотии од различна природа“.

Дефинирањето на поимот квалитетно образование е отежнато не само поради субјективните перцепции и сфаќања на овој поим, туку и поради неговата динамичност и развојност во текот на времето. Имено, потребите на корисниците на образовните услуги во текот на времето не се статични, туку се менуваат и развиваат. На тој начин

²⁸ Попоски, К. (2000), „Квалитетот во образованието и факторите од кои тој зависи“, 30 години Институт за психологија

квалитетното образование и повратно влијае врз образовните и другите потреби на оние кои учат.

Според Ткалец²⁹ „Квалитетот на образованието може да се дефинира како образование на сегашните и идните потреби на одделните ученици и општествени групи со оглед на околностите и натамошните можности. Поимот квалитет ги опфаќа и развојните можности на секој ученик.“

За да се разбере и дефинира поимот квалитетно образование што покомплетно и пошироко, треба да се има предвид дека овој поим е под влијание на многу фактори, како што се: теориските основи врз кои се гради концептот на наставата, културата, средината, традицијата, вредносниот систем на еднката и друго.

Американскиот психолог В. Гласер³⁰ вели „Квалитетот е срж на она што сите цело време го посакуваме“. Токму поради тоа, дефиницијата за квалитетот на образованието е значајна само ако се однесува на неговата суштина, на она што тој навистина е, или, во овој случај на суштината (сржта) на образованието. За да се разбере и дефинира квалитетот на образованието треба да се има предвид дека тоа е услужна дејност. Познато е дека секоја услуга, па и образовната се разликува од производот. Процесите на давање и користење на услугата се одвиваат симултано. Истовременото давање и користење на услугата, значи дека корисникот е вклучен во тие процеси. Овде наставникот се јавува во улога на давател на услугата, а ученикот како корисник на таа услуга. Помеѓу давателот и корисникот на услугата постојат определени меѓусебни односи и влијанија, при што ученикот стекнува нови искуства и сознанија, развива способности и вештини, изградува навики, ставови, систем на вредности, односно се развива и менува како личност. Гласер³¹ исто така смета дека „квалитетот не можеме да го дефинираме така што сите луѓе ќе се согласат со дефиницијата. Но, може да биде прифатлива во таа смисла што секој од нас секогаш знае што е квалитет за него“.

²⁹ Tkalec, V. (1995), „Kakovost izobraževanja“, *Vzgoja in izobraževanje*, br. 4, str. 34.

³⁰ Glasser, W. (1995), *Kontrolna teorija za menagerje*, Radovljica: Regionalni izobraževalni center, str. 30

³¹ Glasser, W. (1995), *Kontrolna teorija za menagerje*, Radovljica: Regionalni izobraževalni center, str. 30

„Квалитетното образование е процес во кој ученикот (корисникот) открива дека учењето му го подобрува квалитетот на неговото живеење“³² - вели Гласер. Во таквиот воспитно-образовен процес ученикот е позадоволен, радосен, се чувствува помокен со повеќе и поквалитетно знаење, повеќе соработува и се дружи со останатите ученици – со еден збор полесно се снаоѓа во животот. Тоа е образование кое на ученикот му задоволува голем број на потреби, не само за когнитивниот, туку и за социоемотивниот и психомоторниот развој.

„Што е квалитет најдобро се учи кога учениците работат квалитетно Нема да се постигне квалитет во училиштата сè додека учениците не почнат квалитетно да работат во паралелката (училницата)“ – вели W. Glasser³³.

2.2 Видови потреби

Училиштето е и физички и социјален и педагошки и, во најширока смисла животен простор во кој се одвиваат разновидни односи и настани, значајни за развојот на учениците. Според Гласер, квалитетот е поврзан со внатрешната контрола на задоволување на индивидуалните потреби. „Квалитетот е сè она што правиме или научуваме, а што силно задоволува една или повеќе наши основни потреби“³⁴. Јасно е дека во училиштето учениците не ги задоволуваат само своите образовни, туку и многу други потреби. Во него тие не се стекнуваат само со знаења и вештини, туку и се социјализираат, имаат можност за усвојување на вредности и ставови, за развој на социјалните емоции и етичките димензии на личноста, за исхрана, за физички развој, за развој на личноста во поширока смисла на зборот.

Секоја индивидуа во животот има свои сопствени цели кон чие постигнување се стреми. Како резултат на тоа кај единката се развиваат мотиви. Мотивите и потребите на единката можат хиерархиски да се подредат на пет нивоа, а нивното задоволување се одвива по тој редослед. Најниското ниво го чинат физиолошките потреби, потоа се

³² Glasser, W. (1995), Kontrolna teorija za menagerje, Radovljica: Regionalni izobraževalni center, str. 52

³³ Glasser, W. (1994), Kvalitetna škola, Zagreb: Educa, str. 105

³⁴ Glasser, W. (1995), Kontrolna teorija za menagerje, Radovljica: Regionalni izobraževalni center, str.68

потребите за сигурност, како трети се потребите за припадност и љубов, па потребата за почитување и самопочитување и највисоко во хиерархијата е потребата од самоактуелизација на личноста. Самоактуелизацијата бара слобода на единката за креативност и иновативност и е клучна во воспитно-образовниот процес.

Од суштинско значење за секое училиште кое се стреми кон подобрување на квалитетот на своите услуги, е утврдување на потребите на корисниците. Според Гласер³⁵, „Поучувањето е тешко и во најдобри услови, а кога се немаат на ум потребите на ученикот и наставникот, станува уште потешко, па и невозможно. Сите методи на поучување, кои ги запоставуваат потребите на наставникот или ученикот, осудени се на неуспех“. Поради тоа утврдувањето на вистинските потреби на учениците и наставниците од страна на училиштето, е повеќе од потребно.

2.3 Фактори од кои зависи квалитетот на образованието

Поради сложеноста и комплексноста на поимот квалитетно образование сосема е јасно дека тој зависи од повеќе фактори и тоа: фактори на ниво на систем и на ниво на училиште. Бројот и на едните и на другите е многу голем, но ќе ги наведеме најважните. Меѓу поважните системски фактори се:

- системот на управување и раководење со образованието;
- системот на финансирање;
- системот на подготвување на кадрите (наставници, воспитувачи, стручни работници, раководни кадри и др.);
- системот на перманентно усовршување на кадрите;
- системот за наградување и напредување на кадрите;
- планирањето и програмирањето на воспитно образовната работа на ниво на одделни подсистеми и на целиот образовен систем;
- организацијата на воспитно-образовната работа во сите училишта во текот на учебната година;

³⁵ Glasser, W. (1994), Kvalitetna škola, Zagreb: Educa, str. 32

- системот на следење и вреднување на постигањата на учениците и на работата на училиштата;
- системот на научно проучување и развој на образованието;
- системот на институции (установи, органи, тела, здруженија и сл.) на државно и локално ниво, надлежни за образованието.

Фактори кои влијаат на квалитетот на образованието на училишно ниво се:

- карактеристиките на учениците (способности, предзнаења, емоционални карактеристики, мотивација);
- случувањата во паралелката (правила на однесување, комуницирање, поставување на целите и очекувањата, известување за постигањата, методи на поучување и проверување, интеракции меѓу наставникот и учениците, како и помеѓу самите ученици и сл.);
- програмирањето, планирањето и изведувањето на наставата (избор на содржини, наставни методи и форми, расположива наставна технологија, учебници кои се користат, системот на оценување и известување за резултатите од учењето, број на ученици во паралелката, интеграција на децата со посебни потреби и други);
- начинот на водење и одлучување во училиштето (училишна клима, етос, односите помеѓу наставниците, големината на училиштето, правилата за ред и дисциплина);
- просторните и други материјални услови (училници, кабинети, библиотека, фискултурна сала, училишен двор и други);
- наставниот кадар и другите вработени во училиштето (нивната компетентност, стручност, залагање, мотивираност за работа, стручно усовршување, наградување).

Бројните системски и училишни фактори од кои зависи квалитетот на образованието, меѓу себе се поврзани на сите можни нивоа: државно, локално и училишно.

2.4 Стандардите како основа за обезбедување и вреднување на квалитетот

Стандардите во образованието се резултат на државната образовна политика, односно, израз на општествените интереси и потреби. Колку што барањата на државата кон образованието се поблиски до потребите на општеството, толку поголемо ќе биде совпаѓањето на квалитетот на образованието со развојот на општеството. Оттука е и значењето на утврдувањето на вистинските образовни потреби на младите поколенија. Стандардите во образованието можат да бидат:

- стандарди за предусловите (потребен простор, опрема, наставни, средства, учебници, соодветен број на наставен кадар, број на ученици во паралелка, стандарди за финансирање и други);
- стандарди за процесот (содржина, организација и реализација на воспитно-образовна работа, стандарди за наставни планови и програми, стандарди за системот на следење, проверување и оценување на постигањата на учениците и други);
- стандарди за посакуваните постигања (каталози на знаења, вештини, ставови, интереси, способности со кои треба да се стекнат учениците по завршување на наставата, со нив се утврдува што треба да знаат и да можат да прават учениците по завршувањето на одреден степен (циклус) на образование.

2.5 Потреба од обезбедување и контрола на квалитетот на образованието

Прашањето за тоа колку е квалитетно нашето образование сè почесто почна да се наметнува по осамостојувањето на Република Македонија. Имено, нашата самоувереност дека имаме образование со висок квалитет се доведе во прашање по бројните извештаи на странските експерти за оценување, кои сметаа дека државата нема докази за квалитетот на постигањата на учениците, независно од тоа за кој степен на образование станува збор. На тоа исто така влијаеја и резултатите од

изведените национални и интернационални мерења на знаењата на учениците, по определени наставни предмети.³⁶

Речиси единствен показател за квалитетот на образовниот процес кај нас, на училишно, но и на државно ниво, беа оценките на учениците, за кои како да владее мислење дека не можеме многу да им веруваме, бидејќи не се доволно објективни. Тие вообичаено се изведени врз основа на усни или писмени одговори и што е уште поважно, од учениците се бара само меморирање и репродукција на факти, а тоа според познатата Блумова таксономија се најниски нивоа на знаења. Ваквиот начин на проверки на знаења не го одразува квалитетот, туку способноста на ученикот за меморирање и репродукција на факти. Од година во година процентот на одлични ученици стануваше сè поголем, што беше причина повеќе квалитетот на нашето образование да не може да се цени само според училишните оценки³⁷.

Во нашата држава не постоеја постапки и процедури за **самоевалуација** на работата на училиштата. Сè се сведувахе на изработка на Годишна програма за работа на училиштето и извештај за нејзината реализација. Во овие документи се давахе само опис на работата и постигањата на училиштата, без аналитичен пристап во вреднувањето и со отсуство на развојната компонента во планирањето.

Друга причина за неефикасно функционирање на поранешниот систем за обезбедување и контрола на квалитетот беше **недоволно разграничените компетенции и одговорности** во овој домен помеѓу постоечките институции, односно, меѓу Бирото за развој на образованието и Републичкиот просветен инспекторат (сегашен Државен просветен инспекторат), како и **непостоењето на институција** чија примарна задача би била екстерна проверка на постигањата на стандардите на државно ниво. Порано, стручниот надзор над работата на училиштата го вршеше БРО, а Државната просветна инспекција вршеше надзор за почитување на законската регулатива при работата на воспитно-образовните установи. Основна слабост на двата

³⁶ Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 со придружни програмски документи (2006), Скопје: Министерство за образование и наука на РМ, стр. 373

³⁷ Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 со придружни програмски документи (2006), Скопје: Министерство за образование и наука на РМ, стр. 374

постоечки механизми за надзор и вреднување на квалитетот беше што надзорите не се вршеа систематски (недоволен број советници, голем број одговорности по советник) и не постоеше доволно јасна методологија за вреднување на квалитетот на работата на училиштата.

Контролата треба да обезбеди повратни информации, односно да покаже колку добро работат и какви резултати постигнуваат учениците, како работат училиштата (наставниците и другите кадри), какви ни се наставните планови и програми, и, се разбира, како функционира образовниот систем во целина. Без повратни информации, кои треба да ги обезбеди системот за обезбедување и контрола на квалитетот, образовниот систем не би можел да се усовршува и унапредува³⁸.

Последните десетина година се вложени доста напори за надминување на овие состојби и во насока кон подобрување на квалитетот на образованието. Со новиот **Закон за Државен просветен инспекторат** јасно се дефинирани и разграничени компетенциите на оваа институција. Освен следење на законитоста, Државниот просветен инспекторат врши и интегрална евалуација, ја следи работата на училиштето во целина: на директорот, наставниот кадар, педагошко-психолошката служба, стручните органи, Училишниот одбор, Советот на родители. Врз основа на извршените увиди, изготвува извештаи и предлага мерки за подобрување.

Со **децентрализацијата** на управувањето со образованието, се очекува систематско следење и вреднување на работата на училиштата од страна на директорот и другите субјекти во училиштето. Самоевалуацијата на училиштата е вградена во законските решенија за основно и средно образование. Резултатите од самоевалуацијата на училиштата, се користат од страна на Државниот просветен инспекторат, при вршење на интегралната евалуација на училиштето.

Во насока на подобрување на квалитетот последниве години се посветува особено внимание и на **професионалниот развој** на директорите, наставниците и стручните

³⁸ Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 со придружни програмски документи (2006), Скопје: Министерство за образование и наука на РМ, стр. 376

соработници во училиштата. Во рамките на Бирото за развој на образованието е формирана посебна единица **Сектор за професионален развој на воспитно-образовниот кадар и соодветна стручна работа**. Професионалниот развој на кадарот во училиштата е и законски регулиран.

Во 1999 година во рамките на Бирото за развој на образованието од страна на Владата на Република Македонија со поддршка од Светска банка и Холандската влада е формирана нова истражувачка и развојна единица - **Одделение за оценување** чија цел е:

- да работи на проблематиката на ефективностa и квалитетот на оценувањето во образованието;
- да му помага на Министерството за образование и наука во изготвување и подигнување на стандардите на постигањата на учениците во училиштата преку развивање систем за обезбедување и проверка на квалитетот на основното и средното образование.

Подоцна, во 2005 година ова одделение прерасна во Сектор за испити. Во 2007 година овој сектор е преименуван во Сектор за вреднување на постигањата на учениците во чија надлежност беше спроведување на:

- матура и завршен испит во средното образование во Република Македонија;
- национално оценување во основното образование;
- училишно оценување;
- учество во меѓународни студии.

Во 2009 година се донесе Законот за Државен испитен центар што беше законска рамка за формирање на оваа институција. Веќе во ноември 2010 година од страна на Владата на Република Македонија беше формирана новата независна институција и еден од нејзините главни приоритети е организација и спроведување на државната матура во гимназиското, уметничкото и средното стручно образование со четиригодишно траење.

Со воведувањето на државната матура во средното образование во Република Македонија се очекува:

- подигање на квалитетот на средното образование;
- зголемување на кредибилитетот на дипломите за завршено средно образование;
- надминување на двојните испити на крајот на средното образование;
- информирање на сите заинтересирани субјекти за постигањата во образованието.

Воведувањето на централизирани испити на крајот од средното образование може да биде во функција на контрола на квалитетот, а со тоа и на подобрување на квалитетот на средното образование. Резултатите од постигањата на учениците можат да послужат како основа за дијагностицирање на добрите страни, но, во исто време и на слабостите во системот на образование. Овие сознанија ќе им послужат на креаторите на образовната политика во нашата земја за планирање на стратегии и за преземање на активности во функција на подобрување на квалитетот на образованието.³⁹

2.6 Систем за обезбедување и контрола на квалитетот на образованието

За утврдување и вреднување на квалитетот на образованието согласно постоечките важечки законски и подзаконски акти во Република Македонија денес се користат три методолошки постапки, односно три вида на вреднување: самоевалуација на училиштето, интегрална евалуација и екстерни оценувања и испити.

Самоевалуација (самовреднување) е првиот чекор во процесот на вреднување на квалитетот во воспитно-образовните установи. Со оваа постапка установата всушност се самоспознава, што подразбира и критички однос кон себе и сопственото работење, како и споредување на сопствените постигања со некоја општествена норма (стандард) и давање на (само)оценка. Самовреднувањето има и дијагностички

³⁹ Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 со придружни програмски документи (2006), Скопје: Министерство за образование и наука на РМ, стр. ??

карактер, бидејќи претставува и утврдување на состојбата, односно оценка на степенот на постигнатост на целите во споредба со стандардите и критериумите. Овој пристап во процесот на обезбедување на квалитетот денес се применува во повеќе земји во Европа и светот. Неговото прифаќање и практикување е последица на процесот на децентрализација и демократизација на образованието, но и на општеството во целина. Се покажа дека самовреднувањето ги предизвикува и мотивира субјектите за подобро работење, со што влијае врз подобрување на квалитетот на образованието.

Важно е да се потенцира дека самовреднувањето по правило, е навремено и со повеќе елементи на формативно вреднување, што не е случај со надворешното вреднување. Сепак, самоевалуацијата претставува солидна основа за потемелно и пообјективно надворешно вреднување. Со други зборови, ⁴⁰ „нема успешна контрола (вреднување), без успешна самоконтрола (самовреднување)“.

Општа цел на самовреднувањето е постојано подобрување на квалитетот на работењето, како на секој поединец, така и на воспитно-образовната установа во целина. Добиените сознанија од самовреднувањето воспитно-образовната установа може да ги искористи за различни намени. Врз основа на овие сознанија таа ги планира сопствените активности во насока на зачувување на позитивните и отстранување на негативните страни на своето работење. Сето тоа треба да води кон подобрување на квалитетот на образовните и други услуги што установата ги пружа на своите корисници. Важно е да се има предвид и дека сознанијата од самовреднувањето се и почетна основа за надворешното вреднување.

Интегралната евалуација на училиштата во Република Македонија е во надлежност на Државниот просветен инспекторат, кој е орган во состав на Министерството за образование и наука. Преку интегралната евалуација на училиштата државните просветни инспектори вршат надзор на квалитетот на образовниот процес и неговата ефективност во основните и средните училишта, во детските градинки, установите за образование на возрасните и во установите за образование и оспособување на

⁴⁰ Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 со придружни програмски документи (2006), Скопје: Министерство за образование и наука на РМ, стр. 389

ученици со посебни образовни потреби, како и надзор над примената на законите, другите прописи и општи акти од областа на образованието и согледувања за извршената самоевалуација и подготвената програма за развој.

Интегралната евалуација, исто како и самоевалуацијата, ги опфаќа следните седум подрачја⁴¹:

Подрачје бр. 1: Наставни планови и програми

Подрачје бр. 2: Постигања на учениците

Подрачје бр. 3: Учење и настава

Подрачје бр. 4: Поддршка на учениците

Подрачје бр. 5: Училишна клима

Подрачје бр. 6: Ресурси

Подрачје бр. 7: Управување, раководење и креирање политики.

За секое од овие подрачја извештајот од спроведената интегрална евалуација ја содржи оценката за нивото на квалитетот и ефективноста на образовниот процес кој се одвива во установата, како и дали образовната институција работи согласно законските прописи и други акти. Извештајот содржи и препораки за надминување на евентуалните слабости и недостатоци. Процесот на спроведување на интегралната евалуација е транспарентен, темелен, непристрасен и добро организиран.

Секое клучно подрачје содржи определен број на индикатори за квалитет, а секој индикатор има определен број теми што се однесуваат на определена активност која се следи во училиштето. Темите се евалуираат на четири нивоа: многу добро, добро, делумно задоволува и не задоволува. Државниот просветен инспекторат собира докази за нивото на квалитет и преку: разговори со сите засегнати страни, разгледување на ресурсите и документацијата, директно набљудување и анализа на документите.

⁴¹ Стојаноска, А. и др. (2010), Квалитетот на воспитно-образовниот процес во основните и во средните училишта во Република Македонија-2009/10, Скопје: Министератво за образование и наука на Република Македонија-Државен просветен инспекторат, стр.7 и 8

2.7 Екстерни оценувања и испити

Екстерните оценувања и испити се изведуваат на определен период, вообичаено на крајот на одредени образовни циклуси (одделенска настава, последната година од основното образование, последната година од средното образование - матурските испити и сл.). Нивна главна карактеристика е што се стандардизирани и се изведуваат според пропишани процедури и однапред утврдени стандарди на постигања. Овие испити и оценувања ги планираат, организираат и спроведуваат специјализирани установи (испитни центри). Во Република Македонија тоа е Државниот испитен центар. Стручниот дел од испитите се во надлежност на стручни одбори и комисии, составени од експерти за дадената област (Државен матурски одбор, државни матурски предметни комисии, предметни комисии за приговори, стручни комисии за определување на предлог-прагот на положеност и сл.).

Треба да се подвлече дека екстерните испити и оценувања не ја доведуваат во прашање функцијата и потребата од училишното оценување. Имено, оценувањето на постигањата на учениците од страна на наставниците, а особено формативното оценување, со воведувањето на екстерните оценувања и понатаму во текот на образовниот процес ја има улогата континуирано да обезбедува повратни информации за квалитетот на постигањата на учениците и за квалитетот на поучувањето.

Резултатите од овие испити училиштата ги користат како значајни показатели во процесот на вреднување на квалитетот на образованието што тие им го обезбедуваат на учениците, односно за степенот на постигнатост на образовните стандарди и за ефикасноста на училиштето. Имено, анализата на резултатите од екстерните оценувања и испити, на ниво на училиште треба да биде составен дел на процесот на самоевалуација на училиштето и еден од индикаторите за квалитетот на образовниот процес.

Екстерните испити и оценувања на постигањата на учениците имаат свои добри, но и слаби страни. Ваквите проверки и вреднувања на постигањата на учениците имаат општествена, психолошка и дидактичка оправданост поради следното⁴²:

- со резултатите од ваквите проверувања се задоволува потребата на надлежните органи и пошироката јавност да имаат увид во степенот на реализација на поставените цели на одделни степени и видови на образование;
- придонесуваат за зголемена мобилност на учениците и наставниците во текот на школувањето и континуирано залагање за подобри резултати;
- овозможуваат посебна испитна ситуација во која на поинаков начин, отколку во текот на редовната настава, доаѓа до израз оспособеноста на ученикот за синтетизирање на најзначајните знаења и умеења стекнати претходно, како и умешноста да се поврзат и применат знаењата за решавање и разработка на поглобални проблеми, теми или прашања;
- го менуваат односот наставник-ученик, т.е. тие веќе не се спротивставени едни на други, туку нивни заеднички интерес е резултатот од проверувањето. Тоа повратно влијае позитивно на односот на наставникот, како и неговата грижа за формативното оценување;
- екстерните испити и оценувања обезбедуваат повисок степен на објективност при оценувањето;
- овозможуваат да се води сметка за одреден образовен стандард и за примена на повоедначен критериум за оценување.

Како што беше погоре наведено, екстерните испити и оценувања имаат и одредени недостатоци. Во продолжение ќе ги наведеме поважните од нив⁴³:

⁴² Попоски, К. (1996), Современи сваќања за проверувањето и оценувањето на постигањата на учениците, Скопје: ППС "МИС", стр. 137

- вообичаено цената за реализацијата на ваков вид на испити е висока, бидејќи се потребни многу материјални, човечки и временски ресурси;
- кај поголемиот дел од учениците предизвикуваат вознемиреност пред и по испитот;
- учениците и наставниците своето внимание го насочуваат претежно кон содржините опфатени со проверувањето, а ги занемаруваат оние кои не се опфатени;
- го стимулираат таканареченото „кампањско учење“, т.е. учење напамет само со одредена цел - да се постигне одреден резултат на испитот, а потоа добар дел од наученото се заборава, бидејќи таквите знаења не се трајни и продлабочени.

Во врска со екстерните проверки и оценувања на постигањата на учениците, мислењата се поделени и различни. Едно поизразено гледиште е дека екстерните проверки, и покрај нивните недостатоци и тешкотии поврзани со нивната реализација, се пожелни, дури и неопходни. Ова особено се однесува за проверките (испитите) кои се спроведуваат во завршните години на одреден период (циклус) на образование, како што се на пример матурските испити на крајот од средното образование.

Според друго гледиште екстерни испити воопшто не треба да има и тие никако не можат да го заменат континуираното следење и вреднување на работата на учениците. Приврзаниците на ова гледиште сметаат дека прогностичката вредност на интерните оценки е многу поголема од оние добиени на екстерните испити, т.е. еднократно, независно од тоа колку екстерната проверка е сеопфатна. Ова гледиште би можело да се прифати само доколку интерното проверување и оценување ги задоволува барањата на современата докимологија, што вообичаено во пракса не е

⁴³ Попоски, К. (1996), Современи сваќања за проверувањето и оценувањето на постигањата на учениците, Скопје: ППС "МИС", стр. 138

случај. Почитувањата на овие барања варира од училиште до училиште, а субјективноста при интерното оценување е во голема мера присутна. Токму поради тоа и се јавува потребата од екстерни проверувања и оценувања. Освен тоа, тие даваат и повратни информации за слабостите на воспитно образовниот процес. Според Киро Попоски ⁴⁴ „секоје барање да се укине некое екстерно испитување, само затоа што неговите резултати ги откриваат и слабостите во работата на одделни училишта или наставници, е слично на барањето „да се убие абероносецот“ затоа што ја донел непријатната вест, без да се бараат вистинските причини за неа.“

Ако добро се проанализираат добрите и слабите страни на интерното и екстерното оценување, станува јасно дека е најдобро во пракса тие да се применуваат комбинирани. Не е доволно само да се применат разни форми на екстерно проверување, без да се усовршува интерното проверување и оценување.

Планирањето, организирањето и спроведувањето на екстерните испити е обемна, сложена и многу одговорна работа. За да може успешно да се реализираат ваквите испити, неопходно е да бидат исполнети повеќе предуслови, како што се:

- законски и подзаконски акти со кои во целост е определен начинот на организација и спроведување на испитите, како и одговорноста за нив;
- постоење на јасно утврдени образовни стандарди и оперативни цели според кои ќе се проценуваат постигнатите резултати;
- образовните стандарди и критериумите за оценување да бидат претходно познати за учениците, наставниците и родителите;
- јасно дефинирани процедури и технологија на изведување на екстерното проверување и оценување (правилници, прирачници, процедури и сл.);

⁴⁴ Попоски, К. (1996), „Современи сфаќања за проверувањето и оценувањето на постигањата на учениците“, Скопје: ППС“МИС“, стр. 139

- добро подготвени стручни кадри-учесници во било која фаза од екстерното проверување и оценување;
- континуирани, сеопфатни и темелни подготовки на учениците;
- претходно редовно тековно проверување и оценување на постигањата на учениците за да бидат упатени во технологијата на изведување на екстерните проверувања и оценувања.

Екстерното проверување е всушност јавно проверување и поради тоа резултатите од него треба да бидат достапни на сите субјекти кои се заинтересирани за нив (учениците, наставниците, родителите, државните органи надлежни за образованието, факултетите, институциите). Резултатите од вакви проверувања може да се користат и за компарирање на постигањата на учениците од одредени области со на нив слични проверувања во други земји⁴⁵.

2.8 Искуството на Република Македонија од екстерни оценувања и испити

Во Република Македонија во основното образование досега се реализирани екстерни оценувања во рамките на националното оценување, но само проектно. Овие оценувања за прв пат беа спроведени во 2001 година на крајот од одделенска настава по македонски јазик, албански јазик и математика. Во 2006 година национални оценувања се реализираа и на крајот на предметната настава, по предметите: македонски јазик, албански јазик и математика. Воедно, истата година на крајот од одделенска настава беа реализирани и тестирања по природа и општество.

За сите овие оценувања се публикувани извештаи за постигањата на учениците на македонски и на албански јазик.

⁴⁵ Попоски, К. (1996), Училишна докимологија - следење, проверување и оценување на постигањата на учениците, Скопје: Китано, стр. 189

Основна цел на Националното оценување е да се соберат податоци за постигањата на учениците на крајот на одреден степен од основното образование по одделни наставни предмети што ќе можат да послужат како⁴⁶:

- *показатели за тоа што знаат учениците на ниво на држава по наставните предмети за кои се мерени постигањата.* Тие можат да се користат при проценката на постигнатоста на целите поставени со наставните програми и стандардите на постигања и за поставување на идните очекувања во врска со постигањата на учениците на државно ниво.
- *емпириска база за дискусија за квалитетот на основното образование.* Постигањата на учениците се најважен индикатор за квалитетот на образованието. Располагањето со веродостојни емпириски показатели за постигањата на учениците на ниво на државата, генералните проценки на квалитетот на образованието во Република Македонија и одлуките што врз основа на нив ќе се носат, ќе ги направи многу позасновани.

Притоа, значајно е да се напомене дека проверување на постигањата на учениците во рамките на националното оценување нема за цел да обезбеди податоци што би можеле да се користат за вреднување на постигањата на одделни училишта, наставници, ученици. Испитувањето се вршеше на репрезентативен примерок. Во националното оценување покрај мерењето на знаењата и способностите беа прибрани и податоци за контекстот во кој тие се постигнати. Според предметот на испитување, за националното оценување беа користени следните инструменти: критериумски тестови и три вида прашалници за учесниците во воспитно-образовниот процес (ученици, наставници и директори на училишта).

За жал спроведувањето на испитувањата во рамките на националното оценување во нашата земја беше само еднократно и не влезе во важечките закони кои го регулираат воспитно-образовниот процес во основното образование. Причини за тоа има повеќе, но пред сè до тоа доведе недостигот од финансиски средства, како и промената на

⁴⁶ Андоновска-Митревска, Т., Спасовска-Бинчева, К., Угриновска, Е. и др. (2007), Постигања на учениците по македонски јазик и математика, Скопје: Биро за развој на образованието, стр. 9

Концепцијата за основно образование, односно воведувањето на деветолетката (поради што постоечкиот концепт за национално оценување требаше да претрпи и измени, бидејќи истиот беше креиран додека во државата основното образование беше осумгодишно). Друга важна причина е и промената на законските и подзаконските акти со кои се регулира воспитно-образовниот процес во основното образование за воведување на екстерно проверување на постигањата на учениците од 4-9 одделение, преку кое би се проверувала и објективноста на наставниците во процесот на оценување.

Полагањето на приемен испит за упис во средното образование е исто така еден вид на екстерно проверување и оценување кое во одреден временски период се практикуваше во нашата држава. Инструментите за тестирање ги изготвуваше Педагошкиот завод на Република Македонија и за конкретен наставен предмет беа исти на ниво на држава, се спроведуваа во училиштата, но во исто време и со пропишани правила и процедури. Во процесот на оценување беа применувани исти критериуми за сите ученици.

Денес, овие испити не се задолжителни за сите ученици, туку само за оние кои конкурираше во училишта во кои бројот на пријавени кандидати е поголем од бројот на местата пропишани со Конкурсот за упис. Всушност, тоа се таканаречени квалификациони испити и нивната улога е селективна.

Во нашата држава екстерни испити на крајот од средното образование за прв пат беа спроведени во рамките на државната матура во 2008 година. Овие испити имаат своја законска рамка, а нив им претходеа повеќе пробни екстерни тестирања реализирани во периодот од 2001-2007. За матурските испити во Република Македонија поопширно ќе зборуваме во делот 3 од овој труд.

Република Македонија бележи искуство и од учество во меѓународни тестирања. Имено, нашата земја досега била вклучена во: TIMSS-R 1999, TIMSS 2003, TIMSS 2011,

PISA 2000, PIRLS 2001 PIRLS 2006. За жал, податоците за постигањата на нашите ученици од сите тие тестирања (освен од TIMSS 2011⁴⁷), беа многу неповолни.

2.9 Европски искуства во екстерните оценувања

На екстерното тестирање од страна на Европската комисија се гледа како на еден извонредно важен елемент за спроведување на политиката на подобрување на квалитетот на образованието, што е еден од клучните заклучоци на Лисабонската стратегија за периодот до 2020, со што младите подобро би се подготвиле за општество базирано на знаење. Врз основа на истражувањата што се направени во учебната 2008/2009 година од страна на Eurydice - мрежата на образовни системи и политики во Европа, може да се каже дека националните екстерни тестирања во ЕУ можат генерално да се поделат во 3 поголеми групи и тоа:

- тестирања за утврдување на личните достигнувања на учениците, кои најчесто се вршат на крајот од наставната година или на крајот на одреден образовен период и кои значително влијаат на понатамошното образование на поединците. Поради тоа овие тестирања најчесто се нарекуваат и „тестирања на учењето“.
- втората група ја сочинуваат тестирањата наменети за мониторинг и евалуација на училиштата и образовниот процес во целина. Со овие тестирања всушност се утврдуваат перформансите на наставниот кадар, но резултатите може да се користат и за други повисоки цели, како на пример евалуација на севкупниот образовен процес.
- третата група тестирања се во врска со поддршка на процесот на учење на индивидуалните ученици преку идентификација на посебните потреби во учењето и соодветно прилагодување на воспитно-образовниот процес според тие потреби. Поради тоа тие уште се нарекуваат и „тестирања за учењето“.

⁴⁷Во моментот на пишување на овој труд резултатите од TIMSS 2011 сеуште не беа познати

Поголемиот дел од земјите членки на ЕУ спроведуваат некаков модел на национално екстерно тестирање, кое од земја во земја се разликува по обемот и начинот на спроведување. Во некои од нив, тоа е воведено уште во 60-те години од минатиот век, а кај повеќето се имплементира во последните 20-тина години. Во повеќето земји, ова тестирање е во надлежност на посебни институции (најчесто национални центри за образование и/или испити). Проверувањето е централизирано, со исти тестови, под исти услови и критериуми за оценување на ниво на држава. Во речиси сите земји на ЕУ, спроведувањето на тестирањето во училиштата е одговорност на училиштата и наставниците.

Целите на националните екстерни тестирања низ ЕУ се различни, а истото важи и за користењето на добиените резултати.

3. Испити на крајот од средното образование во Република Македонија

3.1 Причини за иновирање на испитите на крајот на средното образование

Во учебната 1999/2000 година започна реформата на средното стручно образование во Република Македонија, согласно ФАРЕ-програмата. Основна цел на оваа реформа беше да се развие систем на средно стручно образование и обука насочен кон барањата на пазарот на трудот.

Две години подоцна, во учебната 2001/2002 година започна примената на новите наставни планови и програми за гимназиското образование. Целта на овие промени беше да се подигне квалитетот на овој вид на образование, со што учениците би биле подобро подготвени за продолжување на образованието. Притоа особено значајна е можноста за поголема изборност на наставни предмети, како и целните програми кои пред сè предвидуваат организирање на наставен процес и учење во функција на развој на повисоките когнитивни способности, примена на стекнатите знаења и оспособување за доживотно учење.

Овие концепциски и содржински промени во гимназиското и четиригодишното стручно образование ја наметнаа потребата од промени во испитите на крајот на средното образование. Ова дотолку повеќе и поради фактот што слабостите на постојните испити на крајот од средното образование беа евидентни. Тие немаа повратно влијание на квалитетот на образовниот процес и не беа доволно добра основа за селекција при влез во високото образование.

Поради сето тоа во Република Македонија се пристапи кон воведување на централизиран екстерни испити на крајот од средното образование. Главни функции на овие испити се:

- издавање на сертификат за постигнувањата,
- селекција на кандидатите при уписот на високообразовните институции или при вработувањето.

Добро организираните екстерни испити имаат и дополнителни, многу важни функции, од аспект на обезбедување на квалитетот на образованието и тоа:

- контрола на наставните планови и програми и нивната реализација во училиштата,
- мотивирање на училиштата, наставниците и учениците,
- следење на почитувањето и постигнувањето на образовните стандарди,
- известување за успешноста на училиштата.

3.2 Кратка ретроспектива на завршниот (матурскиот) испит

Гимназиското образование во Република Македонија досега претрпело повеќе промени во зависност од образовната политика во одделни периоди. Од средината на осумдесетите години па сè до почетокот на деведесеттите години, со воведувањето на насоченото образование, гимназиското образование беше укинато.

Подоцна, се покажа дека укинувањето на овој вид образование е погрешен чекор. Така од учебната 1991/92 година е воведен нов Наставен план за гимназиско

образование. Со овој план постојат три насоки и тоа: општа, природно-математичка и јазична насока. Во 1992 година е донесен и нов Правилник за содржината и организацијата на завршниот испит во средното образование. Според овој Правилник завршниот испит во гимназиското образование се состои од:

- писмена работа по македонски јазик и литература, односно јазикот на кој ученикот ја следел наставата и литературата,
- индивидуална писмена работа од општообразовните предмети што го определуваат карактерот на насоката и
- устен испит по втор општообразовен предмет што го определува карактерот на насоката.

Согласно истиот Правилник завршниот испит во стручното образование се состои од:

- писмена работа по македонски јазик и литература, односно јазикот на кој ученикот ја следел наставата и литературата и
- практична работа.

Една година подоцна, без било какви искуствени сознанија од реализацијата на овој модел на завршен испит, Министерството за образование и физичка култура направи измени во завршниот испит во средното образование. Имено, измените во завршниот испит за гимназиското образование се однесуваа на следното:

- ученикот има право за завршен испит да избере тема (индивидуална писмена работа) од било кој наставен предмет застапен во наставниот план, независно од насоката за која се определил,
- за усниот дел од завршниот испит ученикот има право да избере било кој втор општообразовен наставен предмет од наставниот план, независно од насоката за која се определил,
- учениците кои покажале одличен успех во текот на сите години на образованието целосно се ослободуваат од полагање на завршен испит.

Треба да се напомене дека последнава измена се однесуваше и на завршниот испит во стручното образование.

Ваквите решенија доведоа до рушење на концепцијата на завршниот испит и формализирање на речиси сите негови компоненти. Со наведените измени се занемарија многу важни педагошки и стручни вредности на индивидуалната писмена работа. Имено, одличните ученици изработуваа индивидуална писмена работа, но потоа нивниот труд никој не го вреднуваше и оценуваше. Ослободувањето од полагање на завршен испит на учениците кои покажале одличен успех во текот на своето четиригодишно школување, доведе до минимизирање на завршниот испит и губење на неговата сертификатна улога. На овој начин се стимулираше хиперпродукција на ученици со одличен успех.

Исто така, не беа јасно утврдени стандардите и критериумите за завршниот испит, а учениците кои сакаа да го продолжат своето школување, во краток временски интервал требаше да полагаат и завршен испит, и приемен испит.

4. Концепција за матура и за завршен испит⁴⁸

4.1 Појдовни основи за конципирање на испитите

Како основа за градење на концептот за испитите на крајот на четиригодишното средно образование се земени општите принципи и цели во новите програмски документи. Предложените решенија се засновани на следните основни принципи:

- природ ориентиран кон ученикот,
- испитите се составен дел на образовниот процес,
- испитите се показател за постигањата на учениците во средното образование,
- функционално поврзување на средното образование со високото образование и со пазарот на трудот.

При конципирањето на испитите предвидени со оваа Концепција се земени предвид пробните екстерни испити во Република Македонија, како и сознанијата од ваквите испити во развиените европски земји.

⁴⁸ Концепција за матура и за завршен испит во јавното средно образование во Република Македонија, (2005), Скопје: Министерство за образование и наука - Биро за развој на образованието

4.2 Визија за матурата и за завршниот испит

Матурата, односно завршниот испит претставува група од испити што ги полагаат учениците на крајот на средното образование, со цел да се провери дали тие се стекнале со знаења и способности соодветни на тој степен на образование. Услов да се полага матура, односно завршен испит е ученикот претходно успешно да ги завршил сите обврски од последната година на образование. Завршувањето на средното образование кај нас, како и во многу други земји во светот, се совпаѓа со полнолетството и воедно претставува пресвртница во животот на младиот човек. Имено, по завршувањето на средното образование, тој се вклучува или во пазарот на трудот, или го продолжува своето образование на некоја високообразовна институција. Затоа, независно од тоа која од овие опции ја одбрал, се очекува тој да биде оспособен и успешен во тоа што го одбрал. На тој начин тој ќе придонесува за продолжување на личниот и професионалниот живот, како и за развојот на општеството воопшто.

Со Концепцијата за матура и за завршен испит во средното образование во Република Македонија се предвидени следните модели на испити: државна матура, училишна матура и завршен испит.

4.3 Цели на матурата и на завршниот испит

Воведувањето на новите модели на испити во четиригодишното средно образование има за цел:

- подигање на општото ниво на знаења, умеења и способности кај учениците,
- следење и контрола на реализацијата на наставните програми,
- заокружување и сертифицирање на средното образование,
- поквалитетна и поправедна селекција при влезот во високото образование,
- информирање на учениците, родителите и образовните институции за постигањата на учениците добиени по пат на валидни и веродостојни мерења.

4.4 Модел на испити

При креирање на новиот модел на испити на крајот од четиригодишното средно образование се земени предвид општите цели на образованието, како и структурата на наставните планови и програми за гимназиското, средното стручно образование со четиригодишно траење и средното уметничко образование.

Концепцијата за матура и за завршен испит во средното образование во Република Македонија ги опфаќа следните видови испити:

- во гимназиското образование - државна матура и училишна матура,
- во средното стручно образование - државна матура и завршен испит,
- во средното уметничко образование – училишна матура.

Забелешка. Со оваа Концепција за средното уметничко образование беше предвидена само училишна матура. По барање на учениците, родителите и наставниците во учебната 2007/08 година започнаа активности за вклучување на учениците од средното уметничко образование во државната матура. Бирото за развој на образованието во соработка со Министерството за образование и училиштата кои реализираат ваков вид на образование, вложи максимални напори и сето тоа успешно заврши. Со Измените и дополнувањата на Концепцијата за матура и завршен испит од 2009 година, за учениците од средното уметничко образование покрај училишна е предвидена и државна матура. Државната матура за учениците од уметничкото образование започна да се реализира во учебната 2008/2009 година. Со тоа на овие ученици им се создадоа пошироки предуслови за влез во високото образование.

Исто така потребно е да се нагласи дека кај државната матура е поизразена селективната, а кај училишната матура и завршниот испит - сертификатната улога. Училишната матура и завршниот испит се од интересен карактер, што значи нив ги спроведуваат училиштата, додека државната матура е претежно од екстерен карактер и неа ја спроведува државата. Сепак, во предложениот модел е обезбедена доволно добра поврзаност меѓу училишната матура и завршните испити од една страна, и,

државната матура од друга страна. Така на пример ученик кој положил училишна матура или завршен испит, подоцна може да полага и државна матура.

Заедничко за сите видови на испити од овој модел е што секој од нив се состои од три дела и тоа: **задолжителен дел, изборен дел и проектна задача**. Во продолжение ќе се задржиме само на концептот за државна матура.

Државната матура во гимназиското, уметничкото и средното стручно образование со четиригодишно траење има двојна улога. Покрај тоа што претставува завршен дел на средното образование, овој испит има за цел да послужи и за селекција на кандидатите за упис на универзитетски студии.

Државната матура се полага според посебни испитни програми, кои се изработени екстерно и врз основа на наставните програми за соодветните наставни предмети, кои се вклучени во листата за матура.

Задолжителниот дел од државната матура за сите три видови на образование се состои од еден наставен предмет:

македонски јазик и литература (за учениците од албанската заедница - албански јазик и литература, а за учениците од турската заедница - турски јазик и литература).

Изборниот дел од државната матура за учениците во гимназиското образование се состои од три општообразовни наставни предмети и нив ученикот ги избира од поширока листа на наставни предмети.

Изборниот дел од државната матура за учениците во уметничкото и средното стручно образование со четиригодишно траење, се состои од три наставни предмети. Два наставни предмети ученикот избира од листа на општообразовни наставни предмети, а третиот наставен предмет го избира од листата на стручните предмети.

Проектната задача претставува всушност проучување на проблем што ученикот го избира според сопствена желба и афинитет од еден или повеќе наставни предмети или образовни области.

Овој концепт на ученикот му овозможува пошироки предуслови за запишување во високото образование. Имено, покрај 4 предмети и проектната задача кои задолжително треба да ги полага, доколку сака ученикот може да полага и два дополнителни предмети од листата на изборни предмети.

Проверувањето на знаењата, умеењата и способностите на кандидатите и оценувањето за сите општообразовни наставни предмети се врши екстерно и писмено, од страна на надворешни, независни оценувачи. Исклучок е само подрачјето "Говорење" во мајчин јазик, чии способности се проверуваат интерно и усно. Проверувањето на знаењата, умеењата и способностите на кандидатите за стручните наставни предмети, како и, изготвувањето и одбраната на проектната задача се врши интерно.

4.5 Начин на оценување

Сите делови од матурскиот, односно завршниот испит се оценуваат **одделно**. Оценувањето се врши со оценките: одличен (5), многу добар (4), добар (3), доволен (2) и недоволен (1). Оценката недоволен (1) е негативна.

Општ успех на матурата или на завршниот испит не се искажува (што претходно не беше случај).

Прагот на положеност за секој екстерен испит од државната матура се одредува одделно и опсегот на бодови за секоја од позитивните оценки се определуваат врз основа на критериуми, што ги предлага предметна стручна комисија до Државниот матурски одбор. Државниот матурски одбор понатаму доставува предлог до Министерот за образование и наука и неговата одлука е конечна. Одредувањето на прагот на положеност се врши по спроведувањето на испитот и тоа по завршување на

процесот на оценување. Висината на прагот на положеност, како и времето кога тој се определува, е од големо значење и поради тоа дел од истражувањето му е посветен и на ова прашање.

За повисока дискриминативност на резултатите успехот за позитивните оценки дополнително се претставува и на перцентилна скала од 0 до 100. За екстерните испити од државната матура резултатот на кандидатот освен со оценка се изразува и со перцентилен ранг.

Критериумите за секоја од оценките за интерните испити, испитните комисији ги изготвуваат врз основа на испитните програми. Тие се искажани преку описи на знаења, умеења и способности што кандидатот треба да ги покаже за секоја од оценките. Резултатите од интерните испити се изразуваат само со оценка.

4.6 Критериуми за избор на наставни предмети за полагање

Наставните предмети од изборниот дел на државната матура кандидатот ги избира од утврдена листа на наставни предмети. Изборен предмет може да биде:

- наставен предмет што се изучува најмалку две учебни години со по најмалку 2 часа неделен фонд, освен наставниот предмет филозофија што се изучува една учебна година со по 3 часа неделен фонд,
- наставен предмет што се изучува со најмалку 136 часа вкупен фонд, освен наставниот предмет филозофија што се изучува со 102 часа вкупен фонд.

4.7 Динамика на реализација на Концепцијата

Решенијата од Концепцијата што се однесуваат на училишната матура во гимназиското образование, училишната матура во средното уметничко образование и завршниот испит во четиригодишното стручно образование се воведени целосно од учебната 2007/08 година. Решенијата од Концепцијата што се однесуваат на државната матура во гимназиското и во четиригодишното стручно образование се воведуваат фазно.

Во учебната 2007/08 година започна I фаза од реализацијата на државната матура. Во оваа фаза е предвидено учениците да полагаат два предмети екстерно, два предмети интерно и проектна задача.

Учениците од **гимназиското образование** полагаат:

екстерно

- еден задолжителен наставен предмет (македонски јазик и литература или албански јазик и литература или турски јазик и литература),
- еден избран наставен предмет (математика или странски јазик),

интерно

- два избрани општообразовни предмети од листата на наставни предмети за државна матура и за училишна матура.

Учениците во **четиригодишното стручно образование** во оваа фаза полагаат:

екстерно

- еден задолжителен наставен предмет (македонски јазик и литература или албански јазик и литература или турски јазик и литература),
- еден избран наставен предмет (математика или странски јазик),

интерно

- еден избран општообразовен наставен предмет од листата на наставни предмети за полагање на државна матура,
- еден избран стручен предмет од листата на стручни наставни предмети за полагање на државна матура.

Една година подоцна во државната матура се вклучија и учениците од **средното уметничко образование**. Во првата фаза овие ученици полагаат:

екстерно

- еден задолжителен наставен предмет (македонски јазик и литература или албански јазик и литература или турски јазик и литература),
- еден избран наставен предмет (естетика/филозофија или странски јазик),

интерно

- еден избран општообразовен наставен предмет од листата на наставни предмети за полагање на државна матура,
- еден избран стручен предмет од листата на стручни наставни предмети за полагање на државна матура.

При фазното воведување на државната матура, наставниот предмет кој што ученикот го избрал да го полага екстерно, не може да го полага и интерно.

5. Матурата во некои земји од Европа

Во продолжение ќе ги разгледаме испитите на крајот од средното образование во повеќе европски земји.

5.1 Словенија

Во споредба со земјите од поранешна Југославија и некои други поранешни социјалистички земји, Република Словенија има релативно долга традиција во екстерното оценување. Во оваа земја матурата за прв пат почна да се спроведува за целата ученичка популација уште во 1995.

Во Европа, Словенечката Матура е доста позната, впрочем, словенечката матура беше користена како модел во некои републики од поранешна Југославија (на пр. кај нас, во Република Хрватска). Словенечката матура не е многу променета од нејзиното воведување, па до денес.

На крајот од средното образование во оваа земја се реализираат два модели на испити и тоа: општа матура (*splošna matura*) - наменета за гимназиите и стручна матура (*poklicna matura*) - наменета за стручните училишта.

Општата матура се состои од задолжителен и избран дел. Задолжителниот дел опфаќа: *словенски јазик* (во етнички мешаните средини *италијански* или *унгарски*

јазик како мајчин јазик), *математика* и *странски јазик* (англиски, германски, француски, италијански, шпански или руски јазик).

Изборниот дел се состои од два изборни предмети, но доколку кандидатот сака, може да избере и трет изборен предмет. Предметите ги избира од понудена листа и истите се групирани по подрачја. Испитите кои се дел од општата матура ги подготвува Државниот испитен центар.⁴⁹

Во рамките на стручната матура кандидатот полага четири предмети и тоа: задолжителни се: *словенски јазик* (во етнички мешаните средини *италијански* или *унгарски јазик* како мајчин јазик) и *стручно-теоретски* предмет значаен за струката. Третиот предмет кандидатот го избира помеѓу *математика* и *странски јазик* (англиски, германски, словенски како странски и италијански како странски јазик), а четвртиот предмет подразбира различни видови на *практична работа* во струката (продукти, услуги, семинарски работи, работа на проекти и сл.). Испитите за првиот и третиот предмет од стручната матура ги подготвува Државниот испитен центар, а за вториот и четвртиот предмет Центарот за стручно образование.⁵⁰

Разликата помеѓу општата и стручната матура се состои во тоа што, кандидатите кои положили општа матура можат да се запишат на сите студиски програми: вишешколски, високошколски и универзитетски, додека пак кандидатите кои положили стручна матура можат да се запишат само на вишешколски и високошколски студиски програми. Кандидатите кои положили стручна матура за да се запишат на универзитетски студии, мора да полагаат и одредени испити од општата матура.⁵¹

5.2 Хрватска⁵²

Државната матура во Република Хрватска се реализира не така оддавна, од 2010 година. Но, и покрај тоа ќе го разгледаме хрватскиот концепт за државна матура, од причини што Хрватска и Македонија долго време беа во иста држава и имаа единствен

⁴⁹ www.ric.si/splosna_matura/predmeti/ [пристапено на 27.01.2012]

⁵⁰ www.ric.si/poklicna_matura/predmeti/ [пристапено на 27.01.2012]

⁵¹ www.ric.si/splosna_matura/splosne_informacije/ [пристапено на 27.01.2012]

⁵² <http://drzavnamatura.skole.hr/ABC> [пристапено на 06.02.2012]

образовен систем. Како и кај нас, во оваа поранешна југословенска република, матурскиот испит се состои од задолжителен и изборен дел.

Задолжителниот дел го сочинуваат три наставни предмети и тоа: *хрватски јазик, математика и странски јазик*, освен за учениците од класичните гимназии и учениците од училиштата кои наставата ја следат на јазикот на националните малцинства. Учениците од класичните гимназии можат според сопствен избор, во рамките на задолжителниот дел од државната матура, наместо испитот од странски јазик да полагаат грчки или латински јазик.

Учениците кои се образуваат на јазикот и писмото на националните малцинства, во рамките на задолжителниот дел покрај испитот по хрватски јазик, обврзно полагаат и испит од јазикот на кој се школуваат, а како трет испит избираат помеѓу математика и странски јазик.

Испитите од задолжителниот дел ученикот може да ги полага на едно од двете нивоа: А-високо ниво и Б-основно ниво, според свој сопствен избор. Нивоата се пропишани со Правилникот за полагање на државна матура, а содржината на испитите согласно нивото се пропишани со испитни каталози. При рангирањето, резултатот постигнат на повисокото ниво - А, се вреднува 60% повеќе од резултатот постигнат на основното ниво - В.

Изборниот дел од државната матура се состои од полагање на изборни предмети, кој ученикот ги избира сам. Бројот на предмети не е ограничен, што дава можност ученикот да ги задоволи уписните критериуми поставени од страна на високообразовните институции.

Листата на изборни предмети е следната: *англиски јазик, француски јазик, германски јазик, шпански јазик, италијански јазик, класични јазици (грчки и латински), биологија, етика, филозофија, физика, географија, музичка уметност, ликовна уметност, информатика, хемија, логика, психологија, социологија, историја, политика и економија и веронаука.*

Испитите по странски јазици во изборниот дел на државната матура се полагаат на високо ниво, а испитот од латински јазик може да се полага на основно или на високо ниво. Испитот по грчки јазик и сите останати изборни предмети од изборниот дел немаат нивоа.

Треба да се напомене дека изборниот дел од државната матура не е неопходен за нејзино положување. Имено секој ученик кој го положил задолжителниот дел, всушност ја положил државната матура. Во свидетелството се евидентирани само трите задолжителни предмети. Изборните предмети што ученикот ги положил се запишани во уверение со стандарден формулар.

Како и во повеќето земји и во Хрватска државната матура е со двојна улога: сертификатна и селективна.

Институција во чија надлежност е организацијата и спроведувањето на државната матура е Националниот центар за надворешно вреднување на образованието. Важно е да се напомене дека оваа институција во електронска форма води Централен регистар за државна матура, во кој се складираат податоци за сите кандидати кои положиле државна матура, предметите со добиените оценки и процентните бодови остварени на испитите од државната матура.

Во Агенцијата за наука и високо образование се организира Централен пријавен уред со задача да дава информации за условите за упис на факултет. Исто така постои и национален информациски систем кој врз основа на податоците за постигнатите резултати на државна матура, успехот од средно образование, како и успехот постигнат на натпревари, изработува ранг листи за сите студиски програми. Помеѓу Агенцијата за наука и високо образование и Националниот центар за надворешно вреднување на образованието постои тесна и трајна соработка за да се обезбеди проток на информации поврзани со успехот на учениците на државната матура и нивниот упис на факултетите во Република Хрватска.

Согласно Правилникот за државна матура, во оваа земја се предвидени три испитни рока за полагање на овој испит и тоа: летен, есенски и зимски рок. Што се однесува до времетраењето на испитите, тоа е различно, но ниеден испит не трае повеќе од 180 минути.

5.3 Црна Гора

Државната матура во Црна Гора се вовеле една година подоцна отколку во Хрватска, т.е. првата државна матура се реализираше во 2011 година. Треба да се напомене дека во неколку наврати тимови од Државниот испитен центар од Црна Гора беа во посета на нашиот Државен испитен центар и црпеа искуство од нас.

И во оваа некогашна југословенска република матурскиот испит се состои од задолжителен и изборен дел. Задолжителниот дел го чинат: *мајчин јазик и литература и математика или странски јазик* (англиски, француски, италијански или руски). Изборниот дел е составен од два предмети кои ги препорачуваат поедините универзитетски установи и се битни за упис на поедини студиски програми. Доколку ученикот сака може да избере и математика и странски јазик. Во тој случај избира само уште еден изборен предмет. За овие предмети се дефинирани матурски стандарди во наставниот план за општа гимназија. Матурскиот стандард е изразен во број на часови на кои ученикот ја следел наставата по дадениот предмет (како и кај нас). Матурскиот испит во Црна Гора е наменет за учениците од гимназиското образование.⁵³

Учениците од стручното образование средното образование го заокружуваат со стручен испит. Стручниот испит се состои од *мајчин јазик и книжевност, математика или странски јазик*, основен *стручно-теориски* предмет и стручна работа со одбрана.

Матурскиот и стручниот испит се полагаат екстерно, а за нивната реализација е задолжен Испитниот центар. Оваа институција ги врши сите стручни, развојни,

⁵³ www.iccg.co.me/ispitni/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=21&lang=sr
[пристапено на 08.02.2012]

организациони, административни и други работи поврзани со матурскиот/стручниот испит.

Листата на изборни предмети е следната: *службениот јазик* како немајчин, *втор странски јазик* (англиски, француски, италијански, руски или германски), *историја*, *музичка уметност*, *ликовна уметност*, *латински јазик*, *географија*, *биологија*, *хемија*, *физика*, *психологија*, *социологија*, *филозофија* и *информатика*.⁵⁴

Сите предмети на матурскиот испит се полагаат писмено, преку изработка на тест. За кандидатите со посебни потреби постои прилагодување на матурскиот испит преку начинот, постапката, времетраењето на испитот, во рамките на пропишаниот рок и распоредот за полагање на испитите.

За полагање на матурскиот испит постојат три испитни рока: јунски, августовски и јануарски. Времетраењето на испитите е различно и одредено со испитен каталог, но не може да биде подолго од 180 минути.

Оценувањето го вршат надворешни оценувачи, при што идентитетот на ученикот не е познат, односно тест книшките се шифрирани, а исто така и листите за оценувачите. Секој тест се оценува двојно, од страна на двајца обучени оценувачи, независно еден од друг. Доколку дојде до битна разлика во оценувањето, конечната одлука ја донесува третиот – главниот оценувач.

Успехот на поодделните предмети се вреднува со оценки од 1 до 5, додека општиот успех се пресметува како аритметичка средина на оценките од поедините предмети. Кај нас во Македонија општ успех од матурата не се искажува. Оценките одличен (5), многу добар (4), добар (3) и доволен (2) се позитивни и кандидатот ја положил матурата доколку по секој од предметите добил позитивна оцена. Доколку кандидатот од еден или повеќе предмети добил недоволен (1), се упатува на полагање во наредниот испитен рок.

⁵⁴ www.iccg.co.me/ispitni/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=22&lang=sr
[пристапено на 08.02.2012]

Кандидатот кој не е задоволен со оценката има право на приговор во рок од 24 часа, од моментот на соопштување на резултатите. Исто така, кандидатот има право на увид во својот тест. Конечните резултати за секој кандидат Испитниот центар ги доставува до училиштето, а тоа врз основа на нив му издава диплома за положен матурски испит. Ученикот кој положил матурски испит се стекнува со општо средно образование. Положениот матурски испит е услов за влез на било која високообразовна установа. Ученикот кој положил стручен испит се стекнува со ниво на стручно образование со четиригодишно траење. Положениот стручен испит е услов за влез на сродна високообразовна установа.

5.4 Латвија⁵⁵

Латвија е една од земјите од Европската Унија во која е воспоставен систем на испити на ниво на држава. Од вкупно 11 (единаесет) централизирани испити, 10 (десет) се полагаат во текот на средното образование.

Во 1997 година во оваа земја на крајот од средното образование се воведени централизирани испити. Нивната улогата е двојна: сертификатна и селективна. Секој кандидат мора да полага најмалку 4 државни испити, од кои 3 се задолжителни и тоа: *латвијски јазик, странски јазик и математика*. Четвртиот предмет е избран.

Во тестовите се застапени два вида на прашања: објективни (затворени) и прашања од отворен вид. Прегледувањето и вреднувањето на тестовите е комбинирано: компјутерски и од страна на наставници.

Резултатот се прикажува на 6 нивоа и тоа: А, В, С, D, Е и F. Највисокото ниво е А, а најниското ниво е F. Сите резултати од централизираните испити во Латвија (од 2004 година навака) се користат при уписот на факултет. Пред тоа, како и кај нас, универзитетите имале свои приемни испити. Сепак, некои од нив сеуште имаат свои влезни испити, но во специјални случаи (медицина, уметност, инжињерство и други).

Секоја година секој ученик кој има завршено средно образование, може да полага централизирани испити колку што сака, но секој испит само еднаш во годината.

⁵⁵ <http://visc.gov.lv/en/exam/> [пристапено на 11.02.2012]

Централизираните испити во Латвија се во надлежност на Државниот центар за образование (National Centre for Education - NCE) основан во 1994 година, од поранешниот Центар за развој на курикулуми и испити (Centre for Curriculum Development and Examinations-CCDE).

5.5 Литванија

Во Литванија новите матурски испити беа развиени во рамките на компонентата за национално оценување од Phare HERIL програмата. Највидливиот и воедно најважниот пресврт во програмата беше спроведувањето на новите државни испити по математика и историја во мај 1999 година. Во 2002 година реформата на матурските испити е завршена.

Како и во Македонија, на крајот од средното образование учениците во Литванија можат да изберат помеѓу државна матура (Valstybinis Brandos egzaminas) и училишна матура (Mokyklinis Brandos egzaminas).

Државната матура е со двојна функција: сертификатна и селективна. Бројот на предмети кои кандидатите треба да ги полагаат е три: еден задолжителен и два изборни предмети. Задолжителен е само *литвански јазик*, како мајчин јазик или како државен јазик за учениците од националните малцинства.

Прагот на положеност за секој од испитите во рамките на државната матура се определува по испитот, како и кај нас. Прашањата во тестот се од објективен и отворен вид. Процесот на оценување се спроведува компјутерски за затворените прашања, а отворените прашања ги прегледуваат двајца независни обучени оценувачи.⁵⁶

На кандидатите не им е дозволен увид во оценетите тестови, освен во исклучителни случаи по жалби дадени индивидуално, со дозвола од министерот. На пример, во 2007 година од околу 12 000, само 36 кандидати го оствариле тоа право.

Испитите од државната матура се во надлежност на Државниот испитен центар (Nacionalinis egzaminų centras-NEC).

⁵⁶ Bethell, G. and Zabulionis, A. (2000), *Examination Reform in Lithuania*, Lithuania: National Examination Centre

5.6 Украина⁵⁷

Во Украина се реализираат централизирани испити во рамките на Државно финално атестирање и Екстерно независно оценување.

Реализацијата на првите екстерни испити во оваа земја датира од 2006 година. Се стартуваше со 3 испити и тоа: *украински јазик, историја и математика*. Улогата на овие испити и овде е двојна: сертификатна и селективна. Задолжителен наставен предмет е *украински јазик*, од 2008 кандидатите избираат 2 изборни предмети од листа на: *биологија, хемија, физика, географија, историја на Украина, светска историја, светска литература, математика, право и економија*.

Видовите прашања кои се користат во тестовите се од: објективен (затворен) и од отворен вид. Прегледувањето е комбинирано: компјутер и човек. И во оваа земја кандидатите кои не се задоволни од вреднувањето на тестот, имаат право на приговор. Системот на приговори за прв пат профункционира во 2008 година. Институција која е одговорна за испитите е Украинскиот центар за оценка на квалитетот во образованието.

5.7 Грузија

Во 2005 година, врз основа на одлука на Грузиската Влада, поранешниот советски систем за прием на универзитетите беше заменет со нов систем. Имплементацијата на новиот систем се смета како една од најуспешните реформи спроведени во Грузија.

Новиот систем на унифицирани испити за влез во високото образование вклучува:

- стандардизирана селекција
- комплексна проценка на способности и знења
- доделување на државна стипендија на врвните студенти
- поширок избор.⁵⁸

⁵⁷ Bethell, G., Zabulionis, A. (2008), Results of a survey of attitudes towards the reform of examination systems in selected post-socialist countries of Europe, OSI

⁵⁸ <http://www.naec.ge/home.html?lang=en-GB> [пристапено на 14.02.2012]

Кандидатите задолжително работат тест по *грузиски јазик* и тест за *општи способности*. Што се однесува до видовите на задачи што се користат во тестовите и овде тие се од објективен и отворен вид. Оценувањето на тестовите е комбинирано: човек и компјутер.

Овде е карактеристично тоа што до почетокот на процесот на жалби, на секој кандидат му е достапна on-line копија од сопствениот тест, со детална табела на добиените сурови скорови за секоја ставка пооделно. На тој начин кандидатот самостојно или со помош на стручно лице може да види како го изработил тестот, каде погрешил и може да процени дали истиот е правилно вреднуван т.е. дали има основа за поднесување на приговор или не.⁵⁹

Во Грузија, како и во други европски држави, постои посебна институција одговорна за организација и спроведување на испитите. Тоа е Државниот испитен центар на Грузија.

5.8 Франција⁶⁰

Во Франција средните училишта се делат на: општи, технолошки и стручни и траат до 18 годишна возраст. На крајот од средното образование речиси сите ученици полагаат и добиваат сертификат таканаречен бакалеурат (baccalauréat). Овој испит не е потребен за заокружување на средното образование, но е неопходен за влез во високото образование. Дополнително можат да го полагаат и возрасни кандидати, доколку им е потребен и е сосема идентичен како и за учениците.

Соодветно на видот на училиштата постојат и три вида бакалеурати: општ, технолошки и стручен. Општиот бакалеурат се дели во три серии и тоа:

- S – природни науки (*математика, физика, хемија и биологија*)
- ES – економија и социјални науки
- L – литературна серија (*француска книжевност, филозофија, историја и земјопис, странски јазици*).

⁵⁹ Bethell, G., Zabulionis, A. (2008), Results of a survey of attitudes towards the reform of examination systems in selected post-socialist countries of Europe, OSI

⁶⁰ <http://drzavnamatura.skole.hr/obrazovni-sustavi/francuska> [пристапено на 15.02.2012]

Прашањата кај повеќето испити се есејски, а во математика и наука покрај есејски прашања се задаваат и задачи. Исто така има можност и за групна работа на истражувачки проекти.

Полагањето на бакалеуратот трае една недела и се спроведува во два испитни рока: јуни и септември. Во септември полагаат само оние ученици, кои од оправдани причини биле спречени да дојдат во првиот испитен рок. И во Република Македонија првично беше предвидено така. Но, поради протестите на матурантите есента во 2007 година, на нивно барање, се промени Правилникот за државна матура и се воведе и втор (августовски) испитен рок.

Сите ученици полагаат под исти услови и на исти прашања. Испитните прашања се чуваат строго во тајност, сè до започнувањето на испитот. Како и кај нас, идентитетот на ученикот не е познат. Имено, секој ученик добива идентификациски број и свое нумерирано место. Процесот на оценување го реализираат наставници, но не на ученици на кои им предавале.

Максималниот број на бодови е 20, а минимумот за да се положи испитот е 10. Зависно од бројот бодови, постојат четири нивоа на оценки. Доколку ученикот е близу до прагот на положеност (8 или 9 бодови), добива можност со усмено одговарање, да добие преодна оценка. Мерките за учениците кои во првиот рок не го положуваат овој испит се доста ригорозни. Имено, тие не само што немаат право да полагаат во вториот рок, туку и ја повторуваат последната година на средното образование. За упис на универзитетски и стручни студии потребен е бакалеурат со минимум 10 бодови. Сепак, некои факултети дополнително бараат и полагање на приемен испит.

5.9 Ирска⁶¹

Во Ирска по задолжителното школување следува таканаречен сењорски круг во кој се вклучени ученици на возраст од 15/16 до 17/19 години. Завршница на сењорскиот круг е полагање на стандардизиран испит на државно ниво, за што се добива еден од трите сертификати: „Leaving Certificate“, „Leaving Certificate Vocational Programme“ и „Leaving Certificate Applied“.

⁶¹ <http://drzavnamatura.skole.hr/obrazovni-sustavi/irska> [пристапено на 16.02.2012]

Постојат три нивоа на полагање на испитите: основно, средно и високо ниво. На основно ниво може да се полагаат само испитот по ирски јазик и математика. Сите останати предмети мора да се земат на средно или високо ниво. Високото ниво за конкретен предмет се вреднува за 40 бодови повеќе од средното ниво за тој исти предмет. Максималниот можен број на бодови кои кандидатот може да ги добие за сертификатот Leaving Certificate е 600.

Минималниот број на предмети што треба да се положат за да се добие Leaving Certificate е шест. Притоа, задолжителен е *ирски јазик*, а останатите пет предмети се изборни. Иако, *англиски јазик* и *математика* не се задолжителни предмети, за да се запишат на факултет учениците мора да ги положат. Значи, на предметите англиски јазик и математика во Ирска, како и во многу други земји им се придава голема важност.

Што се однесува до добивањето на Leaving Certificate Vocational Programme, потребно е да се положат најмалку пет предмети. Од нив два мора да бидат стручни, бидејќи станува збор за стручно образование.

За стекнување на сертификатот Leaving Certificate Applied, се полагаат предмети кои се групирани на следниот начин:

- модерни јазици
- јазици кои не се дел од школските програми во Европската Унија
- природни науки
- применети науки
- пословни предмети
- уметност и хуманистички науки.

Услов за упис на факултет во Ирска е здобивање на Leaving Certificate. За студирање на некои факултети се бараат и точно одредени изборни предмети. Аплицирањето за упис во високото образование во Ирска е централизирано и е во надлежност на Централната апликациска канцеларија (Central Applications Office).

5.10 Германија⁶²

Во Германија прашањето во врска со матурата е решено различно во различни покраини. Само некои сојузни покраини имаат единствена матура на ниво на држава. Такви се на пример: Баварска, Баден-Њуртеннберга, Северна Рајна Вествалија и Долна Саска. Меѓутоа, последниве години сè повеќе се актуелизира прашањето за воведување единствена матура на ниво на држава.

На крајот од вишото средно образование се полага матура и таа е услов за упис на факултет. Учениците од стручните училишта не полагаат матура. За нив успешно положените стручни предмети во стручните школи овозможуваат упис на факултет или вработување на струката. Спроведувањето и оценувањето на матурата е во надлежност на училиштето и предметниот наставник.

Матурскиот испит во оваа земја се состои од најмалку четири, а понекогаш и пет предмети. Ученикот избира два главни предмети и тие се полагаат писмено. Третиот предмет се полага писмено и усно, а четвртиот предмет само усно. Предметите се избираат од следните подрачја: *јазици, уметност и книжевност, општествени науки, германски или странски јазик*. Бодовите што можат да се остварат со полагањето на матурата се движат од 280 – 840, а оценките од 1.0 до 4.0. Притоа најслаба оценка е 4.0, а најдобра 1.0.

Со успешно положена матура кандидатите директно се запишуваат на факултет. Сепак, одредени германски универзитети при уписот поставуваат и повисоки критериуми.

5.11 Австрија⁶³

Во Австрија по завршување на средното образование се полага испит на зрелоста кој соодветствува на полагање матура. Школувањето во Австрија може да зврши на 17, 18 или 19 годишна возраст и доколку учениците не сакаат да го продолжат своето школување, полагаат завршен училишен испит. Со завршување на школувањето директно е овозможен упис на високи стручни школи. Оние кандидати кои сакаат да

⁶² <http://drzavnamatura.skole.hr/obrazovni-sustavi/njemačka> [пристапено на 17.02.2012]

⁶³ <http://drzavnamatura.skole.hr/obrazovni-sustavi/austrija> [пристапено на 17.02.2012]

се запишат на факултет, мора да полагаат испит на зрелоста/дипломски испит/стручен испит на зрелоста.

Во гимназиите кои за разлика од стручните училишта се фокусираат на општото образование, се полагаат 3-4 писмени испити, секој во траење од 4-5 саати, неколку дена по ред во текот на месец мај. Месец дена после тоа, обично во јуни, се полагаат три до четири усни испити. Сите испити се реализираат во училиштето. За ученикот постои можност еден од писмените испити да го замени со изработка на писмен труд (таканаречен Fachbereichsarbeit), кој мора да биде прифатен од страна на училиштето и одбранет од ученикот. Писмениот дел од матурата го спроведуваат наставниците, а усниот дел на испитот е јавен. На возрасните кандидати, кои немаат положено матура, им е дадена можност да посетуваат подготвителни курсеви и дополнително да ја полагаат.

Задолжителни предмети се: *германски јазик, математика и странски јазик* (обично англиски, француски, шпански, италијански, латински или понекогаш старогрчки). Некои училишта чии програми се насочени кон наука, може да бараат од ученикот да напише и трудови од предмети како што се: *биологија, физика или хемија*. Резултатите од матурата се оценуваат со оценки од 1 до 5, при што 1 е највисока оценка. Оние ученици кои не полагаат соодветен вид на матура, имаат можност за повторно полагање наредната учебна година.

Услов за упис на универзитетски студии е положен соодветен вид на матура (испит на зрелоста/стручен испит на зрелоста/дипломски испит).

За упис на високи стручни школи, академии, колеџи и високи педагошки школи, потребно е положена матура (понекогаш и дополнителна проверка на знаење), зависно од целите на програмата, пред уписот на студии или во текот на втора година од студиите. За високите стручни школи може да се уписат кандидати над 22 годишна возраст, без положена матура, доколку имаат работно искуство (професионално и непрофесионално). Официјалниот термин за матурата во Австрија е Reifeprüfung. Документот прифатен за издавање по успешното завршување на писмените и усните испити се нарекува Maturazeugnis.

Највпечатливиот аспект на австриската матура е дека тоа е децентрализиран испит. Задачите/прашањата на кандидатите за полагање на испитите ги составуваат нивните поранешни наставници.

5.12 Англија⁶⁴

Испитот GCSE (General Certificate of Secondary Education) во Англија учениците го полагаат на крајот од задолжителниот дел од школувањето со наполнети 16 години. Овој испит е стандардизиран и централизиран. Со наполнети 18 години на крајот од средното образование учениците полагаат три испити: GCE'A'Levels, GCE Advanced Subsidiary qualifications GCE'A'Levels in Applied Subjects. Успехот што кандидатот го постигнал на овие испити, е услов за упис на факултет.

Стандардизираните испити на државно ниво се оценуваат со оценки од А до Е, при што А е највисоката оценка, а Е е најниската. Постои и оценка У, која што означува пад. Како и кај нас, учениците имаат право на приговор, но тоа право се плаќа.

Со стандардизираните испити се опфатени следните предмети: *биологија, хемија, физика, математика, економија, англиски јазик, француски јазик, германски јазик, ирски јазик, шпански јазик, велшки јазик, латински јазик, книжевност, земјопис и религиско познавање.*

Во Англија во текот на уписот на високи училишта се битни резултатите од сертификарањето. На некои факултети каде што интересот за влез е многу голем, дополнително се организираат и приемни испити (најчесто на медицина и ветерина). За упис на факултет кандидатите мора да имаат положено барем три испити од GCS со оцена С или повеќе, и, два испита со оцена А (различни предмети) или негови еквиваленти (AS). Одредени институции може да ги прифатат и кандидатите со четири AS, без ниеден испит оценет со А. Всушност во пракса, поради големата конкуренција често покрај наведените минимум услови, се бара и нешто повеќе. Кандидатите кои се постари и го поседуваат потребното искуство, а им недостасува формалното образование, се прифатени од повеќето високообразовни установи. Од 2002 година се воведени и дополнителни бодови Advanced Extension Awards за учениците кои

⁶⁴ <http://drzavnamatura.skole.hr/obrazovni-sustavi/engleska> [пристапено на 20.02.2012]

покажуваат натпросечни резултати и имаат продлабочени познавања од 16-те основни предмети. Со тоа е создадена можност факултетите за кои постои голем интерес, да се ослободат од приемните испити.

5.13 Полска⁶⁵

Од 2005 година стариот матурски испит во средните училишта во Полска е заменет со нов стандардизиран матурски испит. Од тогаш всушност и датираат главните испитни реформи во оваа земја. Официјалното име на испитот е *egzamin maturalny*, но е попознат како *матура*. Се полага на крајот од средното образование во мај со дополнителен датум во јуни, а повторно се полага во август. Неговата улога е двојна: сертификатна и селективна.

Испитот не е задолжителен, но полските ученици мора да го положат со цел да бидат во можност да аплицираат за влез во високото образование. Во рамките на стариот систем популарно наречен стара матура, постигањата на учениците беа оценувани исклучиво од нивните наставници и во сопственото училиште. Во новиот систем (Nowa матура) писмената работа се оценува од страна на независни оценувачи, што придонесува резултатите да бидат пообјективни. Ова е многу значајно, особено поради фактот што високообразовните институции не спроведуваат веќе приемни испити како порано. Имено, за селекција тие првенствено ги користат резултатите од матура.

И во Полска матурскиот испит се состои од задолжителен и од изборен дел.

Секој ученик кој се определил да полага матура, мора да положи 3 задолжителни испити на основно ниво (*poziom podstawowy*) и тоа: *полски јазик* (вклучително и знаења од полска и европска литература/книжевност), *математика* и *странски јазик* (англиски, руски, француски, германски, италијански и шпански).

Покрај трите задолжителни, кандидатите можат да изберат најмногу шест дополнителни испити. Горенаведените предмети тие можат да ги изберат на проширено ниво (*poziom rozszerzony*,) како и *испитите од биологија, хемија, физика и*

⁶⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Matura#Matura_in_Poland [пристапено на 25.02.2012]

астрономија, информатичка технологија, географија, историја, историја на уметност, историја на музиката, латински, античка историја, филозофија, познавање на танц, други модерни јазици, јазици на етничките групи во Полска (белоруски, литвански, украински) и кашупски јазик.

Испитите по полски јазик и другите јазици се состојат од писмен и устен дел. И кај според концепцијата за мајчините јазици е предвиден устен дел, но тој сеуште во пракса не е имплементиран.

Резултатите се изразуваат со проценти. За да се положи матурата е неопходно да се добие најмалку 30% за секој од трите задолжителни предмети. Резултатите од дополнителните испити не влијаат на тоа дали ученикот ќе положи, но обично се земаат предвид при аплицирање на факултет.

Испитите ги спроведува Централен испитен одбор (*Centralna Komisja Egzaminacyjna; СКЕ*) со асистенција на голем број регионални испитни одбори (*Okręgowa Komisja Egzaminacyjna; ОКЕ*).

5.14 Италија⁶⁶

Во Италија на крајот од вишото средно образование се полага државна матура. Официјалното име на испитот е Државен завршен испит во средното вишо образование - *Esame di Stato conclusivo del corso di studio di istruzione secondaria superiore* (или само Државен испит - *Esame di Stato, State Exam*), но вообичаено се нарекува (*Esame di*) *Maturità*. Овој е финалниот испит на крајот од средното вишо образование и е услов за прием на факултет.

Го спроведуваат испитни комисиии во чиј состав влегуваа: тројца наставници кои му предавале на ученикот, тројца надворешни наставници и претседател кој исто така е од надвор.

Испитот се состои од: писмен дел и и устен дел (интервју). Писмениот дел се состои од три теста. Првиот тест е од *италијански* и е единствен на државно ниво. Тоа може да

⁶⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Matura#Maturit.C3.A0_in_Italy [пристапено на 26.02.2012]

биде барање да се напише есеј, статија на дадена тема, да се анализира и коментира текст (најчесто песна).

Содржината на вториот тест зависи од видот на училиштето кое ученикот го посетувал и вклучува во себе содржини од повеќе предмети, како што се: *педагогија и психологија, математика, странски јазици, латински и старогрчки*.

Третиот тест е мултидисциплинарен и наменет за проверка на содржини од 4-5 избрани предмети кои ученикот ги изучувал во последната година на средното образование. Тестот го составува единствена испитна комисија.

Со делот за интервјуто треба да се процени дали ученикот во текот на средното образование постигнал лична и интелектуална зрелост за различни предмети од последната година на школувањето. Испитната комисија испрашува со цел да оцени дали кандидатот е способен да дискутира на разни теми, како и да го објаснува и образложува своето мислење.

Почнувајќи од 1969 година во текот на времето оценувањето се менувало во повеќе наврати. Последните промени во врска со тоа се направени во 2009 и сеуште важат. Имено, според нив од можни 100 бода (25+45+30), прагот на положеност изнесува 60 бода.

Резултатот се пресметува на следниот начин:

(А) Кредити: до 25 бода од интерните училишни оценки, највисок резултат за учениците кои за последните три школски години добиваат просечна оценка од 8-10.

(Б) Писмени испити: на нив кандидатот може да добие од 30-45 бодови. Кандидатот полага три пишани тестови, а секој тест се смета за положен доколку резултатот на кандидатот е во интервалот 10-15 бода.

(В) Интервју: за овој дел преодната оценка е од 20 до 30 бода.

(Г) Бонус: дополнителни 5 бода може да се додадат на финалниот резултат на кандидатите од страна на испитната комисија. За да се добијат дополнителни 5 бода,

(A) резултатот мора да биде најмалку 15 бода, и (Б)+(В) резултатот мора да биде најмалку 70 бода.

$$(A) + (Б) + (В) + (Г) = \text{финален резултат}$$

За учениците кои имаат 100 бода без бонус, комисијата може да додели "lode" (cum laude) пофалница.

5.15 Унгарија⁶⁷

Официјалниот термин за матурата во Унгарија е *érettségi (vizsga)*. Тоа е испит на зрелоста, национален и централно контролиран. Тој обично се полага после 12 или 13 години школување. Испитот на зрелост не е обавезен, но е неопходен за упис на факултет и за вработување на некои работни места. Секој кандидат кој ќе ги положи завршните испити добива документ кој ги содржи неговите оценки и кој формално му овозможува да се запише на универзитет.

Матурата во Унгарија се полага на две нивоа: основно и напредно. Испитите на основно ниво се оценуваат интерно, од страна на училишните наставници, но упатствата за оценување се пропишани на ниво на држава. Напредното ниво на матурата се вреднува надворешно, централизирано. Темите кои се полагаат на напредно ниво се подготвуваат на државно ниво од страна на Националниот центар за вреднување. Усмените испити ги спроведува испитен одбор, кој се состои од најмалку три члена.

Во рамките на матурскиот испит унгарските ученици на крајот од средното образование полагаат испит од: *унгарска литература и граматика* (писмено и усмено), *математика* (писмено), *странски јазик* (писмено и усмено), *историја* и *еден избран предмет* (писмено или усмено според избор на ученикот).

Во Унгарија оценувањето на постигањата на учениците на матурските испити се оценува на петстепенска скала: одличен (5), добар (4), среден (3), положен (2) и неуспешен (1).

⁶⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Matura#Matura_in_Hungary [пристапено на 26.02.2012]

Услов за упис на факултет е положено напредно ниво на испитот на зрелост. Селекцијата за прием на факултет се врши врз основа на оценките од средно школо и успехот од испитот на зрелост или врз основа на мотивациско писмо. Поранешните приемни испити за упис на факултет се укинати откако се воведени две нивоа на испитот на зрелоста.

5.16 Бугарија⁶⁸

Во Бугарија матурата официјално се вика Државен испит на зрелоста (Държавен Зрелостен Испит или кратко *ДЗИ*), но најчесто едноставно ја викаат само матура. Се состои од еден задолжителен предмет – *бугарски јазик и литература*, но учениците се задолжени да изберат и еден дополнителен предмет по сопствен избор. Тие можат да земат и трет предмет. Секој испит се состои од единствен тест. Вториот предмет мора да биде избран помеѓу: *странски јазик* (англиски, француски, германски, шпански, италијански, руски), *математика, физика и астрономија, биологија и здравствено образование, хемија и екологија (наука за животната средина), историја и цивилизација, географија и економија, филозофија*.

Во 2008 година, според податоците на веб-сајтот на Бугарското министерство за образование, 76013 кандидати се пријавиле за матурските испити. Од нив, само 1748 кандидати се регистрирани за трет предмет, доброволно. Само 845 од нив го положиле третиот предмет успешно. Поради тоа што испитот е тежок, оние ученици кои избираат трет предмет имаат значителна предност при приемот на факултет.

5.17 Словачка⁶⁹

Матурата во Словачка формално се вика *Maturitná skúška*, но вообичаено едноставно ја викаат *maturita*. Се состои од само два задолжителни наставни предмети – *словачки јазик и литература* и *странски јазик*. Од јануари 2011 година англискиот јазик стана задолжителен предмет во словачката матура. Учениците од гимназиите кои реализираат потешки наставни програми од обичните средни училишта мораат да одберат најмалку два дополнителни предмети како што се: *математика, физика,*

⁶⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Matura#Matura_in_Bulgaria [пристапено на 01.03.2012]

⁶⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Matura#Maturita_in_Slovakia [пристапено на 01.03.2012]

биологија, хемија, историја, географија, филозофија, уметност и култура, економија, информатика и информатичка технологија.

Во странските јазици учениците можат да изберат едно од нивоата: B1(средно), B2(тешко) или понекогаш, во јазичните специјализирани гимназии, C1-ниво (за англиски ниво на Bachelor). Ако ученикот има дополнителни сертификати од странските јазици (IELTS, TOEFL, CAE, FCE), најмалку на B1 ниво, тој/таа не треба да го полага испитот од странски јазици.

5.18 Албанија⁷⁰

Официјалното име е 'Matura Shtetërore' (државна матура) и беше спроведена за прв пат во 2006 година од Министерството за образование и наука заменувајќи го училишниот матурски испит Provimet e Pjekurisë (Maturity Examination). Матурата е задолжителен испит кој мора да се положи на крајот од гимназиското (средното) образование за негово признавање и за да можат учениците да се запишат на универзитет.

За разлика од претходниот систем, кој се состоеше од три два-делни испити (писмен и устен дел по: литература, математика и физика), државната матура се состои од два задолжителни писмени испити по: *математика* и *албански јазик и литература* и два други испити. Овие последни два испити се избираат од страна на ученикот од дадена листа на предмети: *хемија, биологија, физика, англиски, историја-географија и социологија за економија-филозофија.*

Кои два предмети ќе ги одберат зависи од нивниот избор на факултет на кој сакаат да се запишат. Секој факултет избира профил кој тие го претпочитаат (било да е тоа природно-научен или општествен), како и предмети со него. Овие избрани профили/предмети се објавуваат и учениците се запознаени со нив. Учениците треба да ги имаат на ум овие изборни профили/предмети при изборот на двата предмети.

⁷⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Matura#Matura_in_Albania [пристапено на 01.03.2012]

Просечната оценка од овие испити се смета како 80% од бодовите што ги добиле. Сепак не се земаат само овие оценки предвид. Средната оценка од сите четири/пет години од средното образование се сметаат како 20% од бодовите што ги добиле.

Овој систем во Албанија е многу критикуван поради: високото тежинско ниво, субјективноста во литературата и строгото оценување, што резултира со ниски просечни резултати. На пример, во 2007 испитот по литература од вкупно 30 000 ученици, само петнаесет имаат постигнато највисок можен резултат (10).

Изразена е загриженост во однос на ригорозните безбедносни мерки кои се преземаат во Албанија. Така на пример, наставниците кои ги составуваат тестовите се изолирани цела недела, без никакви средства за комуникација со надворешниот свет.

Тест-книшките и листите за одговори на учениците се секогаш придружувани од страна на полицијата. Тие се дистрибуираат со DHL пликови во различно време од ноќта, зависно од растојанието на училиштето од Министерството. Сите пликови би требало да се отворат во исто време, точно во 10 часот. За да се избегнат можни грешки, сите испити двојно се проверуваат. Сепак, наставниците се избираат по случаен избор, а кај повеќето наставници надвор од главниот град недостасува соодветно академско ниво.

Централаната агенција за евалуација се грижи за избор на задачите, назначува национални оценувачи и ги оценува тестовите. МОН се грижи за општото администрирање и логистика.

5.19 Чешка

Во Чешката Република официјалното име на матурскиот испит е *maturitní zkouška*. Овој испит на крајот од средното образование се реализира според моделот 2+2 и опфаќа два задолжителни екстерни наставни предмети: чешки јазик и литература и странски јазик/математика (како и кај нас). Учениците избираат најмногу три наставни предмети од утврдена листа на предмети и тоа: странски јазик, математика, граѓански и социолошки науки, биологија, физика, хемија, историја, географија и историја на уметност. Реализацијата на целосниот модел 3+3 е одложена за во 2013 година: чешки

јазик и литература, странски јазик, математика или граѓански и социолошки науки или наука.⁷¹

Во оваа земја организацијата и спроведување на испитите се во надлежност на Центарот за евалуација на образованието на Чешката Република.

5.20 Шведска⁷²

Задолжителното школување во Шведска започнува на 7 годишна возраст и трае до 16, вклучувајќи основна школа и нижи одделенија од средна школа. Учениците помеѓу 16 и 20 година можат доброволно да посетуваат и бесплатна средна школа која трае 3 години. Шведските средни школи се делат на гимназии и стручни школи, и во двете се посетуваат 17 програми, од кои 15 се стручни, а две општи кои ги подготвуваат учениците за студии. Задолжителните предмети во средна школа вклучуваат шведски јазик, математика, англиски јазик, наука за граѓански права, наука, религиски науки, применета уметност и телесна и здравствена култура.

На крајот од задолжителниот дел од школувањето во Шведска се организира полагање на државна матура после што се добива сертификат за успешно полагање (тнр. grundskolabetyg). Постојат три преодни оценки (10, 15 и 20) бодови воспоставени според национални критериуми. Доколку ученикот не добие преодна оценка, по пристапувањето на матура ќе добие писмено известување за своите способности за продолжување на школувањето.

Школите во Шведска се должни да организираат полагање на државна матура на крајот од задолжителниот дел на школувањето, но учениците кои не се во можност да дојдат не мора да полагаат. Во тој случај не добиваат сертификат за завршено задолжително образование и не можат да се запишат во виша средна школа. Во текот на полагање на матурата наставниците ги оценуваат нивоата на знаења на учениците и тоа врз основа на национални критериуми кои го дефинираат знаењето потребно за упис на шведски високи училишта.

Во рамките на матурата се полагаат: шведски јазик, англиски јазик и математика.

⁷¹ <http://www.novamaturita.cz/maturita-2012-1404033321.html> [пристапено на 04.03.2012]

⁷² <http://drzavnamatura.skole.hr/obrazovni-sustavi/svedska> [пристапено на 05.03.2012]

Во Шведска од септември 2001 година е воспоставен јавно достапен SIRIS систем кој ги содржи завршните оценки од основните и средните школи, резултатите од државна матура, националната проценка за квалитетот на образованието, општинските и школските извештаи за квалитетот на образованието, информациите за државната поддршка за вработување на кадрите во образованието, алатки за пружање важни информации за училиштата.

Шведските факултети не ги признаваат резултатите добиени на државната матура, бидејќи матурата се полага на крајот од задолжителното образование, а тоа е по завршување на основна школа и ниско ниво на средна школа. За упис на тамошните факултети е потребно IB (интернационален бакалеурат) или EB (европски бакалеурат), односно двегодишна програма која се реализира во некои од средните училишта и чија цел е оспособување и подготовка за студии. Наменет е за младите од 16-19 години. За многу студии постојат и дополнителни барања, за некои програми потребно е и определено работно искуство, додека за повеќето уметнички програми потребна е аудиција и докажани уметнички способности.

Во Шведска во текот на 2001 г е воспоставен „National admissions system“ (NyA) во чии активности се вклучени факултетите и колеџите во соработка со националната агенција за универзитети. Тој систем го поддржува целокупниот процес за упис на факултет и така им е овозможено на учениците со помош на веб да ги пребараат студиските програми и да се пријават за учество во програмите и курсевите. NyA-системот го користат сите шведски универзитети и колеџи и тоа особено во текот на приемот на додипломски студии и курсеви. Самиот систем се состои од Java swing апликации наменети за администраторите, веб апликации за учениците и комуникациски систем за размена на информации со надворешни системи.

*
* *

Ако се анализираат испитните системи на земјите опишани во овој труд, може да се заклучи дека тие имаат заеднички карактеристики, но и секој од нив има свои специфики. Во продолжение да ги проследиме позначајните од нив.

- Во сите овие земји постојат испити на крајот од средното образование, иако моделите на испити од земја до земја се разликуваат и се прилагодени соодветно на условите (така на пример, во Хрватска на крајот од средното образование учениците полагаат државна матура, во Словенија се среќаваат 2 модели на испити: општа матура и стручна матура, во Црна Гора: матурски испит и стручен испит, во Литванија: државна матура и училишна матура, Австрија: испит на зрелоста, стручен испит на зрелоста, дипломски испит, во Македонија државна матура, училишна матура и завршен испит).
- Во сите земји моделите на испити на крајот од средното образование опфаќаат два дела: задолжителен дел и изборен дел (како што е и кај нас).
- Бројот на предмети опфатени со матурата варира од земја до земја. На пример, во Бугарија, за да се добие диплома за положена матура кандидатите треба да положат два испити: бугарски јазик како задолжителен предмет и еден предмет по сопствен избор од понудена листа на предмети, во Хрватска кандидатите полагаат три предмети, Во Македонија четири предмети и проектна задача, во Албанија четири, во Словенија пет, а во други земји шест па и повеќе предмети.
- Во некои земји пак тестовите од матурските испити се мултидисциплинарни, односно вклучуваат во себе содржини од повеќе предмети (во Италија на пример, еден од тестовите вклучува во себе содржини од психологија, математика, странски јазици, латински и старогрчки).
- Кај сите нив мајчиниот јазик се полага како задолжителен предмет и опфаќа писмен и устен дел (согласно Концепцијата тоа е случај и кај нас, но во пракса устниот дел - говорење сеуште не е имплементиран).
- Во поголем број земји во задолжителниот дел влегуваат: мајчин јазик, математика и странски јазик (како на пример, Словенија, Хрватска, Латвија, Австрија, Полска, Унгарија, Шведска, во Ирска овие предмети се задолжителни

за оние кои сакаат да се запишат на факултет). Кај дел од земјите пак покрај мајчиниот како задолжителен, се јавуваат странски јазик или математика, по избор на ученикот (Црна Гора, Чешка, согласно Концепцијата во првата фаза на имплементација на државната матура така е и во Македонија).

- Во повеќето земји бројот на наставни предмети од изборниот дел е флексибилен, значи кажано е минимум колку изборни предмети мора да полага кандидатот, а по негова желба му се дава право да полага и дополнителни изборни предмети. Се смета дека со тоа на кандидатот му се зголемуваат можностите при упис на факултет.
- Во некои земји дел од испитите од матурата се полагаат на две или три нивоа. Така на пример, во Хрватска кај одделни предмети се застапени основно и високо ниво, во Ирска: основно, средно и високо ниво, а во Македонија само испитот по математика се полага на две нивоа: основно и напредно.
- Во поглед на тоа кој ги планира, организира и спроведува испитите, разгледаните испитни системи може да се групираат во три групи: системи кои опфаќаат само интерни испити, системи кои опфаќаат само екстерни испити и оние, кои опфаќаат и интерни, и екстерни испити. Помал е бројот на земјите кои имаат само интерни, односно само екстерни испити. Повеќето од земјите имаат комбинација од интерни и екстерни испити (така е и во нашата земја). Меѓутоа, може да се каже дека од почетокот на 90-те години па досега се забележува тенденција на оддалечување од интерните испити и воведување на екстерни контролни испити од страна на надворешни органи и институции.
- Речиси во сите земји улогата на матурата е сертификатна и селективна (така е и кај нас). Мал е бројот на земјите во кои покрај матура се спроведуваат и приемни испити на факултетите. Во повеќето земји положениот матурски испит е услов за влез на факултет. Речиси во сите земји, покрај матурските, се спроведуваат и приемни испити само на факултетите кои бараат специфични способности (што е случај и кај нас). Во тој поглед специфична земја е Шведска.

Шведските факултети не ги признаваат резултатите добиени на државната матура, бидејќи матурата се полага на крајот од задолжителното образование, т.е. по завршување на основна школа и ниско ниво на средна школа. За упис на факултет во оваа земја е потребно интернационален или европски бакалеурат, односно двегодишна програма која се реализира во некои од средните училишта и чија цел е оспособување и подготовка за студии.

- Во повеќето од земјите матурските испити се во надлежност на самостојни и независни институции - национални центри и/или агенции (кај нас тоа е Државниот испитен центар), а во некои земји пак тие се во надлежност на ресорното министерство.
- Бројот на испитните рокови во различни земји е различен, но вообичаено се движи од еден до три испитни рока (на пример, кај нас се два-јунски и августовски, во Словенија, Хрватска и Црна Гора се три-јунски, августовски и јануарски).
- Речиси секаде мерните инструменти - тестовите за писмените испити содржат два типа на прашања: од отворен и од затворен тип. Како дел од отворените прашања во јазиците се и есеите, а во математика и други егзактни науки тоа се задачите со целосна постапка на решавање.
- Прегледувањето на писмените испити во секоја од земјите е комбинирано: имено, затворените прашања се прегледуваат компјутерски, а прашањата од отворен вид ги прегледуваат независни оценувачи-практичари (некаде еден, а некаде двајца независни оценувачи-како што е случај и во Македонија).
- Во повеќето земји, како и кај нас идентитетот на кандидатот не е познат, т.е. тест книшката е шифрирана, поради поголема објективност при оценувањето.
- Правото на приговор за кандидатите кои не се задоволни од вреднувањето на тестот е дадено секаде. Што се однесува до можноста кандидатот да изврши

увид во сопствениот тест, се јавува одредена шареноликост. Во некои земји правото на увид го има секој кандидат што го полагал испитот, во други тоа право го имаат само кандидатите кои поднеле приговор, во трети тоа право го остваруваат незначителен број на кандидати. Во Литванија на пример, на кандидатите не им е дозволен увид во оценетите тестови, освен во исклучителни случаи, со дозвола од министерот. Наспроти тоа, во Грузија пак до почетокот на процесот на жалби, на секој кандидат му е достапна on line копија од сопствениот тест, со детална табела на добиени сурови скорови за секоја ставка поодделно. На тој начин кандидатот може да види како го изработил тестот и може да процени дали има основа за поднесување приговор или не. Во некои земји правото за увид во сопствениот тест го нема никој. Таков беше случајот и кај нас во 2008 година кога за прв пат стартуваше државната матура, но притисокот од страна на учениците и родителите беше огромен. Поради тоа, веќе следната година се направија измени во подзаконските акти, според кои право на увид во тестот имаат сите кандидати кои поднеле приговор, со што притисоките видно се намалија, а довербата во процесот на оценување беше зајакната.

- Прагот на положеност, како и критериумите за останатите оценки во некои земји се определува пред испитот, а во други по спроведување на испитот, т.е. по завршување на процесот на оценување на тестовите (на пример: Словенија, Литванија, Македонија и други) .
- Резултатот постигнат на испитите од матурата во различни земји различно се изразува. Кај нас се изразува во оценка на петстепенска скала и перцентилен ранг за кандидатите кои го положиле испитот, а за оние кои не го положили во бодови, во Латвија се прикажува на 6 нивоа A, B, C, D, E и F, во Полска се изразува во проценти, во Италија во бодови, во Унгарија се оценува со оценки од 1 до 5.

- Испитните системи не се статични, туку еволуираат со текот на времето во поглед на: менување на испитните програми, промена на процедурите: поефикасни и побезбедни процедури како резултат на сè поголемата достапност до нови технологии. И кај нас од спроведувањето на првата матура во 2008 па до денес, секоја година користејќи го искуството се ревидираат документите и процедурите, во насока на подобрување на истите. Така на пример, Концепцијата за матура претрпе измени и дополнувања, ревидирани се испитните програми за екстерните испити на државната матура, изменети се подзаконските акти кои ја регулираат матурата, подобрени и дополнети се процедурите за нејзино спроведување.

6. Релевантни истражувања

Концептот за државната матура е нов и за прв пат се реализира во Македонија во 2008 година. Поради тоа и нормално е да се очекува дека веројатноста за некакви релевантни истражувања на тоа поле во рамките на нашата држава е минимална. Од поранешните југословенски републики ваков вид на испити за прв пат вовеле Република Словенија во 1995 година, втора по неа беше Република Македонија во 2008, од 2010 година тоа е Хрватска, а во 2011 за прв пат државна матура реализира и Црна Гора. Секоја од овие држави се одликува со свој сопствен концепт, иако може да се каже дека сите овие концепти меѓусебно имаат и свои заеднички карактеристики.

6.1 Истражувања во Словенија

Матурата во Република Словенија претставува еден стабилен систем на екстерно оценување. Од нејзиното воведување во 1995 година па досега, направени се многу мали промени. Во оваа земја од 2005 година до денес секоја година Државниот испитен центар спроведува истражување во врска со спроведувањето на општата матура. Притоа, со прашалниците се опфатени директорите на училиштата и примерок од учениците - матуранти. Добиените сознанија од истражувањето понатаму се

користат за подобрување на документите и процедурите во рамките на процесот на спроведување на државната матура.

Друго важно истражување во рамките на државната матура во Словенија е истражувањето на тема: „Проучување на различни видови на критериуми за оценување на матурските есеи од словенски јазик“ (Sonja Čokl, Gašper Cankar) - Државен испитен центар Љубљана, јануар, 2008. Целта на истражувањето е пред сè да се анализираат постојните мерила за оценување на есеите по словенски јазик во рамките на државната матура и да се утврди дали е можно да се компензираат одредени недостатоци со решенија кои би понудиле поинаков вид на критериуми за оценување. Студијата во основа има за цел да одговори на четири основни прашања⁷³:

- Каква би требало да биде критериумската скала која што не е премногу детална и се базира на скалите од други држави?
- Какви карактеристики ќе даде споредбата помеѓу постојната и новата скала?
- Како се спроведува оценувањето на есеите во некои европски држави?
- Колкав дел од матурскиот испит ќе биде посветен наменет на есејот од книжевност?

Посебно внимание авторите посветуваат на:

- Испитните наслови
- Видови на писмени задачи,
- Критериумите за евалуација
- Формуларите за оценување
- Проценителите инструкции.

Истражувањето е спроведено во периодот од август 2005 до октомври 2006 година во следниов редослед:

1. Избор на оценувачи
2. Избор на есеи
3. Избор и подготовка на критериумите за оценување
4. Дистрибуција на есеи со Методот на римскиот плоштад

⁷³ Čokl, S., Cankar, G. (2008), Poročilo: Raziskava različnih vrst kriterijev za ocenjevanje maturitetnih esejev iz slovenščine, Ljubljana: Državni izpitni center

5. Воведување проценител за критериумите за оценување
6. Прашалници
7. Статистички третман на резултатите
8. Квалитативна анализа на резултатите
9. Повратни информации за оценувачите, оценување на избраните есеи по дополнителни други критериуми и пополнување на финалниот прашалник
10. Синтеза и евалуација на новодобиените резултати

Оваа студија е особено значајна и корисна, бидејќи при оценувањето на тестовите по мајчини и странски јазици, најпроблематичен дел се токму литературните есеи. Имено, многу често се јавуваат разлики при вреднувањето на еден ист есеј од страна на различни оценувачи, поради различно сфаќање на критериумите за оценување. Овој проблем е присутен и кај нас и вообичаено приговорите од страна на кандидатите се однесуваат на есеите во мајчините и странските јазици.

6.2 Истражувања во: Латвија, Литванија, Украина, Грузија и Словенија⁷⁴

Во периодот од 2004-2006 RE:FINE поддржа специјални образовни проекти за понатамошно отворено општество во четири клучни области: одговорност, еднаквост, борба против корупцијата и подобри резултати од учењето.

Во рамките на Проектот „Проценка за зголемување на квалитетот, еднаквите можности и одговорноста во образованието“ е реализирано истражување за ставовите кон реформите на испитните системи во избраните пост-социјалистички земји на Европа. Проектот беше координиран од Центарот за тестирачки технологии на Украина (Centre for Testing Technologies, Ukraine). Во иницијалниот предлог беа вклучени пет земји партнери: Украина, Полска, Киргистан, Словенија и Литванија. Сепак, во активностите на проектот, а особено на меѓународните конференции беа вклучени 16 земји членки, т.е. покрај споменатите пет беа и: Арменија, Азербејџан, Естонија,

⁷⁴Bethell, G., Zabulionis, A. (2008), Results of a survey of attitudes towards the reform of examination systems in selected post-socialist countries of Europe, OSI,

Грузија, Казахстан, Летонија, Монголија, Црна Гора, Таџикистан, Русија, и Молдова. Во истражувањето зедоа учество: Украина, Словенија, Литванија, Грузија и Летонија.

Овој проект беше од големо значење, бидејќи уште од почетокот на 90-те години имаше огромен интерес за оценувањето и испитите во образованието во постсоцијалистичките земји во Европа. Многу земји во транзиција поминаа низ длабоки и радикални промени во начинот на кој се оценуваат учениците и се известува за нивните постигнувања. Се забележуваше тенденција на оддалечување од училишните (интерните) испити и воведување на екстерни контролни испити од страна на надворешни органи и институции. Во некои земји, каква што е и нашата, се формираа и развија институции специјализирани за оценување и тие се суштински учесници во своите национални образовни системи.

Промените во оценувањето служеа како надополнување на промените во наставните планови и програми, новиот пристап кон обука на наставниот кадар, новите учебници и други наставни помагала. Овие далекусежни промени беа директен резултат на социјалните, политичките и економските промени кои се проширија низ Европа на крајот на 20 век. За земјите во транзиција постоеја четири типични национални императиви и тоа:

- Воспоставување/зајакнување на националните верувања и културни вредности и редефинирање на правата и обврските на граѓаните во граѓанското општество;
- Развивање на националната работна сила со знаење и вештини соодветно за економскиот раст на една земја во услови на високо конкурентен, технолошки развиен, глобален пазар;
- Развој на систем за оценување кој ќе: а) им овозможи на училиштето и високообразовните системи да работат поефикасно; б) им обезбеди на поединците квалификации потребни за пристап до можности за учење и вработување во земјата и надвор од неа;
- Развивање на систем на оценување кој ќе и помогне на владата, и други, во следењето на квалитетот на образованието, ефективностa и ефикасноста.

Главна цел на ова истражување беше да се соберат информации за разбирањето и ставовите кон централизираните испитни системи и/или тековните реформи во таа област. Притоа, се имаше предвид дека секоја земја учесничка има свој уникатен контекст и цели. Во рамките на ова истражување постоеја две главни прашања и тоа:

- Како е нивото на разбирање за тековните испитни процедури, како и за сите неодамнешни или тековни реформи;
- Кои се ставовите на заинтересираните страни за испитите – особено каде што новите испити се воведени или традиционалните системи за оценување се во процес на реформи.

Поради ограничени материјални ресурси, а со цел постигнување на максимални ефекти, како таргет група беа земени само директорите од училиштата за средно образование, како посредници помеѓу Министерството за образование и наставниците, а преку нив и со родителите и учениците. Од друга страна директорите на училиштата треба да управуваат со спроведувањето на реформите.

Во истражувањето доброволно учество земаа 5 земји со вкупно 1064 испитаници-директори и тоа: Грузија-153, Латвија-185, Литванија-210, Словенија-39 и Украина-477. Секоја од нив со значително различни контексти. За испитните реформи во Европа се карактеристични четири фази: фаза на реформи (традиционалните системи се заменуваат со нови), фаза на консолидација (новиот систем е донесен, општо прифатен од општеството и вграден во образовниот систем), фаза на ре-евалуација (се согледуваат недостатоците на новиот систем и постои притисок за оценка на квалитетот на испитите) и фаза во која во зависност од резултатите, системот на оценување може повторно да се менува или радикално да се реформира. Во периодот на истражувањето Словенија, Латвија и Литванија беа во фаза на ре-евалуација, Грузија во фаза на консолидација, а Украина во фаза на реформи.

Воведувањето на нови испитни системи е заеднички елемент на програмите за образовни реформи на постсоцијалистичките европски земји во транзиција, кои настанаа како резултат на политичките пресврти на крајот на 80-те години од минатиот век. Сепак, секоја има свој сопствен контекст во кој треба да работи и свои сопствени

приоритети за решавање. Секоја од земјите учеснички во ова истражување има развиено свој уникатен систем на оценување на постигањата на учениците. Но, за сите нив постојат и заеднички теми како што се: промоција на праведност и намалување на небрежност. Постојат значителни разлики во пристапот и праксата меѓу одделните земји.

Не постои еден единствен модел на испити, кој подеднакво се применува во сите контексти. Испитните системи не се статични, туку тие еволуираат со текот на времето. На пример, менувањето на наставните програми имплицира и менување на испитните програми. Потоа, сè поголемата достапност до нови технологии, бара поефикасни и побезбедни административни процедури.

Постојат разлики во ставовите со текот на времето кон новите испитни системи во поодделните земји. На пример, грузиските директори на училиштата се пооптимисти за придобивките од новиот испитен систем, отколку нивните колеги во Латвија и Литванија.

Во земјите со пообемни матурски системи, провејуваат и одредени докази кои укажуваат на разочарување. Со текот на времето, колку училиштата и директорите се подлабоко запознаени со испитите, стануваат сè повеќе свесни и за нивните недостатоци (ова е случај и кај нас). Тоа е нормално, бидејќи на почетокот сите учесници инволвирани во спроведувањето во овој процес се фокусирани на клучните прашања, но како времето одминува, добиените предности за нив се сè помалу очигледни. Истражувањето покажува дека, сите земји сакаат да ги задржат новите екстерни испитни системи, но со исклучок на Грузија, тие не се убедени, дека новите испитни системи се многу подобри од старите.

Сепак, општ заклучок на авторите на овој труд е дека: „И покрај горенаведеното, директорите на училиштата во оваа анкета, се генерално позитивни кон употребата на екстерни испити за клучните цели на избирање студенти за влез во високото

образование. Тие, со исклучок на Украина, не сакаат оваа функција повторно да им се врати на универзитетите.“⁷⁵

Директорите на училиштата исто така ги гледаат екстерните испити како корисна алатка за мотивирање на наставниците и учениците за постигнување на повисоки резултати од учењето (што е мислење и на директорите на средните училишта во Република Македонија). Сепак, тие се помалку убедени дека резултатите од испитите се вистински индикатор за перформансите на училиштето.

На крај, како резултат од анализата на добиените податоци од спроведеното истражување во петте европски земји, авторите резимираат:

- Директорите ги разбираат нивните национални системи и генерално имаат позитивен став во врска со користењето на резултатите од испитите за селекција при влез во високото образование, но кај оние со зрели матурски системи ентузијазмот за зголемен број на екстерни испити е многу мал или воопшто го нема;
- Директорите се генерално задоволни од националните испитни системи и не сакаат да се откажат од неодамнешните реформи, но се чини дека тие не се многу убедени во квалитетот на испитите, кое нешто треба да го имаат предвид надлежните агенции/институции;
- Директорите сметаат дека испитите ги мотивираат наставниците и учениците за повисоки постигања, но исто така изразуваат згриженост дека со овие испити се промовира употребата на приватни тутори, иако според нив во принцип на учениците не им е потребна дополнителна обука за да бидат успешни на испитите;
- Директорите генерално се на мислење дека испитните системи се фер и на резултатите може да им се верува. сметаат дека со внимателна контрола може да се намали појавата на професионална небрежност и ја истакнуваат потребата од одржување на високо ниво на безбедност;

⁷⁵ Bethell, G., Zabulionis, A. (2008), Results of a survey of attitudes towards the reform of examination systems in selected post-socialist countries of Europe, OSI, str. 9

- Директорите се залагаат за транспарентност и одговорност на испитите, во принцип сметаат дека секој ученик треба да има пристап до својот оценет тест и дека одржување на доверлив процес на оценување е од најголема важност.

Директорите ја препознаваат потребата од ефикасни и ефективни административни процедури - особено во надгледувањето на учениците во просториите во кои се одвива тестирањето (ова е проблем и кај нас, дури и поголем бидејќи тестирањето не се спроведува во голем простор, туку во училница). Сепак, тие не се сигурни во однос на тоа кои би биле придобивките од користењето на новите технологии, на пр. тестирање преку користење на компјутери во замена на потрадиционалните техники.

II. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Предмет на истражување

Предмет на ова истражување е концепциската поставеност на државната матура, постигнатоста на целите зацртани во Концепцијата за матура и завршен испит во средното образование со четиригодишно траење во Република Македонија¹, како и потребата од нејзино ревидирање.

Концепцијата за матура и завршен испит во средното образование со четиригодишно траење во Република Македонија е донесена во 2005 година од страна на министерот за образование и наука, а нејзината имплементација започна во 2008 година. Во меѓувреме таа во два наврати претрпе и одредени измени и дополнувања, согласно искуствата од спроведените пробни тестирања, со цел подобрување на истата.

Со овој значаен документ се предвидени повеќе модели на испити на крајот од средното образование: државна матура во сите три вида на образование, училишна матура во гимназиското и уметничкото образование, и, завршен испит во средното стручно образование со четиригодишно траење.

Во овој труд ќе се насочиме кон истражување на концепциската поставеност на државната матура, постигнатоста на целите со досегашната нејзина имплементација, како и потребата од нејзино ревидирање.

Воведувањето на државната матура во средното образование има за цел да го зголеми кредибилитетот на дипломите за завршено средно образование и повратно да влијае на постојаното подобрување на квалитетот на образованието. Поконкретно, со овие испити треба да се постигнат следните цели:

- подигање (подобрување) на квалитетот на средното образование;

¹ Со Концепцијата се опфатени повеќе видови на испити, но во овој труд ќе се задржиме само на државната матура

- следење и контрола на реализацијата на наставните програми (засновани на образовни стандарди на државно ниво);
- стекнување диплома за завршено средно образование (заокружување на средното образование со испит);
- квалитетна и праведна селекција за влез во високото образование;
- надминување на двојните испити на крајот од средното образование;
- создавање на база на валидни и објективни податоци, кои понатаму ќе се користат за анализа на состојбите и преземање на соодветни мерки за надминување на слабостите на постојниот образовен систем;
- информирање на учениците, родителите и образовните институции за постигањата на учениците добиени преку валидни и веродостојни мерења.

2. Цел и карактер на истражувањето

Целта на ова истражување е да се испита концепциската поставеност на државната матура, постигнатоста на целите зацртани со Концептот за државна матура², како и потребата од нејзино ревидирање. Истовремено овие цели ќе бидат и аспекти од кои ќе се испитува предметот на истражувањето.

Ова истражување е **емпириско, трансверзално и индивидуално**, односно:

- при неговата реализација ќе се користат искуствени факти и податоци,
- со него ќе се истражува предмет што е временски ограничен со користење на различни примероци и
- ќе го спроведе авторот самостојно.

Ова истражување ќе овозможи да се добијат релевантни податоци и показатели за концепциската поставеност на државната матура во Република Македонија, како и во однос на тоа дали и кои од зацртаните цели се постигнуваат со досегашната нејзина реализација. Од анализата на податоците понатаму ќе произлезат заклучоци и препораки во смисла на тоа дали оваа Концепција треба да претрпи промени и какви.

² Целите: надминување на двојноста на испитите на крајот од средното образование и стекнување диплома за завршено средно образование со самото спроведување на државната матура секако се реализираат и нивната постигнатост нема потреба да се испитува.

3. Задачи на истражувањето

Од вака дефинираната цел произлегуваат и следните конкретни задачи на истражувањето:

1. Да се испита дали Концепцијата за матура треба да претрпи измени и какви;
2. Да се испита придонесот на државната матура за подобрување на квалитетот на средното образование;
3. Да се испита дали спроведувањето на екстерните испити од државната матура овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми по предметите опфатени со државната матура;
4. Да се испита дали резултатите од државната матура се користат за праведна селекција при влез во високото образование;
5. Да се испита дали спроведувањето на екстерните испити од државната матура обезбедува база на валидни и објективни податоци кои понатаму можат да се користат за анализа на состојбите и надминување на слабостите на воспитно-образовниот процес ;
6. Да се испита информираноста на учениците, родителите и образовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура.

4. Хипотези

Основна хипотеза – H_0 . Целите зацртани во Концепцијата за државна матура се постигнуваат во целост.

Посебни хипотези:

H₁: Концепцијата за државна матура треба да претрпи измени.

H₂: Спроведувањето на државната матура придонесува за подобрување на квалитетот на средното образование.

H₃: Спроведувањето на државната матура овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми.

H₄: Резултатите од државната матура се користат за праведна селекција при влез во високото образование.

H₅: Спроведувањето на државната матура обезбедува база на валидни и објективни податоци за постигањата на учениците кои можат да се користат за анализа на состојбите и преземање на соодветни мерки за надминување на слабостите.

H₆: Информираноста на учениците, родителите и образовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура е на потребното ниво.

5. Варијабли на истражувањето

Независни варијабли во ова истражување се: Концепција за матура и за завршен испит, просторните услови во кои се реализираат испитите, просторните услови во кои се реализира оценувањето, материјално-техничките услови во училиштата и информатичко-технолошкиот систем за поддршка на целокупниот процес на спроведување на испитите.

Зависни варијабли во ова истражување се мислењата и ставовите на испитаниците (директори и наставници во јавни средни училишта, советници од Државниот испитен

центар, советници од Бирото за развој на образованието, наставен/соработнички кадар од факултетите).

6. Методи, техники и инструменти на истражувањето

При реализацијата на ова истражување се користени следните методи: *индуктивен, аналитичко-синтетички и дескриптивен*.

Техники кои се применувани во ова истражување се следните: *анкетирање, скалирање, структурирано интервју и анализа на содржина*.

За испитување на мислењата/ставовите на наставниците и директорите беа применети техниките анкетирање и скалирање.

За испитување на мислењата/ставовите на претставниците од високото образование и на советниците беше применета техниката структурирано интервју.

Техниката анализа на содржина беше применета за добивање сознанија за концепциската поставеност на матурата во други европски земји, како и за добивање сознанија за други релевантни истражувања поврзани со дадениот проблем на истражување.

Инструменти: анкетни листови (прашалници), скали на процена и протокол за интервју.

Со анкетниот прашалник за наставниците се испитуваа нивните ставови и мислења во врска со:

- постоечкиот модел на државната матура зацртан во Концепцијата (број на екстерни предмети, задолжителен дел, проектна задача, праг на положеност, процес на оценување на тест-книшките, начин на изразување на резултатите);
- придонесот на екстерните испити од државната матура за подобрување на квалитетот на средното образование (подобрување на: училишното оценување, учењето на учениците, работата на наставниците, работата на менаџерските тимови, како и начините на кои тоа се постигнува);

- можноста за следење и контрола на реализацијата на наставните програми преку екстерните испити од државната матура;
- степенот на валидност и објективност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура;
- информираноста на учениците, родителите и образовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура.

Со анкетниот **прашалник за директорите** се испитуваа нивните ставови и мислења во врска со:

- постоечкиот модел на државната матура зацртан во Концепцијата (број на екстерни предмети, задолжителен дел, проектна задача, праг на положеност, процес на оценување на тест-книшките, начин на изразување на резултатите);
- придонесот на екстерните испити од државната матура за подобрување на квалитетот на средното образование (подобрување на: работата на наставниците, работата на менаџерските тимови, како и начините на кои тоа се постигнува);
- можноста за следење и контрола на реализацијата на наставните програми преку екстерните испити од државната матура, разликите во реализацијата на наставните програми пред, и, по воведувањето на државната матура;
- степенот на валидност и објективност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура;
- информираноста на учениците, родителите и образовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура;
- кои дополнителни информации во врска со постигањата на учениците им се потребни на училиштата, за откривање на слабостите и нивно надминување;

- влезот во високото образование (селекција, вреднување на општиот успех и успехот постигнат на матура, вреднување на поедините делови од државната матура).

Со користење на техниката **структурирано интервју** беа испитувани ставовите и мислењата на претставниците од високото образование во врска со:

- висината на прагот на положеност за екстерните испити од државната матура;
- улогата на државната матура за праведна селекција при влез во високото образование;
- односот помеѓу општиот успех на ученикот и успехот постигнат на државната матура;
- вреднувањето на поедините делови од државната матура при влез во високото образование;
- информираноста на високообразовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура (кои информации недостасуваат, на кој начин тие треба да бидат доставувани до нив).

Техниката **структурирано интервју** беше применета и при испитување на ставовите и мислењата на претставниците од Државниот испитен центар и Бирото за развој на образованието. Тие се однесуваа на:

- прагот на положеност за секој екстерен испит (висина, време на определување);
- придонесот на екстерните испити од државната матура за подобрување на квалитетот на средното образование;
- согледувања во врска со испитните програми (јасност, обемност, застапеност на подрачја и способности, нејзината применливост од аспект на предметен наставник, можноста со неа да се служи ученик со просечни способности);
- можноста за следење и контрола на реализацијата на наставните програми преку екстерните испити од државната матура;
- информираноста за постигањата на учениците на институциите надлежни за образованието.

7. Популација и примерок

Со истражувањето се опфатени повеќе институции - учесници во процесот на реализација на државната матура, но во исто време и корисници на резултатите од истата: јавните средни училишта, Државниот испитен центар, Бирото за развој на образованието и факултетите (со посебен акцент на наставничките факултети).

Популација: Наставниците кои реализираат настава по македонски јазик и литература, албански јазик и литература, англиски јазик и математика и директорите во јавните средни училишта во Република Македонија, во кои се реализира гимназиско и/или средно стручно образование, предметните советници од Бирото за развој на образованието, предметните советници во Државниот испитен центар, наставен/соработнички кадар од наставничките факултети.

Примерок од директори: Од вкупно 90 јавни средни училишта во државата во кои се реализира гимназиско и/или средно стручно образование со четиригодишно траење по случаен избор беа избрани 45 училишта. Примерокот од директори го сочинуваат директорите на овие училишта.

Начин на избор на примерокот од директори

1. Направен е попис на сите 90 јавни средни училишта во Република Македонија во кои се реализира гимназиско и/или средно стручно образование;
2. По случаен избор се добиени 45 броеви;
3. Добиените случајни броеви се редните броеви на 45-те јавни средни училишта чии директори го сочинуваат примерокот од директори.

Примерок на наставници: Со цел да се обезбедат употребливи и релијабилни податоци во ова истражување, од вкупно 90 јавни средни училишта во кои се реализира гимназиско и/или средно стручно образование со четиригодишно траење, по случаен избор беа избрани 16 јавни средни училишта. Примерокот од наставници

го сочинуваат наставниците од овие училишта кои реализираат настава по предметите: македонски јазик и литература, албански јазик и литература, англиски јазик и математика.

Начин на избор на примерокот од наставници

- 1. Направен е попис на сите 90 јавни средни училишта во Република Македонија во кои се реализира гимназиско и/или средно стручно образование;
- 2. Со користење на математичката функција RANDBETWEEN за генерирање на случајни броеви се добиени 16 случајни броеви;
- 3. Добиените случајни броеви се всушност редните броеви на 16–те училишта избрани од пописот на сите 90 училишта;
- 4. Од овие 16 училишта се земени наставниците кои реализираат настава по: македонски јазик и литература, албански јазик и литература, англиски јазик и математика.

Табела 1. Структура на примерокот од наставници

Реден број	Училиште	Место	Вид на образование	Број на наставници
1.	ОСУ „Јовче Тесличков“	Велес	стручно	9
2.	СОУ Гимназија „Кочо Рацин“	Велес	гимназиско	12
3.	СОУ Гимназија „Кирил Пејчиновиќ“	Тетово	гимназиско	38
4.	ОСТУ „Наџе Буџони“	Куманово	стручно	20
5.	СОУ „Ѓорче Петров“	Крива Паланка	гимназиско и стручно	7
6.	СОУ Гимназија „Славчо Стојменски“	Штип	гимназиско	12
7.	СОУ „Димитар Влахов“	Струмица	стручно	11
8.	СОУ „Кочо Рацин“	Свети Николе	гимназиско и стручно	14
9.	СОУ „Гоце Делчев“	Валандово	гимназиско и стручно	6
10.	СУГС Гимназија „Јосип Броз Тито“	Битола	гимназиско	4
11.	СОУ Гимназија „Мирче Ацев“	Прилеп	гимназиско	10
12.	СПУ Гимназија „Јосип Броз Тито“	Скопје	гимназиско	24
13.	СУГС „Браќа Миладиновци“	Скопје	гимназиско и стручно	10
14.	СЕПУГС „Васил Антевски Дрен“	Скопје	стручно	19
15.	СУГС „Марија Кири Склодовска“	Скопје	гимназиско и стручно	16
16.	СЕТУГС „Михајло Пупин“	Скопје	стручно	13
Вкупно				225

Со истражувањето се опфатени и предметни советници за македонски јазик, албански јазик, математика и англиски јазик - вработени во Државниот испитен центар и Бирото за развој на образованието. Нивниот број по институции е даден во Табела 2.

Табела 2. Структура и број на испитаници од институции надлежни за образованието

Реден број	Установа	Предмет	Звање	Број
1.	ДИЦ	македонски јазик и литература	советник	1
2.	ДИЦ	албански јазик и литература	советник	1
3.	ДИЦ	англиски јазик	советник	1
4.	БРО	македонски јазик и литература	советник	2
5.	БРО	англиски јазик	советник	2
6.	БРО	математика	советник	3

вкупно: 10

ДИЦ-Државен испитен центар

БРО-Биро за развој на образованието

Бројот на испитаници - претставници од високото образование е даден во Табела 3.

Табела 3. Структура и број на испитаници од високото образование

Реден број	Високообразовна установа	Место	Звање	Број на испитаници
1.	Педагошки факултет	Битола	проф. др.	2
2.	Педагошки факултет	Скопје	проф. др.	1
3.	Филолошки факултет	Скопје		5
4.	Природно-математички факултет	Скопје	проф. др.	1
5.	Факултет за туризам и бизнис логистика	Штип		3

вкупно: 12

8. Организација и тек на истражувањето

За потребите на пишувањето на овој магистерски труд, беа спроведени два вида на истражување и тоа:

- квантитативно истражување и
- квалитативно истражување.

Квантитативното истражување се спроведуваше врз примерок од 270 испитаници (225 наставници и 45 директори на јавни средни училишта). Примерокот вклучува професионалци кои се вклучени во различни делови од образовниот процес и со различни степени на образование.

Квалитативното истражување се вршеше врз основа на однапред подготвени структурирани прашалници. Со него беа опфатени 22 испитаници. За секоја целна група беше изготвен посебен прашалник, а се со цел да се постигнат поединечните цели на истражувањето.

Методот на собирање на податоци се вршеше преку интернет со помош на методот CAWI (Computer Assisted Web Interviewing). На сите испитаници кои се дел од примерокот им беше испратен линк до интернет страна на која беше поставен прашалникот. Податоците од секој испитаник автоматски се полнеа во базата на податоци која понатаму послужи како основа за обработка и анализа на истите.

По завршувањето на процесот на собирање податоци, истражувачот пристапи кон подготвување на краен извештај со финални заклучоци и препораки согласно целите на истражувањето.

Предметните советници од Државниот испитен центар и Бирото за развој на образованието, како и претставниците од високото образование од примерокот беа предмет на квалитативно истражување по пат на структурирани интервјуа. Основната цел на користење на дополнително квалитативно истражување беше да се добијат сознанија за споредување кои не би можеле да се добијат преку квантитативното истражување. Во оваа фаза се реализираа 22 структурирани интервјуа со целните групи (предметни советници и наставен/соработнички кадар во високото образование). За интервјуата истражувачот подготви водичи за дискусија (протоколи) за секоја група поодделно. Водичите за дискусија се користеа со цел да дадат одредени насоки по кои треба да се води интервјуто. Сите други информации кои произлегоа од интервјуто, а кои не беа дел од водичот за дискусија беа земени предвид при квалитативната анализа.

По завршување на процесот на собирање податоци, истражувачот своите заклучоци и препораки од квалитативното истражување ги наведе во крајниот извештај.

Временска рамка. Истражувањето неопходно за изработка на овој магистерски труд се одвиваше во четири фази и тоа:

Фаза-1. Поставување на истражувањето (изработка на финални прашалници, пред-тестирање на прашалниците), подготовки на спроведување на CAWI во времетраење од 1 (еден) месец;

Фаза-2. Собирање на податоци во времетраење од 2 (два) месеци;

Фаза-3. Обработка и анализа на податоци – 2 (два) месеци;

Фаза-4. Подготовка на финален извештај – 2 (два) месеци.

9. Статистичка обработка на податоците

Анализата на податоци се изврши по процесот на собирање податоци и внесување на податоците во база.

Анализата се вршеше во две фази:

1. Фаза на согледување на основните карактеристики на појавата
2. Фаза на тестирање на хипотези

Во првата фаза основните карактеристики на појавата беа воочени врз основа на генерирање фреквенции за модалитетите на секое прашање поодделно. Во оваа фаза како што се очекуваше се добија одговори на прашањата „кој“, „како“ и „што“.

Со оглед на фактот што резултатите кои можеа да се добијат од првата фаза се ограничени од одреден аспект (опишуваат што се случува но не и зошто се случува), во втората фаза истражувачот пристапи на испитување на причините за појава на

одредени феномени и појави во конкретната популација. Така на пример, во втората фаза од анализата на податоци, врз основа на резултатите од првата фаза, беа тестирани поставените статистички хипотези. Прифаќањето и/или отфрлањето на одредени статистички хипотези всушност даде одговор на прашањата дефинирани во проблемот на истражување.

При статистичката обработка на податоците беше користен и χ^2 -тестот. Со овој непараметарски тест беше испитувано дали постои статистички значајна поврзаност помеѓу фреквенциите на две атрибутивни обележја или помеѓу добиените фреквенции и фреквенциите кои се очекувани при одредена хипотеза.

АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ

I. МОДЕЛ НА ИСПИТИ СПОРЕД КОНЦЕПЦИЈАТА

Согласно постоечката Концепција за државна матура бројот на екстерни испити во гимназиското образование е четири, а во средно стручно образование три. Ова е значајно концепциско прашање и поради тоа во текот на истражувањето му е посветено внимание. Имено, 218 наставници и 43 директори ги искажаа своите мислења во однос на ова прашање. Фреквенциите на позитивни и негативни одговори се дадени во следната табела:

Табела 1. Број на екстерни испити

Согласно постоечката Концепција бројот на екстерни испити во гимназиското образование е 4, а во средно стручно 3. Тоа според Вас:	Наставници		Директори	
	f	%	f	%
е во ред	126	57,8	28	65,1
не, не е во ред	92	42,2	15	34,9
вкупно одговориле	218	100	43	100
не одговориле	7		2	
вкупно	225		45	

Според добиените податоци се гледа дека повеќе од половина од наставниците одговориле позитивно, односно се согласуваат со различен број на екстерни испити во рамките на државната матура за овие два вида на образование: гимназиско и средно стручно. Помал е бројот на наставници кои за ова прашање се изјасниле негативно. Што се однесува до мислењата на директорите, тие уште понагласено од наставниците го поддржуваат постојниот концепт во однос на бројот на екстерни испити во гимназиското и средното стручно образование. Од нив, околу две третини се согласуваат со различен број на екстерни предмети за државна матура во гимназиско и средно стручно образование, а околу една третина не се согласуваат. Оние што одговориле потврдно, образложили дека во средното стручно образование екстерноста на четвртиот предмет како дел од државната матура е невозможно, бидејќи листата на стручни матурски предмети е обемна, трошоците за негово екстерно спроведување би биле огромни, а ефектите мали. Ако се анализираат одговорите на оние кои се изјасниле негативно по ова прашање, поголемиот дел од нив како причина наведуваат дека со различен број на екстерни предмети учениците

од гимназиското и од средното стручно образование се поставени во нерамноправна положба.

За да утврдиме дали постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со различниот број на екстерни испити од државната матура за гимназиското и средното стручно образование, ќе ја примениме статистичката метода χ^2 . Притоа ќе ги користиме следните ознаки:

H_0 - нулта хипотеза

f_o - добиени/емпириски фреквенции

f_{oy} - корегирани добиени фреквенции (според Yates)

f_t - очекувани/теоретски фреквенции

N - број на понудени одговори/модалитети

df - степен на слобода, се пресметува според формулата:

$(\text{број на редови} - 1) \times (\text{број на колони} - 1)$

Очекуваните фреквенции ќе ги одредуваме со формулата:

$(\text{сума на редицата} \times \text{сума на колоната})/N$

Ја поставуваме нултата хипотеза H_0 : Не постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со различниот број на екстерни испити од државната матура за гимназиското и средното стручно образование.

Поставената хипотеза ќе ја тестираме на ниво на значајност $p = 0,05$.

Табела на добиени фреквенции:

	е во ред	не е во ред	вкупно
наставници	126	92	218
директори	28	15	43
вкупно	154	107	261

Табела на очекувани фреквенции:

	е во ред	не е во ред	вкупно
наставници	128,63	89,37	218
директори	25,37	17,63	43
вкупно	154	107	261

Ја составуваме следната табела:

f_o	f_{oy}	f_t	$f_o - f_t$	$(f_o - f_t)^2$	$(f_o - f_t)^2 / f_t$
126	126,5	128,63	-2,13	4,54	0,04
92	91,5	89,37	2,13	4,54	0,05
28	27,5	25,37	2,13	4,54	0,18
15	15,5	17,63	-2,13	4,54	0,26
					$\Sigma = 0,53$

Значи, $\chi^2 = 0,53$. За $p = 0,05$ и $df = 1$ соодветната гранична вредност од Таблицата за гранични вредности¹ на χ^2 изнесува 3,843.

Бидејќи $0,53 < 3,843$ заклучуваме дека не постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со различниот број на екстерни испити од државната матура за гимназиското и средното стручно образование т.е. ја прифаќаме нултата хипотеза H_0 .

Авторот на овој труд е на мислење дека бројот на екстерни испити во гимназиското и средното стручно образование треба да биде ист. Имено, со ваквото решение во Концепцијата, учениците од гимназиското и стручното образование се доведени во нерамноправна положба. Ова дотолку повеќе што и едните и другите добиваат иста диплома за положена државна матура, со која потоа конкурираат за влез во високото образование. Оваа нерамноправност би можела да се ублажи, само доколку при влез во високото образование и понатаму екстерните испити се вреднуваат повеќе од интерните.

Друго значајно прашање кое се наметнува во врска со концепциската поставеност на државната матура е следното: дали и понатаму гимназиското и средното стручно образование треба да имаат заедничка Концепција за матура?

Табела 2. Заедничка Концепција за матура

Според Вас дали гимназиското и средното стручно образование треба и понатаму да имаат заедничка Концепција за матура?		Наставници		Директори	
		f	%	f	%
да		87	39,9	16	37,2
не		131	60,1	27	62,8
вкупно одговориле		218	100	43	100
не одговориле		7		2	
вкупно		225		45	

¹ Таблица за гранични вредности на χ^2 е дадена во Прилог 5

Околу 40% од наставниците се изјасниле дека и понатаму гимназиското и средното стручно образование треба да имаат заедничка Концепција за матура. Поголемиот дел (околу 60%) се изјасниле негативно, односно сметаат дека гимназиското и средното стручно образование треба да имаат различни концепции за матура. Ставовите на директорите во однос на ова прашање се речиси идентични како и на наставниците.

Ако се анализираат образложенијата на оние испитаници кои одговориле негативно, може да се каже дека воглавно како причина за различни концепции тие го наведуваат фактот што гимназиското и средното стручно образование за матурските екстерни предмети имаат различен фонд на часови и сосема различни наставни програми. Голем дел од нив го наведуваат примерот со мајчиниот јазик, кој во гимназиско образование е застапен со 4 часа, а во средно стручно со 3 часа неделен фонд. Дел од нив наведуваат и дека составот на ученици е различен, т.е. дека во гимназиско образование се запишуваат ученици со повисоки способности и подобри предзнаења, отколку во средно стручно образование. Некои од нив дури одат дотаму што, сметаат дека државна матура треба да има само во гимназиското образование, кое според нив треба да подготвува кадри за влез во високото, а во стручното да има само завршен испит, бидејќи тоа треба да ги подготвува учениците за вклучување во пазарот на трудот.

Оние наставници кои се изјасниле за заедничка концепција за гимназиско и стручно образование, како главна причина за ваквиот став го наведуваат фактот дека условите за влез на високите образовни институции се еднакви и за учениците од гимназиите и за учениците од стручните училишта.

Во продолжение со примена на χ^2 ќе испитаме дали постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со прашањето дали и понатаму гимназиското и средното стручно образование треба да имаат заедничка концепција за матура.

H₀: Не постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со прашањето дали и понатаму гимназиското и средното стручно образование треба да имаат заедничка концепција за матура.

Поставената хипотеза ќе ја тестираме на ниво на значајност $p = 0,05$.

Табела на добиени фреквенции:

	да	не	вкупно
наставници	87	131	218
директори	16	27	43
вкупно	103	158	261

Табела на очекувани фреквенции:

	да	не	вкупно
наставници	86,03	131,97	218
директори	16,97	26,03	43
вкупно	103	158	261

Ја составуваме следната табела:

f_o	f_{oy}	f_t	$f_o - f_t$	$(f_o - f_t)^2$	$(f_o - f_t)^2 / f_t$
87	86,5	86,03	0,47	0,22	0,00
131	131,5	131,97	- 0,47	0,22	0,00
16	16,5	16,97	- 0,47	0,22	0,01
27	26,5	26,03	0,47	0,22	0,01
					$\Sigma = 0,02$

Добивме дека вредноста на χ^2 изнесува 0,02.

За $p = 0,05$ и $df = 1$ соодветната гранична вредност од Таблицата за гранични вредности на χ^2 е 3,843.

Бидејќи $0,02 < 3,843$ заклучуваме дека не постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со прашањето дали и понатаму гимназиското и средното стручно образование треба да имаат заедничка концепција за матура, т.е. ја прифаќаме нултата хипотеза H_0 .

Гимназиското и средното стручно образование со четиригодишно траење имаат заедничка концепција, иако бројот на заеднички општообразовни наставни предмети кои се изучуваат во гимназиското и во средното стручно образование е многу мал. Од друга страна пак, и оние општообразовни наставни предмети кои се заеднички за овие два вида на образование, се изучуваат со многу различен фонд на часови. Тоа создаде потешкотии при изготвувањето на листите на матурски предмети кои се составен дел на Концепцијата, бидејќи за да еден наставен предмет биде матурски мора да

исполнува одреден услов, т.е. во текот на четиригодишното образование да биде застапен со вкупен фонд од најмалку 136 часа, односно наставен предмет што се изучува најмалку две учебни години со најмалку два часа неделен фонд. Од друга страна, се јавува како проблем различниот фонд на часови за одреден општообразовен наставен предмет во гимназиското и средното стручно образование. Така на пример, наставниот предмет математика во гимназиското образование е застапен со задолжителни 12 часа неделно (3+3+3+3) од прва до четврта година, додека во некои струки од средното стручно образование (како на пример здравствената струка) е застапен само со 4 часа неделен фонд (2+2). Од овој податок веднаш станува јасно дека заеднички теми/содржини во гимназиско и во средно стручно образование по математика може да има многу малку, што пак ја прави испитната програма сиромашна со содржини. Освен тоа, барањата во испитната програма во овој случај можат да бидат превисоки за учениците од средното стручно образование, а прениски за оние од гимназиското образование.

Во врска со ова прашање направен е и преглед, како тоа е решено во некои европски земји. Така на пример, во Словенија постојат два вида на матурски испити: општа матура (наменета за учениците од гимназиското образование) и стручна матура (наменета за учениците од стручното образование). Кандидатите со положена општа матура може да се запишат на сите студиски програми: вишешколски, високошколски и универзитетски, додека оние со стручна матура може да се запишат само на вишешколски и високошколски студии. За да се запишат на универзитетски студии, кандидатите кои положили стручна матура мора да полагаат и одредени испити од општата.

Во Црна Гора учениците од гимназиското образование полагаат матура, а оние од стручното образование своето средно образование го заокружуваат со стручен испит. Со положена матура можностите за упис се пошироки, во однос на оние со положен стручен испит.

Според постоечката Концепција за државна матура задолжителен е само мајчиниот јазик, а останатите три наставни предмети се изборни. Во Табела 3. се дадени фреквенциите на одговорите од наставниците и директорите за секоја од понудените

опции на прашањето „Што мислат во рамките на државната матура задолжителниот дел да се состои од: мајчин јазик, странски јазик и математика?“

Табела 3. Структура на задолжителниот дел од државната матура

Што мислите задолжителниот дел од државната матура да се состои од: мајчин јазик, странски јазик и математика?	Наставници		Директори	
	f	%	f	%
сосема се согласувам	68	31,2	13	30,2
се согласувам	84	38,5	18	41,9
не се согласувам	57	26,1	10	23,2
воопшто не се согласувам	9	4,2	2	4,7
вкупно одговориле	218	100	43	100
не одговориле	7		2	
вкупно	225		45	

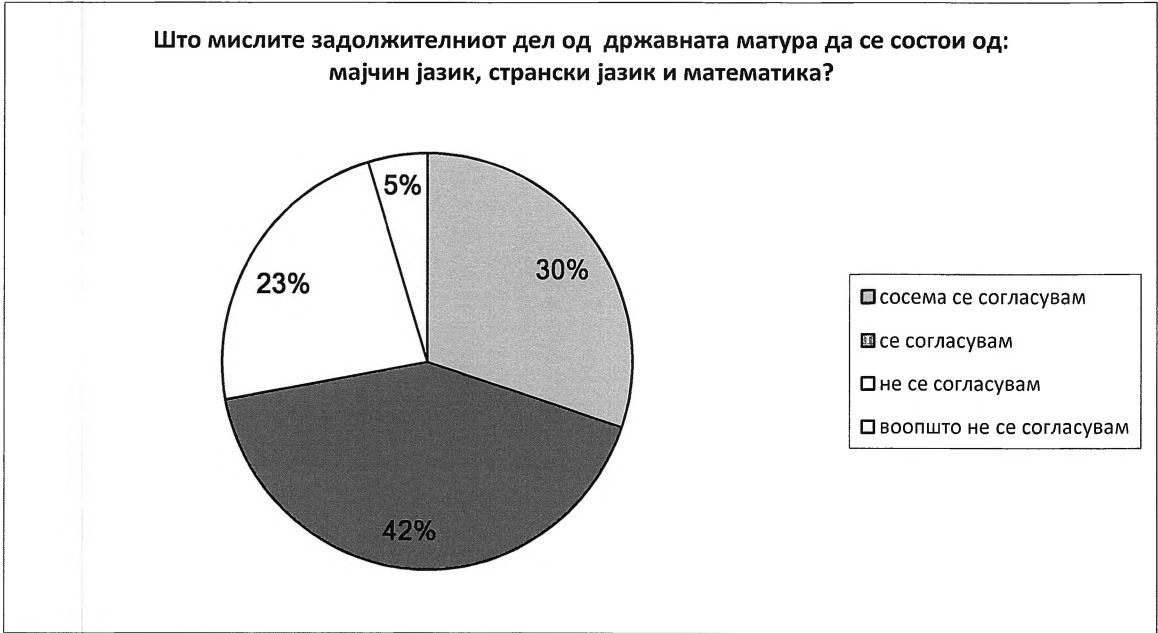
Повеќе од две третини од наставниците се согласуваат во рамките на државната матура задолжителниот дел да се состои од: мајчин јазик, странски јазик и математика, околу една четвртина од нив не се согласуваат и незначителен дел (само 4%) воопшто не се согласуваат. Речиси идентични се и ставовите на директорите на училиштата. Податоците од истражувањето на мислењата на наставниците и директорите во врска со структурата на задолжителниот дел од државната матура во продолжение ќе ги прикажеме графички.

Структура на задолжителниот дел од државната матура

Г3. Наставници

ГЗ.1 Директори

Статистичката значајност на разликите помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со ова прашање ќе ја испитаме со примена на χ^2 тестот. Ја поставуваме нултата хипотеза за ова прашање, т.е.

H_0 : Мислењата на наставниците и директорите статистички значајно не се разликуваат.

Табела на добиени фреквенции

одговори	сосема се согласувам	се согласувам	не се согласувам	воопшто не се согласувам	Вкупно
наставници	68	84	57	9	218
директори	13	18	10	2	43
вкупно	81	102	67	11	261

Табела на очекувани фреквенции

одговори	сосема се согласувам	се согласувам	не се согласувам	воопшто не се согласувам	Вкупно
наставници	67,66	85,20	55,96	9,19	218,01
директори	13,34	16,8	11,04	1,81	42,99
вкупно	81	102	67	11	261

Ја составуваме следната табела:

f_o	f_{oy}	f_t	$f_o - f_t$	$(f_o - f_t)^2$	$(f_o - f_t)^2 / f_t$
68	67,5	67,66	-0,16	0,03	0,00
84	84,5	85,20	-0,7	0,49	0,01
57	56,5	55,96	0,54	0,29	0,01
9	9,5	9,19	0,31	0,10	0,01
13	13,5	13,34	0,16	0,03	0,00
18	17,5	16,8	0,7	0,49	0,03
10	10,5	11,04	-0,54	0,29	0,03
2	1,5	1,81	-0,31	0,10	0,06
					$\Sigma = 0,15$

Од табелата е евидентно дека една од вредностите за очекуваните фреквенции е помала од 5 т.е. $1,81 < 5$. Поради тоа е направена таканаречената **Yates - ова** корекција на добиените фреквенции.

Добивме дека вредноста на χ^2 изнесува 0,15.

За $p = 0,05$ и $df = 3$ соодветната гранична вредност од Таблицата за гранични вредности на χ^2 е 7,815. Бидејќи **0,15 < 7,815** заклучуваме дека не постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со структурата на задолжителниот дел од државната матура т.е. ја прифаќаме нултата хипотеза H_0 .

Вакво решение во врска со структурата на задолжителниот дел од државната матура се среќава во повеќе европски земји: Словенија, Хрватска, Австрија, Полска, Летонија, во Унгарија се четири задолжителни предмети (унгарска литература и граматика, странски јазик, математика и историја), во Ирска задолжителен е ирски јазик, а останатите пет предмети се изборни. Иако, англиски јазик и математика не се задолжителни предмети, за да се запишат на факултет учениците мора да ги положат. Значи, освен мајчиниот, на предметите англиски јазик и математика во Ирска, како и во многу други земји им се придава голема важност. За вакво решение кај нас (доколку гимназиското и стручното образование и понатаму имаат заедничка Концепција), неопходно е да се променат наставните планови во смисла на фондот на часови со кои се застапени овие предмети.

Проектната задача е составен дел на државната матура, училишната матура и завршниот испит. Како дел од државната матура таа претставува проучување на проблем што ученикот го избира по сопствена желба и афинитет од некој (некои) од наставните предмети или пошироко од образовните области, а ја работи под водство на наставник-ментор. Усната презентацијата на проектната задача е пред тричлена комисија. Одредени мислења на испитаниците (наставници и директори) во врска со проектната задача се дадени во Табела 4.

Табела 4. Мислења за проектната задача

Какви се Вашите согледувања во врска со проектната задача?	Наставници			Директори		
	f	%	ранг	f	%	ранг
Добро е што е дел од државната матура	104	47,7	1	24	55,8	1
Поголемиот дел од менторите ги водат учениците солидно	72	33,0	3	24	55,8	1
Поголемиот дел од учениците ја изработуваат солидно	66	30,3	4	23	53,5	2
Поголемиот дел од менторите ги водат учениците формално	54	24,8	6	9	20,9	5
Поголемиот дел од учениците ја изработуваат формално	84	38,5	2	10	23,3	4
Не треба да биде дел од државната матура	59	27,1	5	11	25,6	3

База на наставници = 225 (одговориле -218) База на директори = 45 (одговориле - 43)

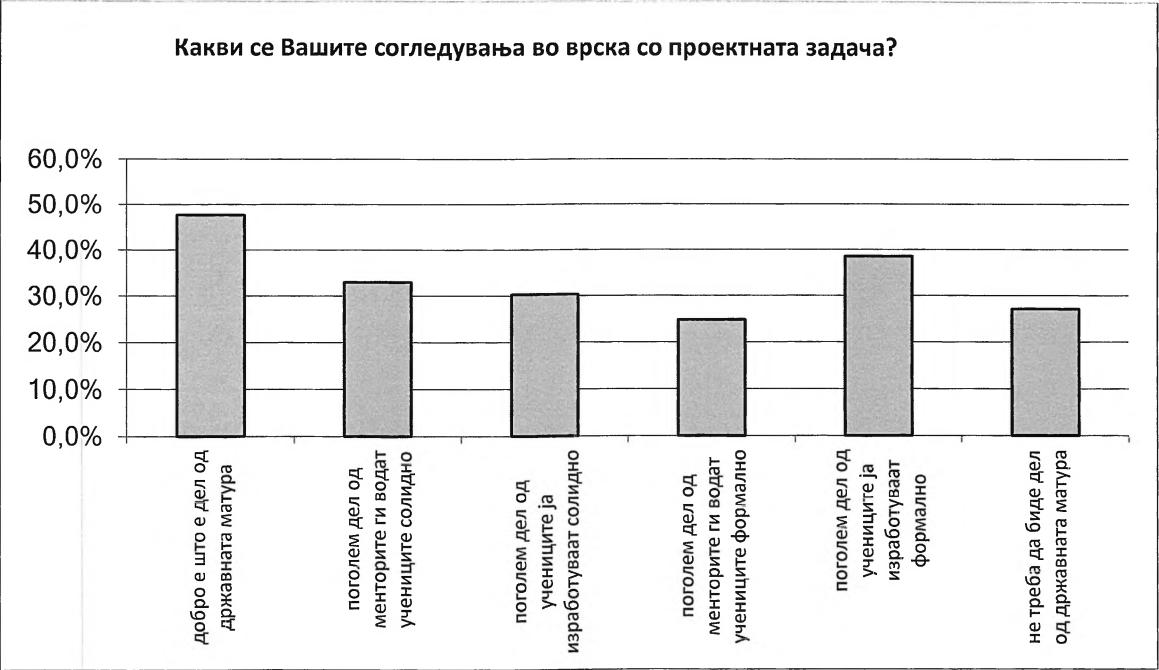
За проектната задача како дел од државната матура речиси половината од наставниците (околу 48%) се изјасниле позитивно, а околу една четвртина сметаат дека таа не треба да биде дел од државната матура. Висок е и процентот на наставници (околу 38%) кои сметаат дека учениците ја изработуваат проектната задача само формално, една третина сметаат дека поголемиот дел од менторите ги водат учениците солидно, околу една третина исто така се на мислење дека поголемиот дел од учениците ја изработуваат солидно.

Мислењата на директорите во врска со проектната задача се попозитивни, во однос на мислењата на наставниците. Имено, повеќе од половината од нив сметаат дека: проектната задача треба да биде дел од државната матура, дека поголемиот дел од наставниците ги менторираат своите ученици солидно и дека поголемиот дел од учениците ја изработуваат солидно. Околу една четвртина од директорите се на мислење дека во иднина проектната задача не треба да биде дел од државната матура, а нешто помалку од една четвртина се изјасниле за формален однос на

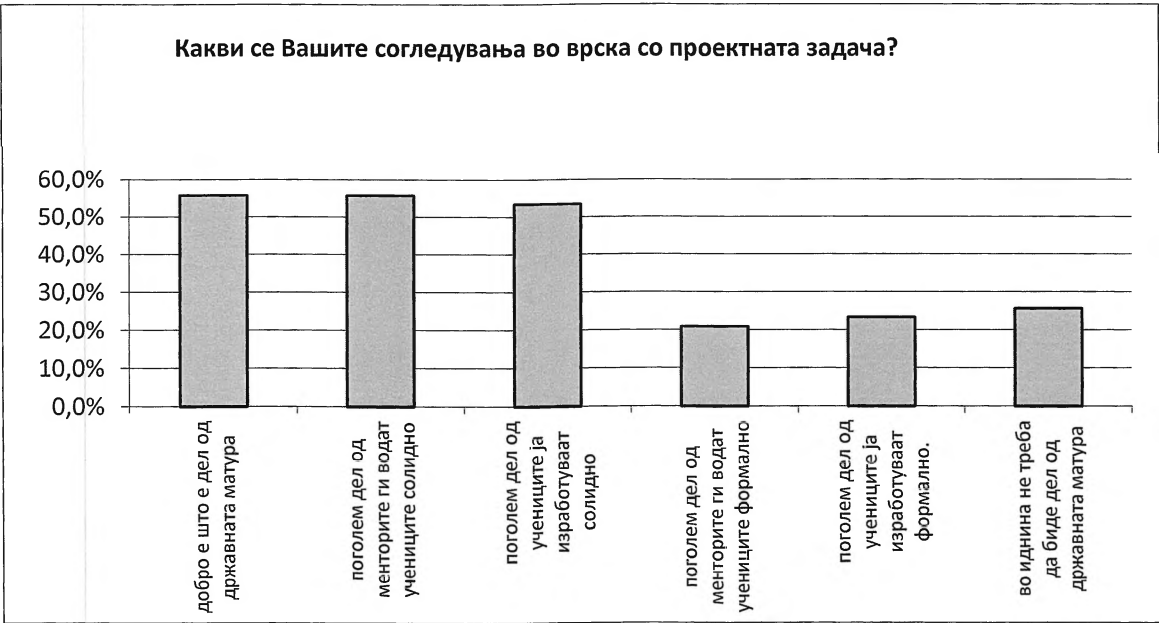
наставниците како ментори и ист таков однос на учениците при изработката на проектната задача. Следува графички приказ на резултатите.

Проектна задача

Г4. Наставници

Г4.1 Директори

Прагот на положеност, односно прагот за оценка доволен (2) согласно Концепцијата за секој екстерен испит го утврдува стручна комисија. Предлог-праговите од стручните комисиии се доставуваат до Државниот матурски одбор. Тој, истите или изменети предлог-прагови ги доставува до министерот за образование и наука, кој донесува конечна одлука. Мислењата на наставниците во врска со тоа на скала од 100 бодови колкав треба да биде прагот на положеност за било кој екстерен предмет се дадени во табелата што следи.

Табела 5. Висина на прагот на положеност

Според Вас на скала од 100 бодови, колку би требал да биде прагот на положеност за било кој екстерен предмет?	Наставници	
	f	%
30	37	16,7
35	59	26,6
40	49	22,1
45	21	9,4
50	42	18,9
друга вредност (помеѓу 31 и 60)	14	6,3
вкупно одговориле	222	100
не одговориле	3	
вкупно	225	

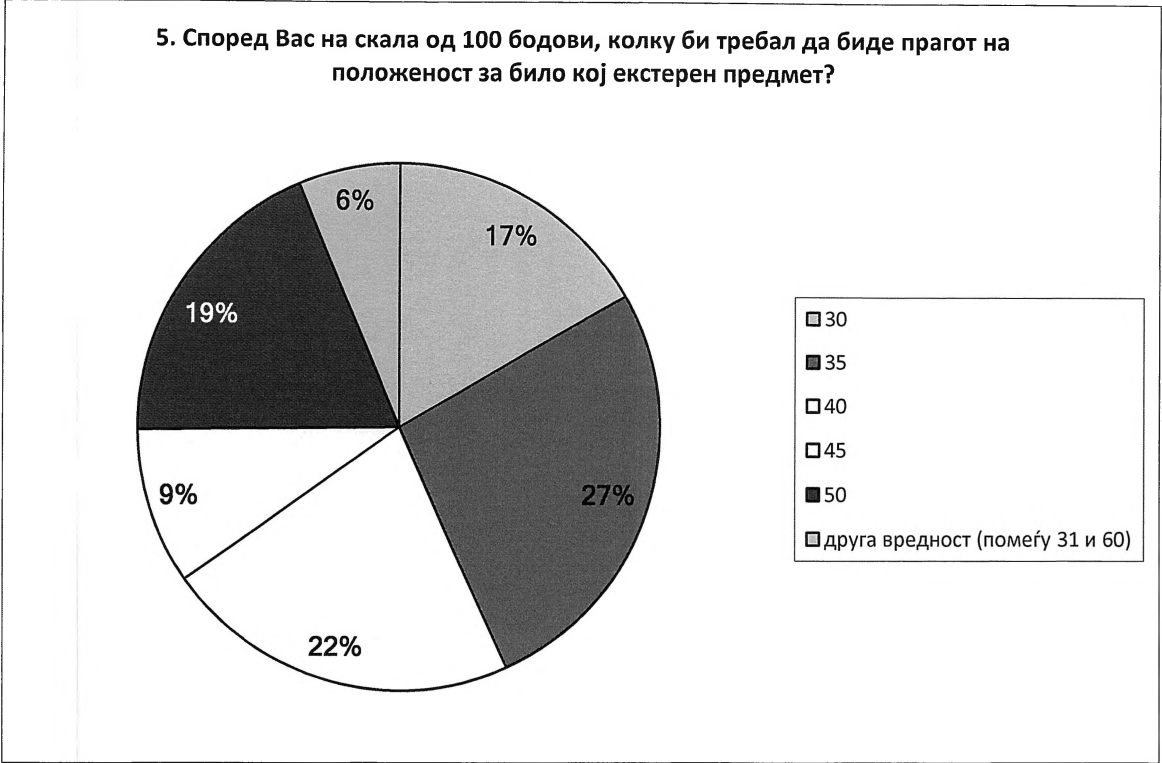
Во врска со висината на поставеноста на прагот на положеност мислењата на наставниците се многу различни и поделени. Од понудените вредности, најмногу наставници (26,6%) се определиле за 35 бода, нешто помалку се определиле за 40 бода, речиси една петтина од нив сметаат дека прагот треба да биде повисок, т.е. 50 бода. Зачудува фактот што голем дел (околу 16,7%) се определиле за многу низок праг од 30 бода.

Шестата опција од ова прашање беше со отворен одговор, односно испитаниците можеа да внесат своја сопствена вредност помеѓи 31 и 60 бода. За неа се определиле многу мал број испитаници (околу 6%). Кај нив преовладува мислењето дека прагот на положеност треба да биде 33 бода (третина од 100 бода), а незначителен дел се определиле за повисоки вредности, за 55, односно за 60 бода.

Резултатите за висината на прагот на положеност ќе ги прикажеме и графички.

Висина на прагот на положеност

Г5. Наставници

Со примена на χ^2 - тестот ќе утврдиме дали постои статистички значајна разлика меѓу очекуваните и добиените фреквенции за ова прашање. Вредностите од добиените и очекуваните фреквенции се дадени во Табела 5.1.

Ја поставуваме нултата хипотеза - H_0 : Нема статистички значајна разлика помеѓу добиените одговори и случајно распоредените одговори.

Табела 5.1

	pp=30	pp=35	pp=40	pp=45	pp=50	друга вр.	вкупно
f_0	37	59	49	21	42	14	222
f_t	37	37	37	37	37	37	222

Врз основа на податоците за добиени и очекувани фреквенции ја составуваме следната табела:

f_0	f_t	$f_0 - f_t$	$(f_0 - f_t)^2$	$(f_0 - f_t)^2 / f_t$
37	37	0	0	0
59	37	22	484	13,08
49	37	12	144	3,89
21	37	-16	256	6,92
42	37	5	25	0,68
14	37	-23	529	14,30
				$\Sigma = 38,87$

$\chi^2 = 38,87, df = 5, \chi^2_{gr}(0,05) = 11,070$

Бидејќи $\chi^2 = 38,87 > 11,070$ ја отфрламе нултата хипотеза **H₀**, т.е. разликата помеѓу добиените и случајно распоредените одговори е статистички значајна.

Прагот на положеност треба да биде повисоко поставен, односно на скала од 100 бодови да биде минимум 50 бода. Вака поставениот праг на положеност има и повисока прогностичка вредност за успешно продолжување на понатамошното образование на кандидатот. Кандидат кој не постигнал на испитот минимум 50% од максималниот број на бодови по било кој предмет, не е во состојба понатаму успешно да го продолжи своето образование.

Прагот на положеност за екстерните испити од државната матура согласно Концепцијата се определува по испитот, или поточно по завршување на процесот на оценување со примена на модифициран Ангоф метод. Во продолжение следи Табела 6. во која се дадени податоци кои ги изразуваат ставовите на наставниците во врска со тоа кога треба да се поставува прагот на положеност.

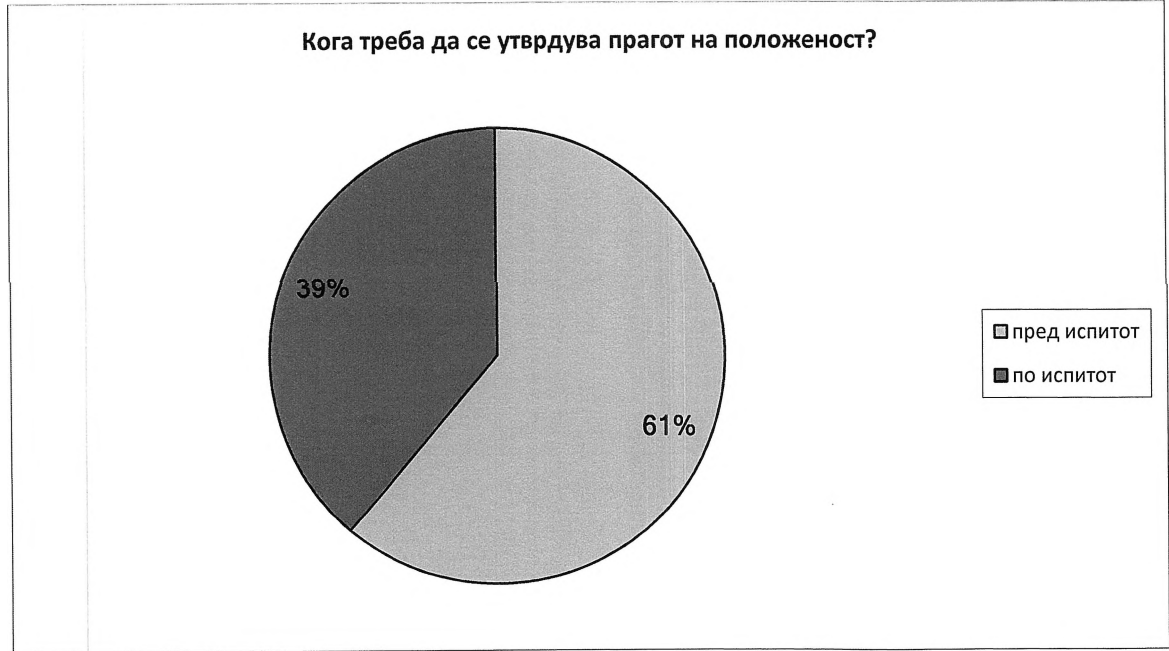
Табела 6. Време на утврдување на прагот на положеност

Кога треба да се утврдува прагот на положеност?	Наставници	
	f	%
пред испитот	136	61,3
по испитот	86	38,7
вкупно одговориле	222	100
не одговориле	3	
вкупно	225	

Од табелата е евидентно дека поголем дел од наставниците сметаат дека прагот на положеност треба да се утврдува пред испитот, а не како што е досега. Реакции во врска со поставувањето на прагот на положеност после испитот, во текот на четиригодишната реализација на државната матура имаше доста од страна на наставници, ученици, родители и новинари. Притоа, често беше поставувано прашањето „Зошто прагот на положеност не се знае однапред?“ Тоа и беше една од причините ова прашање да биде дел од истражувањето.

Време на утврдување на прагот на положеност

Г6. Наставници

Друго значајно концепциско прашање кое се однесува на прагот на положеност е неговата менливост секоја учебна година. Податоците за мислењата на наставниците во врска со тоа се дадени во Табела 7.

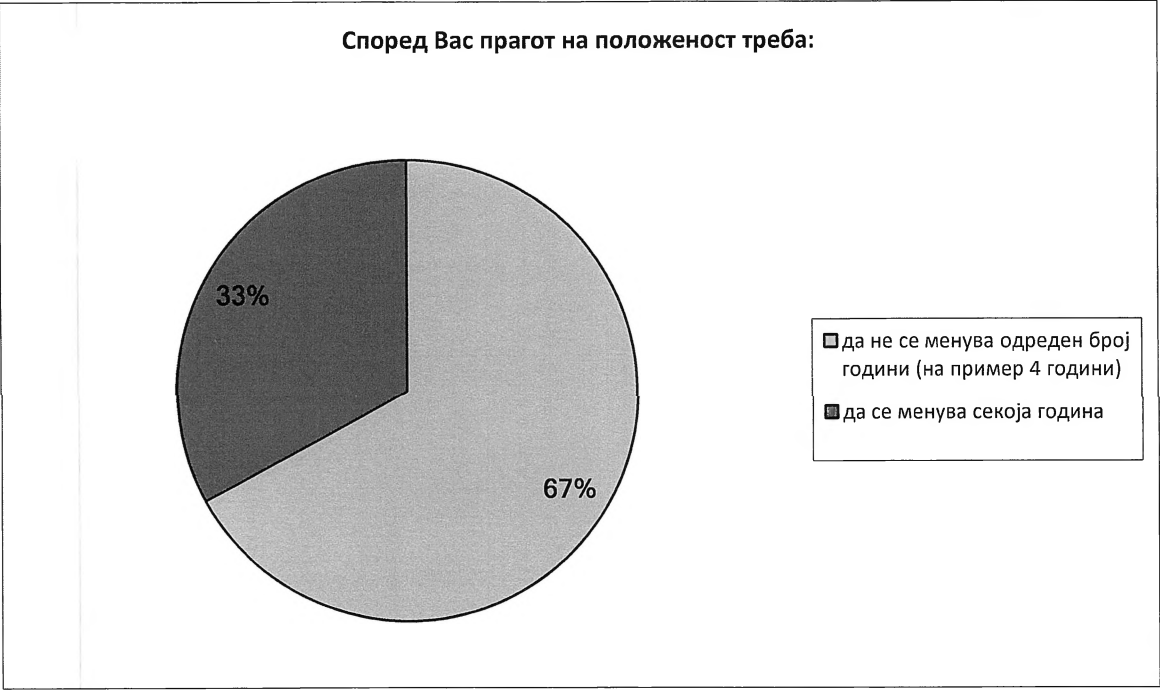
Табела 7. Менливост на прагот на положеност

Според Вас прагот на положеност треба:	Наставници	
	f	%
да не се менува одреден број години (на пример, 4 години)	149	67,1
да се менува секоја година	73	32,9
вкупно одговориле	222	100
не одговориле	3	
вкупно	225	

Според податоците поголемиот дел од наставниците или поточно две третини од нив се на мислење дека прагот на положеност не треба да се менува секоја година, односно дека треба да биде константен во текот на одреден број години. Многу помал дел од нив се на мислење дека и понатаму прагот на положеност треба да биде менлив и да се поставува секоја година.

Менливост на прагот на положеност

Г.7 Наставници

Меѓутоа, за прашањата поврзани со прагот на положеност, освен квантитативна е направена и квалитативна анализа. Анализирајќи ги одговорите и образложенијата од интервјуто со предметните советници од Државниот испитен центар и од Бирото за развој на образованието може да се констатира дека нивните мислења во поглед на висината на минималниот праг на положеност се различни и подвоени, што беше

случај и со наставниците. Сепак, може да се каже дека кај советниците преовладува мислењето дека на скала од 100 бодови прагот на положеност за било екстерен предмет треба да биде од 30 до 40 бода. Различни ставови искажаа советниците и во поглед на прашањето дали прагот на положеност треба да се утврдува пред или по испитот, како и дали истиот треба да се менува секоја година или да биде константен во текот на одреден број години. Од нивните одговори и образложенија може да се искристализираат два става. Едниот е дека прагот на положеност треба да се утврдува пред испитот и да не се менува одреден број години, со образложение дека учениците однапред треба да ги знаат нормите и дека константноста на прагот на положеност ќе овозможи да се прават споредувања, анализи на постигањата на учениците, на испитните програми и мерните инструменти. Другиот став е дека прагот на положеност треба да се поставува по реализацијата на испитот за да бидат земени предвид емпириските податоци и да се менува секоја година. Образложението за тоа е дека, тежинското ниво на тестовите по одреден предмет не може со сигурност да се каже дека секоја година е исто, иако се темелат на иста испитна програма, со што се овозможува поголема објективност во мерењата на постигањата на учениците.

За разлика од наставниците и советниците, мислењата на претставниците од високото образование во врска со прагот на положеност се повоедначени и укажуваат на повисоки норми. Може да се каже дека кај нив преовладува мислењето на скала од 100 бодови минималниот праг да биде поставен на околу 50-51 бод. Според нив, тоа се европски, па и светски стандарди и кандидатот кој не успеал да го постигне овој минимум, не е во состојба да продолжи понатаму, бидејќи не го совладал доволно материјалот. Таквите ученици/студенти дури и да се запишат во високото образование, освен за себе создаваат тешкотии и за останатите свои колеги и наставниците.

Авторот е на мислење дека прагот на положеност, како и праговите за останатите преодни оценки добро е да бидат однапред познати. Значи, секој кандидат предвреме ќе знае колку бодови треба да постигне за да може да добие одредена оценка.

Во Табела 8 се дадени мислењата на наставниците и директорите за екстерните испити од државната матура како посигурни показатели за квалитет во однос на интерните.

Табела 8. Екстерните испити и квалитетот

Дали екстерните испити од државната матура во однос на интерните обезбедуваат повеќе (посигурни) показатели за квалитет?	Наставници		Директори	
	f	%	f	%
воопшто не обезбедуваат	10	4,5	1	2,2
не обезбедуваат	57	25,4	10	22,2
обезбедуваат	127	56,7	21	46,7
сигурно обезбедуваат	30	13,4	13	28,9
вкупно одговориле	224	100	45	100
не одговориле	1		0	
вкупно	225		45	

Во однос на ова прашање од вкупно 224 наставници повеќе од половина сметаат дека екстерните испити во однос на интерните обезбедуваат повеќе (посигурни) показатели за квалитет, а 13% дека сигурно обезбедуваат. Значи, над две третини од наставниците веруваат повеќе на резултатите од екстерните испити, одошто на резултатите од интерните, што всушност и треба да се очекува. Околу една четвртина од наставниците се изјасниле дека екстерните испити во однос на интерните не обезбедуваат посигурни показатели за квалитет, а незначителен процент (4,5%) дека воопшто не обезбедуваат.

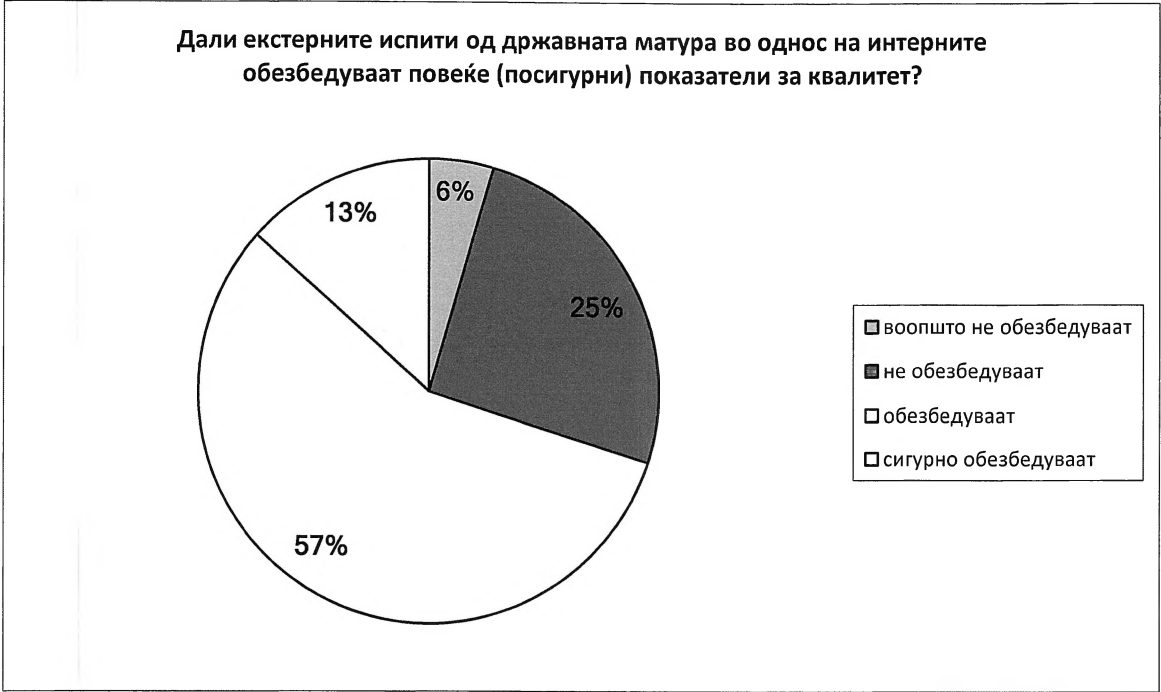
Што се однесува до мислењата на директорите во врска со ова прашање, тие се уште попозитивни, односно, околу три четвртини од нив сметаат дека екстерните испити од државната матура обезбедуваат повеќе (посигурни) показатели за квалитет во однос на интерните, а само околу една четвртина сметаат дека не обезбедуваат.

Во продолжение следува графички приказ на податоците за мислењата на наставниците и директорите во врска со екстерните испити и квалитетот. За ова прашање исто така е направено и квалитативно испитување на мислењата на предметните советници од државниот испитен центар и Бирото за развој на образованието.

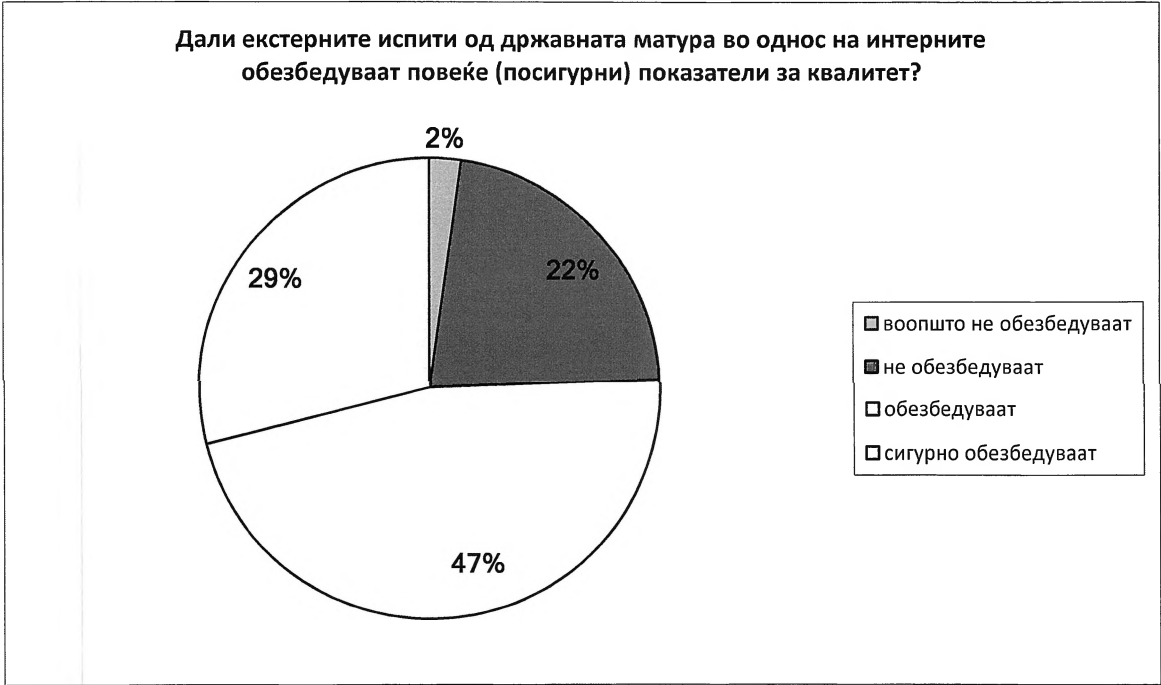
По графичкиот приказ и χ^2 - тестот за статистичката значајност на разликите во мислењата на наставниците и мислењата на директорите, ќе ја проследиме и квалитативната анализа на одговорите на советниците на ова прашање.

Екстерните испити и квалитетот

Г8. Наставници

Г8.1 Директори

Да ја испитаме статистичката значајност на разликите помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со ова прашање. Ја поставуваме нултата хипотеза, т.е.

H₀: Мислењата на наставниците и директорите за екстерните испити како посигурни показатели за квалитетот на образованието во однос на интерните, статистички значајно не се разликуваат.

Табела на добиени фреквенции

одговори	воопшто не обезбедуваат	не обезбедуваат	обезбедуваат	сигурно обезбедуваат	Вкупно
наставници	10	57	127	30	224
директори	1	10	21	13	45
вкупно	11	67	148	43	269

Табела на очекувани фреквенции

одговори	воопшто не обезбедуваат	не обезбедуваат	обезбедуваат	сигурно обезбедуваат	Вкупно
наставници	9,16	55,79	123,24	35,81	224
директори	1,84	11,21	24,76	7,19	45
вкупно	11	67	148	43	269

Ја составуваме следната табела:

f _o	f _{oy}	f _t	f _{oy} - f _t	(f _{oy} - f _t) ²	(f _{oy} - f _t) ² / f _t
10	9,5	9,16	0,34	0,12	0,01
57	56,5	55,79	0,71	0,50	0,01
127	126,5	123,24	3,26	10,63	0,09
30	30,5	35,81	-5,31	28,20	0,79
1	1,5	1,84	-0,34	0,12	0,01
10	10,5	11,21	-0,71	0,50	0,04
21	21,5	24,76	-3,26	10,63	0,43
13	12,5	7,19	5,31	28,20	3,92
					Σ = 5,3

Бидејќи една од вредностите на очекуваните фреквенции е помала од 5, направивме Јатесова корекција на добиените фреквенции, во колоната означена со f_{oy}.

Добивме дека вредноста на χ^2 изнесува 5,3.

За $p = 0,05$ и $df = 3$ соодветната гранична вредност од Таблицата за гранични вредности на χ^2 е 7,815. Бидејќи $5,3 < 7,815$ заклучуваме дека не постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со ова прашање, т.е. ја прифаќаме нултата хипотеза H_0 .

Испитната програма за секој матурски предмет во рамките на државната матура е единствена, независно од тоа дали тој предмет ќе се полага интерно или екстерно. Но, и покрај тоа, постојат повеќе разлики при нивната реализација. Пред сè, за интерните испити тестовите, упатството за оценување, како и критериумите за оценување се изготвуваат интерно и поради тоа се разликуваат од училиште до училиште. Организирањето, спроведувањето и оценувањето за тестовите е исто така во надлежност на училиштето. Тоа значи дека наставник кој му предавал на кандидатот може да биде тестатор, оценувач или член на предметна комисија за приговори. Притоа е сосема јасно дека веројатноста за недоволна објективност, неизедначени критериуми за оценување во различни училишта, односно, помеѓу различни наставници во едно исто училиште е голема, поготово што во текот на сите овие процеси идентитетот на кандидатот е познат.

За разлика од интерните, тестовите за екстерните испити, упатствата за оценување и критериумите за оценување ги подготвуваат надворешни лица-експерти за дадениот предмет, на државно ниво. Значи, за конкретен матурски предмет сите пријавени кандидати одговараат на исти прашања, во исто време и под исти услови. При спроведување на екстерните испити тестаторите се избираат од други училишта, а не од училиштето во кое кандидатот учел. Процесот на оценување го реализираат обучени надворешни оценувачи – наставници, избрани на конкурс и селектирани според точно утврдени критериуми. Идентитетот на ученикот не е познат. Критериумите за оценување се еднакви на ниво на држава за сите ученици кои го полагаат испитот. Секој тест го прегледуваат најмалку двајца оценувачи, а доколку нивните вреднувања се различни се вклучува и трет-лидер на група, односно и четврт оценувач-главен оценувач. Екстерните испити обезбедуваат повисок степен на објективност во оценувањето на резултатите.

Поради сето тоа може да се каже дека гледано во целост екстерните испити од државната матура обезбедуваат повеќе (посигурни) показатели за квалитет, во однос на интерните.

Начинот на изразување на резултатите од екстерните испити на државната матура за секој ученик што го положили испитот е определен во Концепцијата за матура и согласно овој документ резултатите се изразени со оценка и перцентилен ранг. Во табелата што следи се дадени податоци за мислењата на наставниците и директорите во врска со тоа.

Табела 9. Изразување на резултатите од екстерните испити

Резултатите од екстерните испити за секој ученик што го положил испитот според Вас треба да бидат изразени со:	Наставници		Директори	
	f	%	f	%
оценка и перцентилен ранг	9	4,1	3	7,0
бодови и оценка	66	30,3	12	27,9
бодови, оценка и перцентилен ранг	143	65,6	28	65,1
вкупно одговориле	218	100	43	100
не одговориле	7		2	
вкупно	225		45	

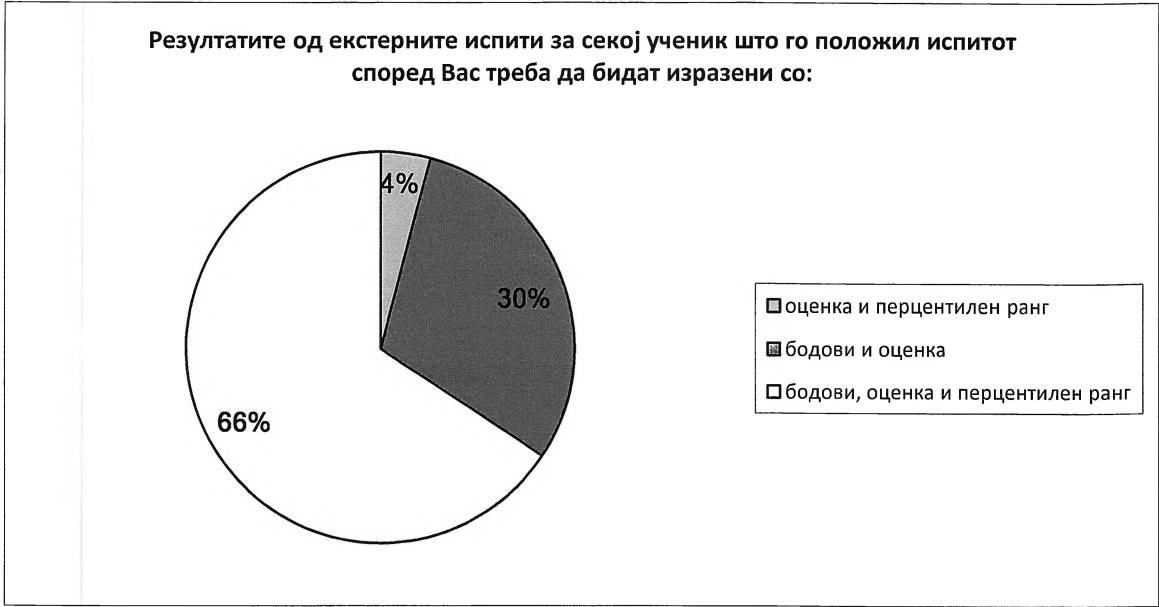
Најголем дел од наставниците, т.е. околу две третини се определиле за можноста резултатите да бидат изразени со бодови, оценка и перцентилен ранг, двапати помалку од нив (околу една третина) се определиле за бодови и оценка, а незначителен дел за оценка и перцентилен ранг. Очигледно е дека за постоечкиот начин на изразување на резултатите се определиле многу мал број од наставниците.

Речиси исти се и ставовите на директорите во врска со начинот на претставување на резултатите од екстерните испити. Значи, најголемиот дел и од наставниците и од директорите (околу 65%) се на мислење дека за кандидатите кои го положили испитот резултатите треба да се изразуваат со: бодови, оценка и перцентилен ранг.

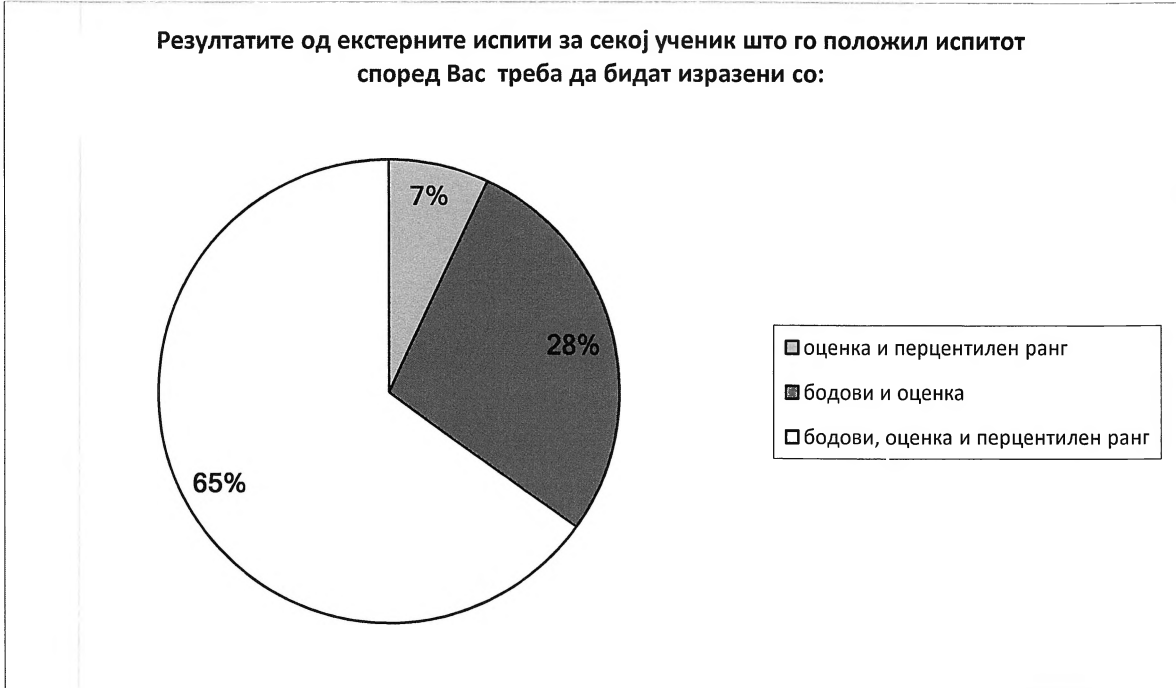
Резултатите од истражувањето на мислењата на наставниците и директорите во врска со ова прашање се претставени графички со графиконите Г.9 и Г.10.

Изразување на резултатите од екстерните испити

Г.9 Наставници

Г.9.1 Директори

Во врска со начинот на претставување на резултатите од екстерните испити на државната матура со примена на статистичката метода χ^2 сакаме да испитаме дали постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите.

За таа цел ја формираме следната табела:

Табела на добиени фреквенции

одговори	оценка и перцентилен ранг	бодови и оценка	бодови, оценка и перцентилен ранг	Вкупно
наставници	9	66	143	218
директори	3	12	28	43
вкупно	12	78	171	261

Табела на очекувани фреквенции

одговори	оценка и перцентилен ранг	бодови и оценка	бодови, оценка и перцентилен ранг	Вкупно
наставници	10,02	65,15	142,83	218
директори	1,98	12,85	28,17	43
вкупно	12	78	171	261

Ја составуваме следната табела:

f_o	f_{oy}	f_t	$f_{oy} - f_t$	$(f_{oy} - f_t)^2$	$(f_{oy} - f_t)^2 / f_t$
9	9,5	10,02	-0,52	0,27	0,03
66	65,5	65,15	0,35	0,12	0,00
143	142,5	142,83	-0,33	0,11	0,00
3	2,5	1,98	0,52	0,27	0,14
12	12,5	12,85	-0,35	0,12	0,01
28	28,5	28,17	0,33	0,11	0,00
					$\Sigma = 0,18$

Добивме дека вредноста на χ^2 изнесува 0,18.

За $p = 0,05$ и $df = 2$ соодветната гранична вредност од Таблицата за гранични вредности на χ^2 е 5,992. Бидејќи $0,18 < 5,992$ заклучуваме дека не постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со начинот на претставување на резултатите од екстерните испити на државната матура т.е. ја прифаќаме нултата хипотеза H_0 .

За секоја задача/прашање во тестот стои со колку бодови е вреднувана/о и таа информација кандидатот ја има уште во текот на испитот. Веднаш по објавување на резултатите на веб локацијата на Државниот испитен центар се објавуваат и тестовите заедно со упатствата за оценување за секој екстерен предмет. Овие документи се доволни за да може кандидатот да провери кои од прашањата/задачите точно ги одговорил/решил. Но, оценката и перцентилниот ранг не се доволни за да може кандидатот да провери дали тестот му е точно вреднуван. Бројот на постигнати бодови е податок кој му овозможува на кандидатот полесно и попрецизно да провери дали неговиот тест е соодветно вреднуван или не. Ова понекогаш создава кај кандидатите и заблуда. Имено, многу често перцентилниот ранг е третиран од нивна страна како број на бодови. Тоа понатаму продуцира и поголем број на неосновани приговори, што се разбира не е пожелно. Кандидатот е изложен на непотребни трошоци и психички стресови, а времето за решавање на приговорите и објавување на конечните резултати непотребно се пролонгира.

Процесот на оценување на тест-книшките за екстерните испити од државната матура е многу значаен дел од севкупниот процес на спроведување на државната матура. Поради тоа и еден дел од ова истражување му е посветен на овој процес. Овој процес го организира и реализира Државниот испитен центар, со помош на наставници практичари кои се избираат на јавен конкурс.

Оценувачите се наставници - практичари кои реализираат настава по соодветниот предмет во средно училишта. Согласно процедурите кои го дефинираат овој процес, секој тест се прегледува двојно, т.е. од страна на двајца оценувачи (прв и втор оценувач). Доколку постои несогласување помеѓу нив за вреднување во врска со одреден одговор, за изедначување на разликите се вклучува и трето лице – лидер на група, а по потреба и четврто лице - главен оценувач. Важно е да се нагласи дека при процесот на оценување, идентитетот на ученикот не е познат, т.е. секој тест е шифриран.

Во Табела 10 се дадени податоци во врска со тоа што наставниците мислат за процесот на оценување на тестовите од екстерните предмети на државната матура.

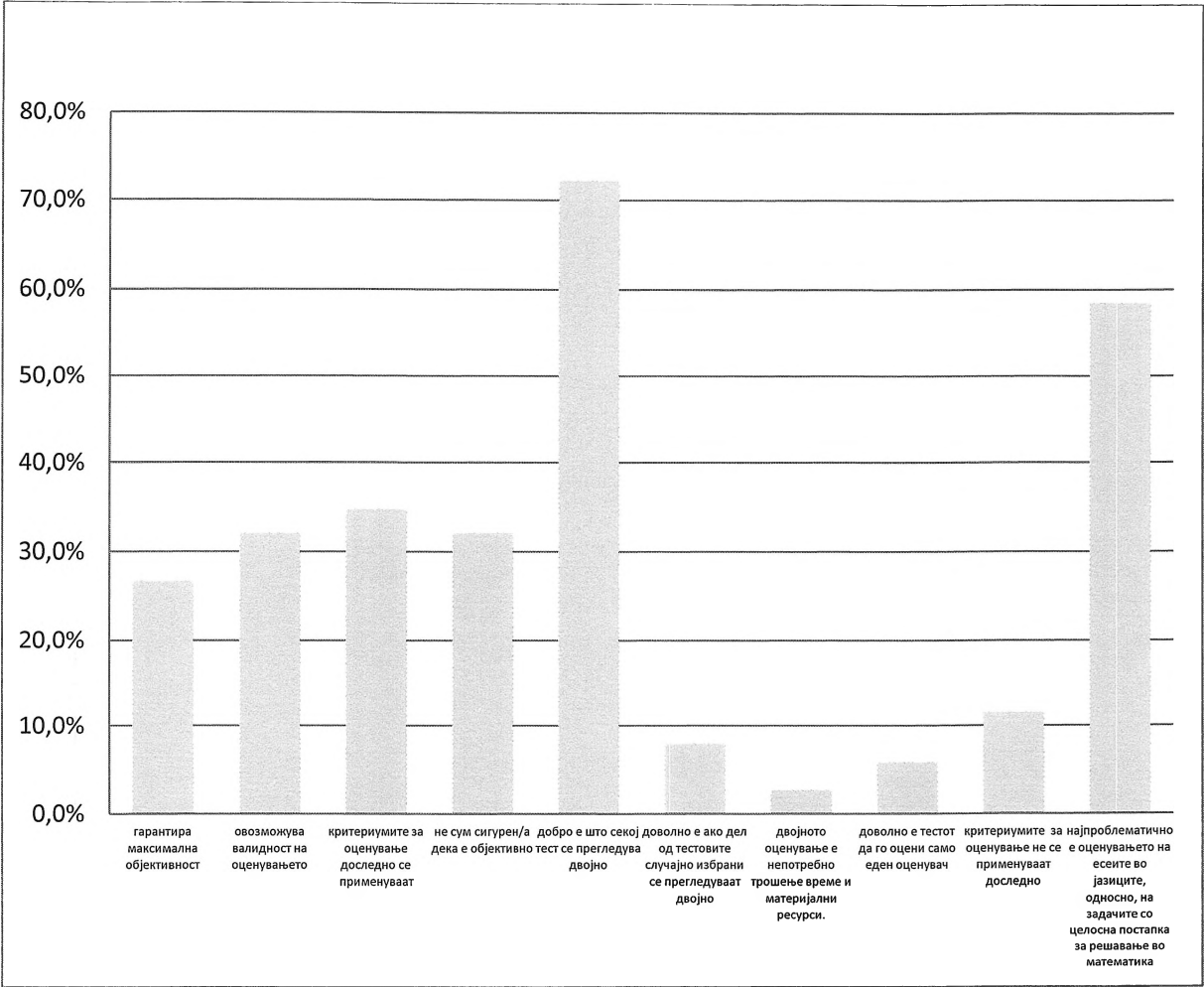
Табела 10. Процес на оценување

Искажете што следат се однесуваат на процесот на оценување на тестовите од екстерните испити. Со кои од нив се согласувате?	Наставници		
	f	%	ранг
гарантира максимална објективност	60	26,8	5
овозможува валидност на оценувањето	72	32,1	4
критериумите за оценување доследно се применуваат	78	34,8	3
не сум сигурен/а дека е објективно	72	32,1	4
добро е што секој тест се прегледува двојно	162	72,3	1
доволно е ако дел од тестовите случајно избрани се прегледуваат двојно	18	8,0	7
двојното оценување е непотребно трошење време и средства	6	2,7	9
доволно е тестот да го оцени само еден оценувач	13	5,8	8
критериумите за оценување не се применуваат доследно	26	11,6	6
најпроблематично е оценувањето на есеите во јазиците, односно, на задачите со целосна постапка за решавање во математика	131	58,5	2

База на наставници = 225 (одговориле - 224)

Од понудените десет искази кои се однесуваат на процесот на оценување на тестовите за екстерните испити на државната матура, најголем дел од испитаниците го поддржуваат двојното прегледување на тестовите од страна на прв и втор оценувач. Ова е став на речиси три четвртини од наставниците, или поточно на 72,3% од вкупно 224. Втор став кој е поддржан од поголем број на испитаници е дека при оценувањето на тестовите најпроблематично е вреднувањето на есеите во јазиците (мајчин и странски јазик), односно задачите со целосна постапка на решавање во математика. Други искази со кои се согласуваат незанемарлив број на испитаници, односно, околу една третина од наставниците се следните: критериумите за оценување се применуваат доследно, процесот на оценување овозможува валидност, но и добри 32% се изјасниле дека не се сигурни во објективноста на оценувањето. Зошто е тоа така, веројатно треба да биде дел од некое друго истражување. Нешто повеќе од една четвртина од наставниците сметаат дека овој процес гарантира максимална објективност. Дека критериумите за оценување не се применуваат доследно сметаат околу 11,6%.

Г.10 Мислења на наставниците за процесот на оценување

Од досегашното повеќегодишно искуство и директно учество во процесот на оценување на тестовите за екстерните испити од државната матура може да се каже дека од наведените тврдења најиздржани се: двојното прегледување на тестовите е добро и потребно, критериумите за оценување се применуваат доследно, најпроблематично е оценувањето на есеите во јазиците, односно, на задачите со целосна постапка за решавање во математика, како и тврдењето дека овој процес гарантира максимална објективност.

II. КВАЛИТЕТ НА СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Една од целите на државната матура е и подобрување на квалитетот на средното образование. Во ова истражување проверувањето за придонесот на државната матура за подобрување на квалитетот на средното образование ќе го правиме преку: подобрување на оценувањето, подобрување на учењето на учениците, подобрување

на работата на наставниците и подобрување на работата на менаџерските тимови на училиштата.

Табела 11. Подобрување на оценувањето

Дали сметате дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на оценувањето?	Наставници	
	f	%
да	149	66,2
не	76	33,8
вкупно одговориле	225	100
не одговориле	0	
вкупно	225	

Точно две третини од наставниците на ова прашање одговориле позитивно, т.е. сметаат дека реализацијата на екстерните испити од државната матура придонесува за подобрување на процесот на оценување. Само една третина од анкетираниите наставници се изјасниле негативно по ова прашање. Одговорите на прашањето за можните начини на кои екстерните испити позитивно влијаат врз подобрување на оценувањето се дадени во Табела 11.1

Табела 11.1 Начини на подобрување на оценувањето

На кој начин екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на оценувањето?	Наставници		
	f	%	ранг
влијаат на ставовите на наставниците за тоа што при оценувањето е важно, што е помалку важно, а што е практично неважно	63	42,3	2
овозможуваат валидност на оценувањето	55	36,9	4
обезбедуваат повисок степен на објективност	83	55,7	1
овозможуваат почитување на образовните стандарди	55	36,9	4
овозможуваат примена на воедначен критериум за оценување	67	45,0	3

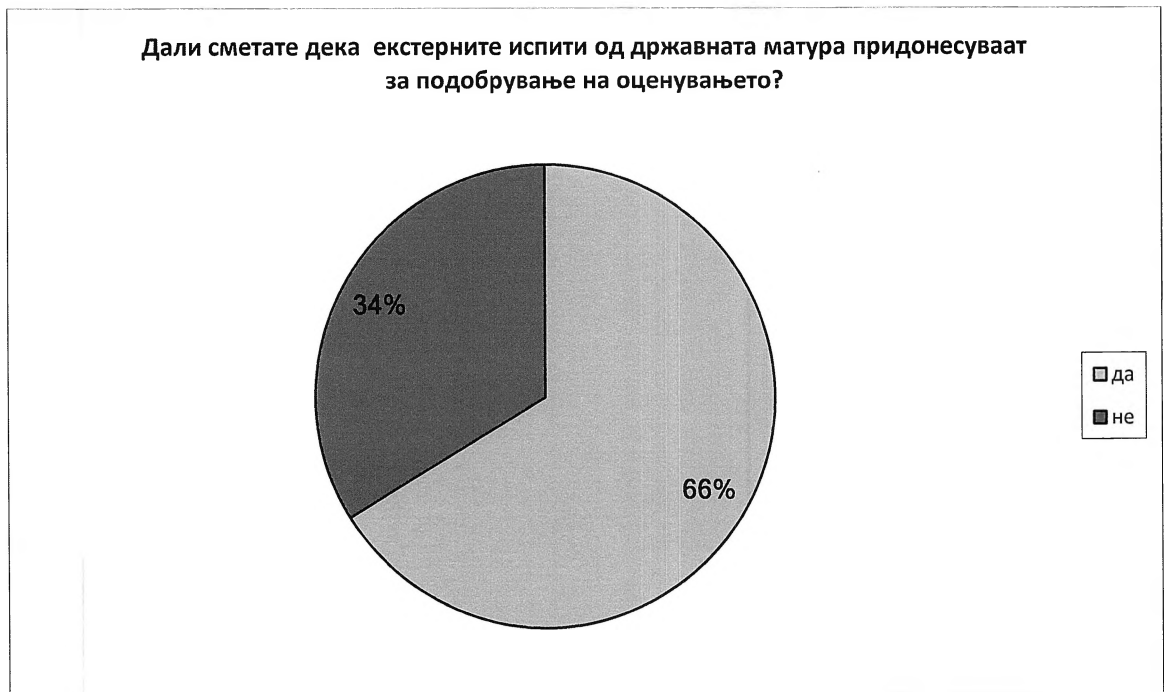
Што се однесува до начинот на кој екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на оценувањето, најголемиот дел од 149-те испитаници кои потврдно одговориле на претходното прашање, т.е. околу 55,7% сметаат дека овие испити обезбедуваат повисок степен на објективност. Точно 45% сметаат дека овие испити придонесуваат за подобро оценување со примена на

воедначен критериум за оценување, околу 42% пак се изјасниле дека со нив се влијае на ставовите на наставниците за тоа што при оценувањето е важно, што е помалку важно, а што всушност е неважно. За секоја од останатите две опции се определиле еднаков број на наставници, односно 36,9% се изјасниле дека екстерните испити од државната матура овозможуваат валидност на оценувањето и почитување на образовните стандарди и на тој начин придонесуваат за подобрување на оценувањето.

Во продолжение ќе ги прикажеме графички фреквенциите на мислењата на наставниците во врска со придонесот на екстерните испити од државната матура за подобрување на оценувањето на постигањата на учениците.

Подобрување на оценувањето

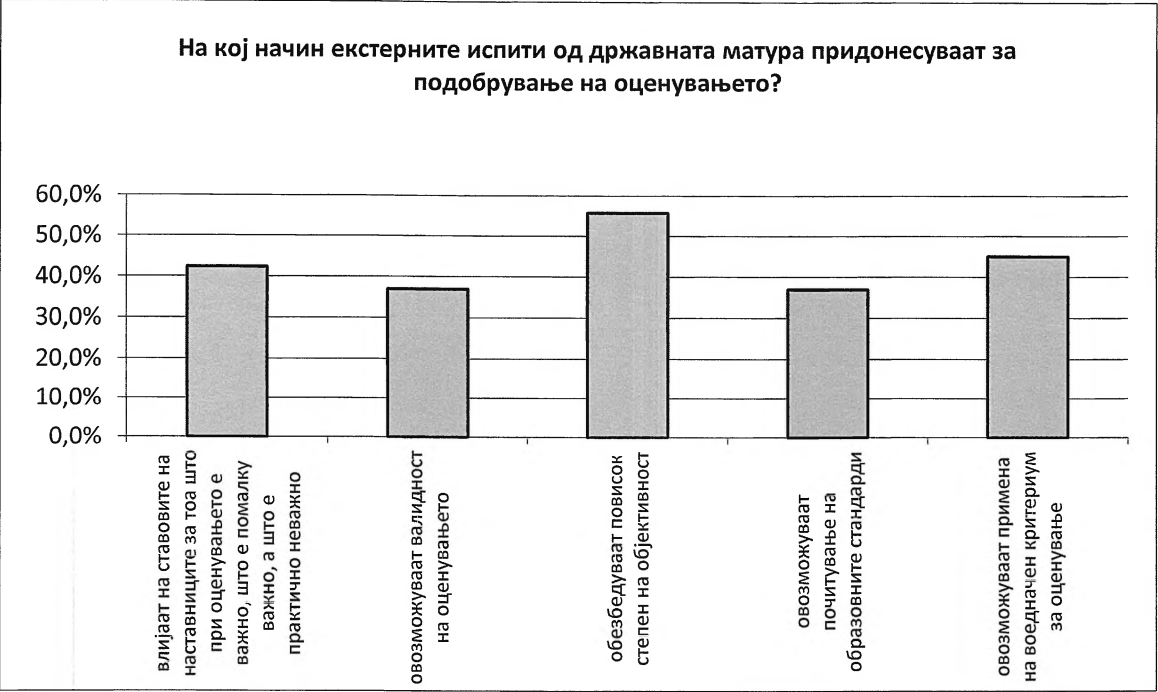
Г11. Наставници

Фреквенциите на мислењата на наставниците за начините на кои екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на оценувањето на постигањата на учениците се прикажани на следниот графикон:

Начини на подобрување на оценувањето

Г11.1 Наставници

Мислењата на наставниците за тоа дали екстерните испити придонесуваат за подобрување на учењето на учениците се прикажани во Табела 12.

Табела 12. Подобрување на учењето на учениците

Дали сметате дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на учењето на учениците?	Наставници	
	f	%
да	163	72,4
не	62	27,6
вкупно одговориле	225	100
не одговориле	0	
вкупно	225	

Убедливи 72,4% од вкупно 225 испитаници, т.е. речиси три четвртини одговориле потврдно, односно, сметаат дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на учењето на учениците, што имплицира дека и ова позитивно влијае за подобрување на квалитетот на средното образование. Значително помал е процентот на наставниците кои на ова прашање одговориле негативно, т.е. околу една четвртина од анкетираните наставници сметаат дека екстерните испити не придонесуваат за подобрување на учењето на учениците.

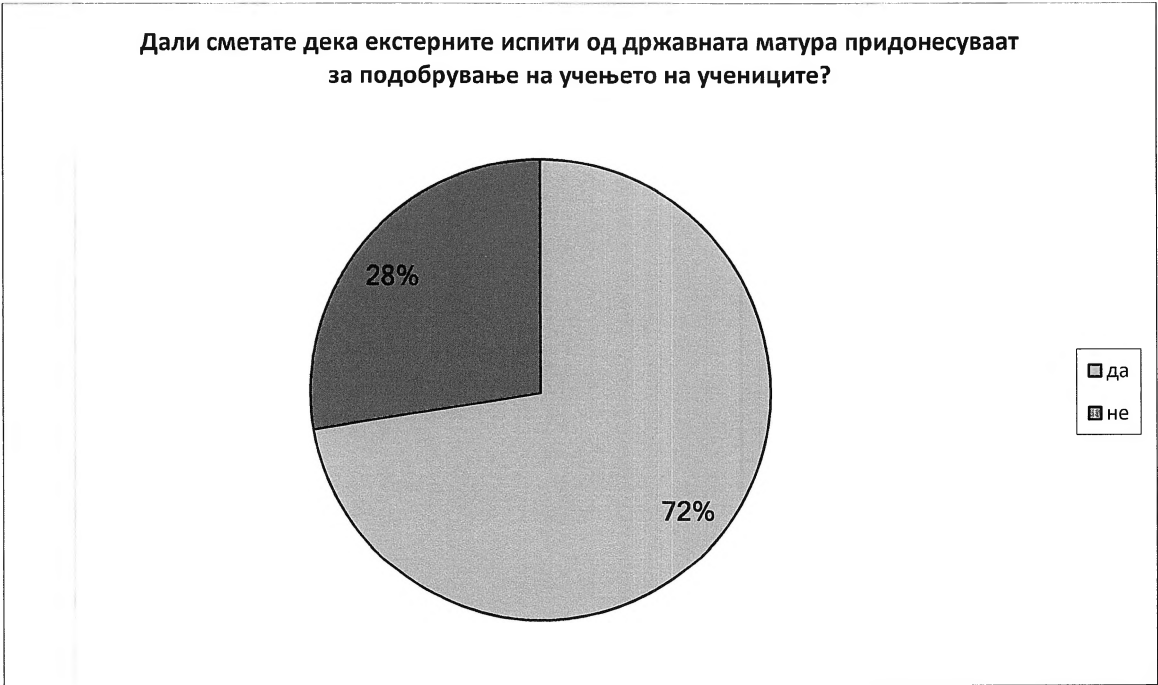
Табела 12.1 Начини на подобрување на учењето на учениците

На кој начин екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на учењето на учениците?	Наставници		
	f	%	ранг
ја зголемуваат мобилноста за континуирано залагање за подобри резултати	110	67,5	1
овозможуваат продлабочени знаења	63	38,7	3
овозможуваат развој на способности и стекнување вештини	39	23,9	4
поттикнуваат создавање на здрав натпреварувачки дух помеѓу учениците	39	23,9	4
овозможуваат добро да се согледа успешноста на учениците	78	47,9	2

Околу две третини, т.е. најголемиот дел од 163-те наставници кои на ова прашање одговориле позитивно, сметаат дека екстерните испити од државната матура го подобруваат учењето на учениците пред сè поради тоа што ја зголемува кај нив мобилноста за континуирано залагање за подобри резултати. Речиси 48% се на мислење дека овие испити овозможуваат подобрување на учењето и поради тоа што со нив се овозможува добро да се согледа успешноста на учениците. 38,7% сметаат дека овозможуваат продлабочени знаења, а речиси по 24% се определиле за останатите две опции: дека овозможуваат развој на способности и стекнување вештини, како и поттикнување на здрав натпреварувачки дух помеѓу учениците.

Подобрување на учењето на учениците

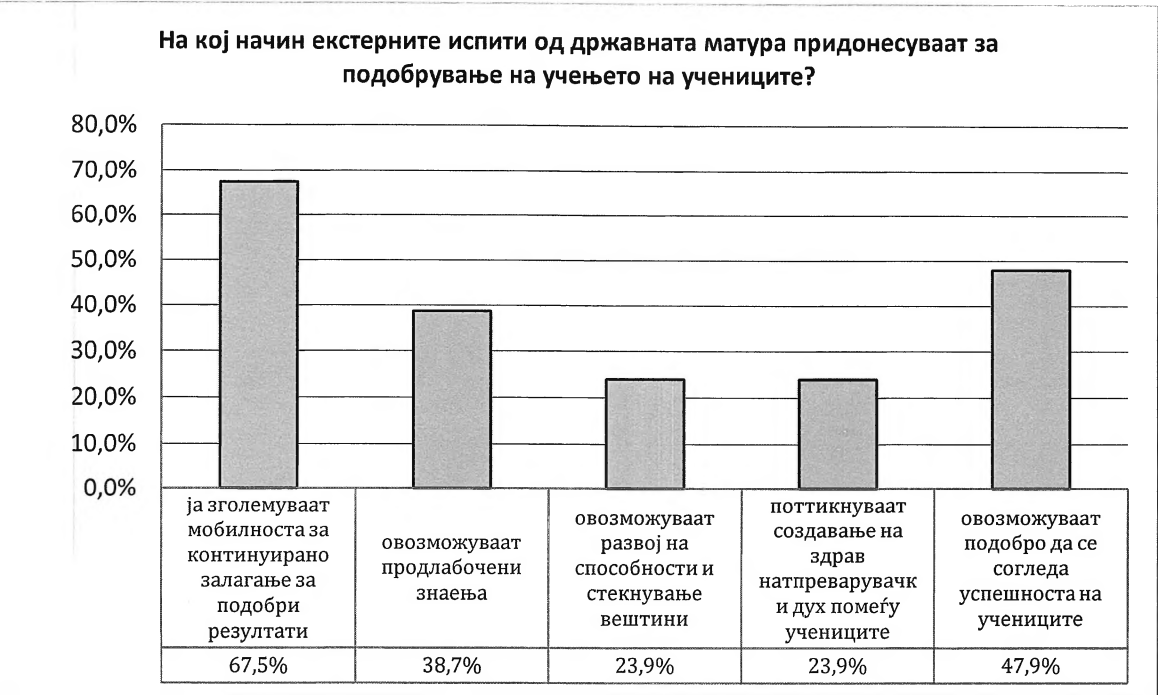
Г12. Наставници

Во продолжение следува графикон на резултатите од мислењата на анкетираните наставници за начините на кои екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на учењето на учениците.

Начини на подобрување на учењето на учениците

Г12.1 Наставници

Да ги разгледаме фреквенциите на мислењата на наставниците и директорите за тоа дали екстерните испити од државната матура влијаат врз подобрување на работата на наставниците зададени во Табела 13.

Табела 13. Подобрување на работата на наставниците

Дали сметате дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на наставниците?	Наставници		Директори	
	f	%	f	%
да	160	71,4	36	80,0
не	64	28,6	9	20,0
вкупно одговориле	224	100	45	100
не одговориле	1		0	
вкупно	225		45	

На ова прашање процентот на потврдни одговори е исто така голем, односно изнесува 71,4% од вкупно 224 наставници.

Наспроти нив 28,6% сметаат дека екстерните испити од државната матура не придонесуваат за подобрување на работата на наставниците.

Мислењата на директорите во однос на ова прашање се уште попозитивни, односно високи 80% сметаат дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на наставниците, а само 20% (четири пати помалку) дека не придонесуваат.

За да утврдиме дали постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со ова прашање ќе ја примениме статистичката метода χ^2 . Ја поставуваме нултата хипотеза:

H₀: Не постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со придонесот на екстерните испити од државната матура за подобрување на работата на наставниците.

Поставената хипотеза ќе ја тестираме на ниво на значајност $p = 0, 05$.

Табела на добиени фреквенции:

	да	не	вкупно
наставници	160	64	224
директори	36	9	45
вкупно	196	73	269

Табела на очекувани фреквенции:

	е во ред	не е во ред	вкупно
наставници	163,21	60,79	224
директори	32,79	12,21	45
вкупно	196	73	269

Ја составуваме следната табела:

f_o	f_{oy}	f_t	$f_o - f_t$	$(f_o - f_t)^2$	$(f_o - f_t)^2 / f_t$
160	160,5	163,21	-2,71	7,34	0,04
64	63,5	60,79	2,71	7,34	0,12
36	35,5	32,79	2,71	7,34	0,21
9	9,5	12,21	-2,71	7,34	0,77
					$\Sigma = 1,14$

Значи, $\chi^2 = 1,14$. За $p = 0,05$ и $df = 1$ соодветната гранична вредност од Таблицата за гранични вредности на χ^2 изнесува 3,843.

Бидејќи $1,14 < 3,843$ заклучуваме дека не постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со придонесот на екстерните испити од државната матура за подобрување на работата на наставниците, т.е. ја прифаќаме нултата хипотеза H_0 .

Табела 13.1 Начини на подобрување на работата на наставниците

На кој начин екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на наставниците?	Наставници			Директори		
	f	%	ранг	f	%	ранг
ја зголемуваат мобилноста за континуирано залагање за подобри резултати даваат информација за степенот на постигнатост на поставените цели овозможуваат подобро да се согледа успешноста на наставниците обезбедуваат корисни информации за подобро водење на наставата поттикнуваат создавање на здрав натпреварувачки дух помеѓу наставниците овозможуваат градење на објективни критериуми во оценувањето	103	64,4	1	30	83,3	1
	79	49,4	3	15	41,7	3
	40	25,0	5	14	38,9	4
	69	43,1	4	11	30,6	5
	35	21,9	6	10	27,8	6
	95	59,0	2	25	69,4	2

Од оние наставници (160) кои одговориле со „да“ околу 64% се на мислење дека овие испити ја зголемуваат мобилноста кај наставниците за континуирано залагање за подобри резултати, добри 59% дека овозможуваат градење на објективни критериуми во оценувањето, 49,1% ја одбрале опцијата дека овие испити даваат повратна информација за степенот на постигнатост на поставените цели, речиси 43% се на мислење дека обезбедуваат корисни информации за подобро водење на наставата, а за секоја од останатите две опции се определиле околу 1/4.

Од 36-те директори кои одговориле со „да“ околу 83,3% се на мислење дека овие испити ја зголемуваат мобилноста кај наставниците за континуирано залагање за подобри резултати, високи 69,4% дека овозможуваат градење на објективни критериуми во оценувањето, 41,7% ја одбрале опцијата дека овие испити даваат повратна информација за степенот на постигнатост на поставените цели, 38,9% сметаат дека овозможуваат подобро да се согледа успешноста на наставниците, 30,6% се на

мислење дека обезбедуваат корисни информации за подобро водење на наставата, а 27,8% се определиле за тоа дека овие испити поттикнуваат здрав натпреварувачки дух помеѓу наставниците.

Начини на подобрување на работата на наставниците

Г13. Наставници

Г13.1 Директори

Ставовите пак на директорите во врска со придонесот на екстерните испити од државната матура за подобрување на работата на менаџерските тимови и начините на кои придонесуваат за подобрување се дадени во табелите што следат.

Табела 14. Подобрување на работата на менаџерските тимови

Дали сметате дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на менаџерските тимови?	Директори	
	f	%
да	31	68,9
не	14	31,1
вкупно одговориле	45	100
не одговориле	0	
вкупно	45	

Табела 14.1 Начини на подобрување на работата на менаџерските тимови

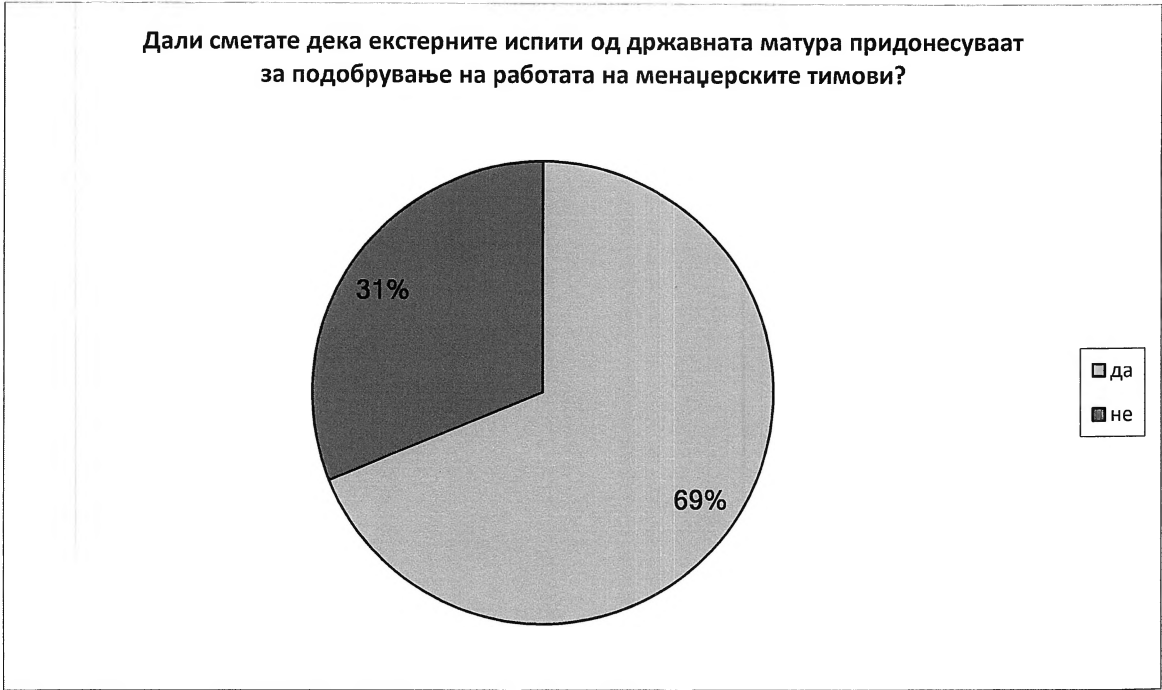
На кој начин екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на менаџерските тимови?	Директори		
	f	%	ранг
даваат повратна информација за степенот на реализација на поставените цели	24	77,4	1
даваат корисни информации на менаџерските тимови на училиштата.			
обезбедуваат дополнителни информации за подобро водење на училиштето	13	41,9	4
поттикнуваат создавање на здрав натпреварувачки дух помеѓу училиштата	13	41,9	4
овозможуваат подобро да се согледа успешноста на училиштето	15	48,4	3
	22	71,0	2

Нешто повеќе од две третини од директорите се на мислење дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на менаџерските тимови. Во табела 14.1 се дадени податоци за мислењата и ставовите на директорите во врска со тоа како екстерните испити од државната матура влијаат врз подобрување на работата на менаџерските тимови. „Повратната информација за степенот на реализација на поставените цели придонесува за подобрување на работата на менаџерските тимови“ е став на повеќе од три четвртини од анкетираните директори. Нешто помал е бројот на оние директори кои се на мислење дека екстерните испити од државната матура овозможуваат подобро да се согледа успешноста на училиштето, речиси половина сметаат дека овие испити поттикнуваат создавање на здрав натпреварувачки дух помеѓу училиштата. Еднаков број на директори (околу 42%) се

определиле за ставот дека екстерните испити од државната матура даваат корисни информации за менаџерските тимови и дека обезбедуваат дополнителни информации за подобро водење на училиштето.

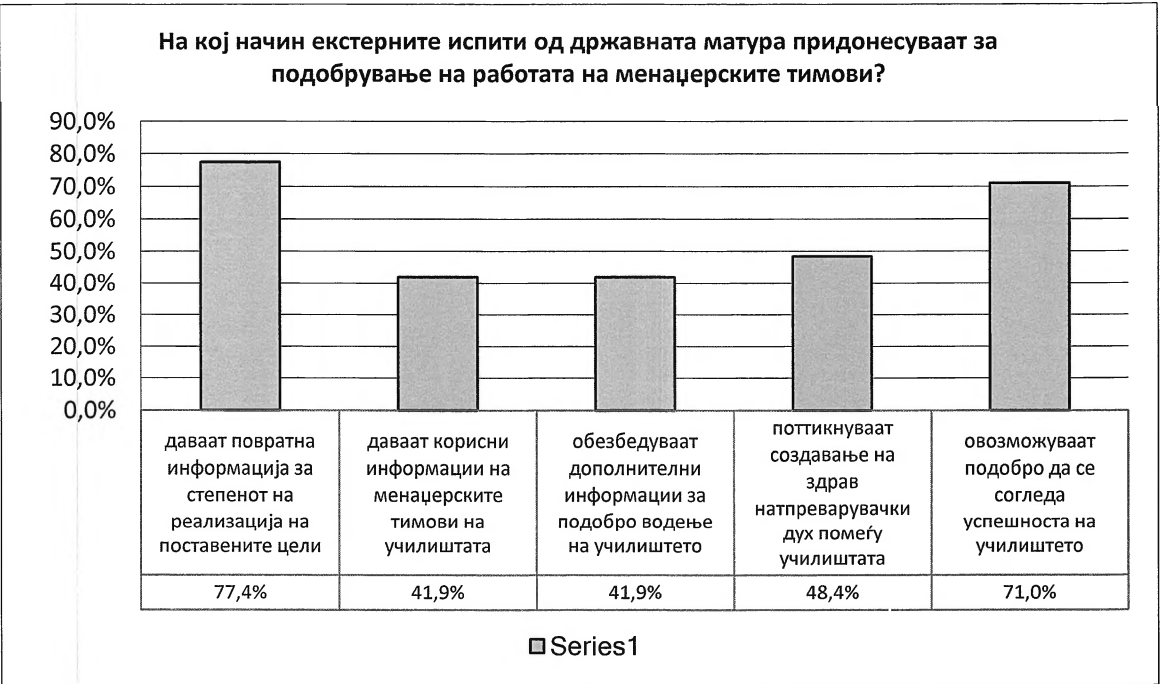
Подобрување на работата на менаџерските тимови

Г14. Директори

Начини на подобрување на работата на менаџерските тимови

Г14.1 Директори

Во продолжение ќе ги елаборираме ставовите на советниците за придонесот на екстерните предмети на државната матура за подобрување на квалитетот на средното образование. Анализирајќи ги искажувањата на советниците од Бирото за развој на образованието и Државниот испитен центар може да се каже дека преовладува мислењето дека реализацијата на државната матура придонела да се промени односот на сите чинители во образовниот процес во средното образование во позитивен смисол. Според нив, со екстерните испити од државната матура на објективен начин се проверува дали учениците навистина ги задоволуваат образовните стандарди поставени на државно ниво. На тој начин на наставниците им е овозможено да ги споредуваат сопствените оценки со кои ги оцениле знаењата на нивните ученици со оние добиени на екстерниот испит. Тие исто така истакнуваат дека, наставниците се мотивирани да размислуваат како лично да придонесат за подобрување на квалитетот на наставата со цел да се постигнат подобри резултати. Советниците се на мислење дека од воведувањето на државната матура до денес, се чувствува посериозен однос од страна на учениците, наставниците, па и директорите. Сметаат дека резултатите добиени на матурските испити се показател за степенот на постигнатост на целите од наставните програми и дека од нив можат да се извлечат заклучоци за слабите и јаките страни на образованието, но и да се дадат насоки за ревизија на наставните планови и програми, како и за надминување на слабостите. Дел од нив сметаат дека некаква сенка на државната матура фрла фактот што одредени факултети запишуваат студенти и без положена државна матура.

Што се однесува до прашањето дали екстерните испити од државната матура во однос на интерните обезбедуваат повеќе (посигурни) показатели за квалитет мислењата на советниците се сосема усогласени, односно сметаат дека екстерните испити во однос на интерните обезбедуваат посигурни показатели за квалитет. Нивните образложенија се дека начинот на кој се спроведуваат и оценуваат екстерните испити допринесува да се создаде објективна слика и да се обезбедат релијабилни податоци за постигањата на учениците. Тие исто така потенцираат дека при екстерното проверување сите ученици кои полагаат одреден предмет се поставени во еднаква положба: исти мерни инструменти, во исто време, исти правила на однесување, исти критериуми за оценување. Советниците потенцираат дека непознатиот идентитет на кандидатот

значително ја намалува субјективноста, што не е случај со интерните предмети. Некои од советниците укажуваат на непочитувањето на пропишаните процедури за спроведување на екстерните испити од страна на одредени тестатори.

Во врска со испитните програми за: македонски јазик, албански јазик, англиски јазик и математика според мислењата на советниците генерално може за секоја од нив да се каже дека: е јасна, применлива од аспект на наставник, соодветна по обем и со неа може да се служи ученик со просечни способности, со мала или без никаква помош од страна на наставникот. Можност за подобрување постои кај секоја од нив.

За испитната програма по македонски јазик и литература и албански јазик и литература како проблем се посочува нееднаквиот фонд на часови во гимназиското и средното стручно образование. Делот говорење сеуште не е застапен, што значи испитната програма не се реализира во целост.

За математика како проблем се наведува нееднаквата застапеност на предметот во гимназиското и средното стручно образование, што беше посочено и од страна на наставниците по истиот предмет.

III. РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВНИ ПРОГРАМИ

Една од главните цели на екстерните испити од државната матура е и следење и контрола на реализацијата на наставните програми. Во врска со ова прашање фреквенциите на позитивните и негативните одговори се дадени во табелата што следува.

Табела 15. Следење и контрола на реализацијата на наставните програми

Според Вас дали спроведувањето на екстерниот испит од државната матура за предметот кој Вие го предавате овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми ?		Наставници	
		f	%
да		149	67,1
не		73	32,9
вкупно одговориле		222	100
не одговориле		3	
вкупно		225	

Две третини од наставниците сметаат дека спроведувањето на екстерните предмети од државната матура овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми, а една третина имаат спротивно мислење. Ако се анализираат образложенијата на нивните одговори, може да се каже дека истите можат да се поделат во четири групи.

Оние што одговориле позитивно се на мислење дека екстерните испити обезбедуваат повратна информација за степенот на реализација на наставните програми, за постигнатоста на целите и усвоеноста на содржините од страна на учениците, идентификување на проблемите во наставата по конкретниот предмет и подобрување на истата.

Оние што одговориле негативно своите одговори ги образложиле со тоа што постигнатите резултати на матурскиот испит не мора секогаш да бидат резултат на успешна реализација на наставната програма, бидејќи учениците можат и самостојно или со помош на приватни додатни часови да ги совладаат содржините предвидени со програмите, а нереализирани од страна на наставникот.

Третата група на наставници пак сметаат дека следењето и контролата на реализацијата на наставната програма за екстерниот предмет од државната матура е само делумно, поради тоа што добар дел од содржините опфатени со наставните програми за конкретен предмет, не се опфатени и со испитните програми за истиот предмет.

Наставниците по англиски јазик исто така нагласуваат дека со екстерниот предмет од државната матура не се оценуваат сите вештини, односно се оценува само читање и пишување, користење на англиски јазик – делумно, додека слушање и говорење се занемарени (бидејќи испитот е писмен).

Фреквенциите на мислењата на директорите во врска со тоа дали спроведувањето на екстерните испити од државната матура овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми се дадени во Табела 15.

Да ги анализираме резултатите од испитувањето на директорите во врска со ова прашање.

Табела 15.1 Следење и контрола на реализацијата на наставните програми

Според Вас дали спроведувањето на екстерните испити од државната матура овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми за тие предмети?		Директори	
		f	%
да		36	80,0
не		9	20,0
вкупно одговориле		45	100
не одговориле		0	
вкупно		45	

Мислењата на директорите се убедливо попозитивни во однос на ова прашање. Бројот на оние кои одговориле позитивно е четири пати поголем од бројот на оние кои одговориле негативно.

Оние директори кои се изјасниле позитивно, сметаат дека досегашните искуства покажале дека усогласувањето на степенот на реализација на наставните програми е исклучително важно, пред сè поради обезбедување на еднаква стратна позиција за сите кандидати. Евентуалниот дисбаланс, велат тие, ги става во подредена положба оние кандидати во чии училишта наставната програма не е до крај реализирана.

Исто така некои од директорите сметаат дека следењето и контролата на реализацијата на наставните програми преку спроведувањето на екстерните испити од државната матура е овозможено само делумно, бидејќи со испитните програми за државна матура не се опфатени сите теми и содржини од наставните програми за истите предмети.

И во третата група се оние директори кои сметаат дека следењето и контролата на реализацијата на наставните програми се одвивало и пред воведувањето на државната матура, т.е. дека тоа го правеле и сеуште го прават директорите и стручните служби, а понекогаш и стручните активи во училиштето. Понатаму наведуваат дека овој процес се одвива континуирано, во текот на целата учебна година.

За да може да се реализира следењето и контролата на реализацијата на наставните програми за екстерните предмети од државната матура, на училиштата им се потребни и дополнителни информации во врска со постигањата на учениците. Во продолжение се дадени мислењата на наставниците во врска со тоа.

Табела 16. Содржина на извештаите/потребни информации

Според Вас за секој екстерен предмет, освен резултати по ученик, кои други информации им се потребни на училиштата?	Наставници		
	f	%	ранг
скалите за претворање на бодовите во оценки	127	57,2	2
просечен број на бодови за секој екстерен предмет на ниво на држава	86	38,7	7
просечен број на бодови за секое прашање/задача на ниво на држава	52	23,4	8
задачите/прашањата на кои учениците имаат највисоки постигања на училишно и на државно ниво	98	44,1	5
задачите/прашањата на кои учениците имаат најниски постигања на училишно и на државно ниво	105	47,3	4
подрачјата/темите на кои учениците покажале најдобри резултати на училишно и на државно ниво	95	42,8	6
подрачјата/темите на кои учениците покажале најслаби резултати на училишно и на државно ниво	120	54,1	3
листа на најзастапени видови грешки и нивна категоризација	168	75,7	1

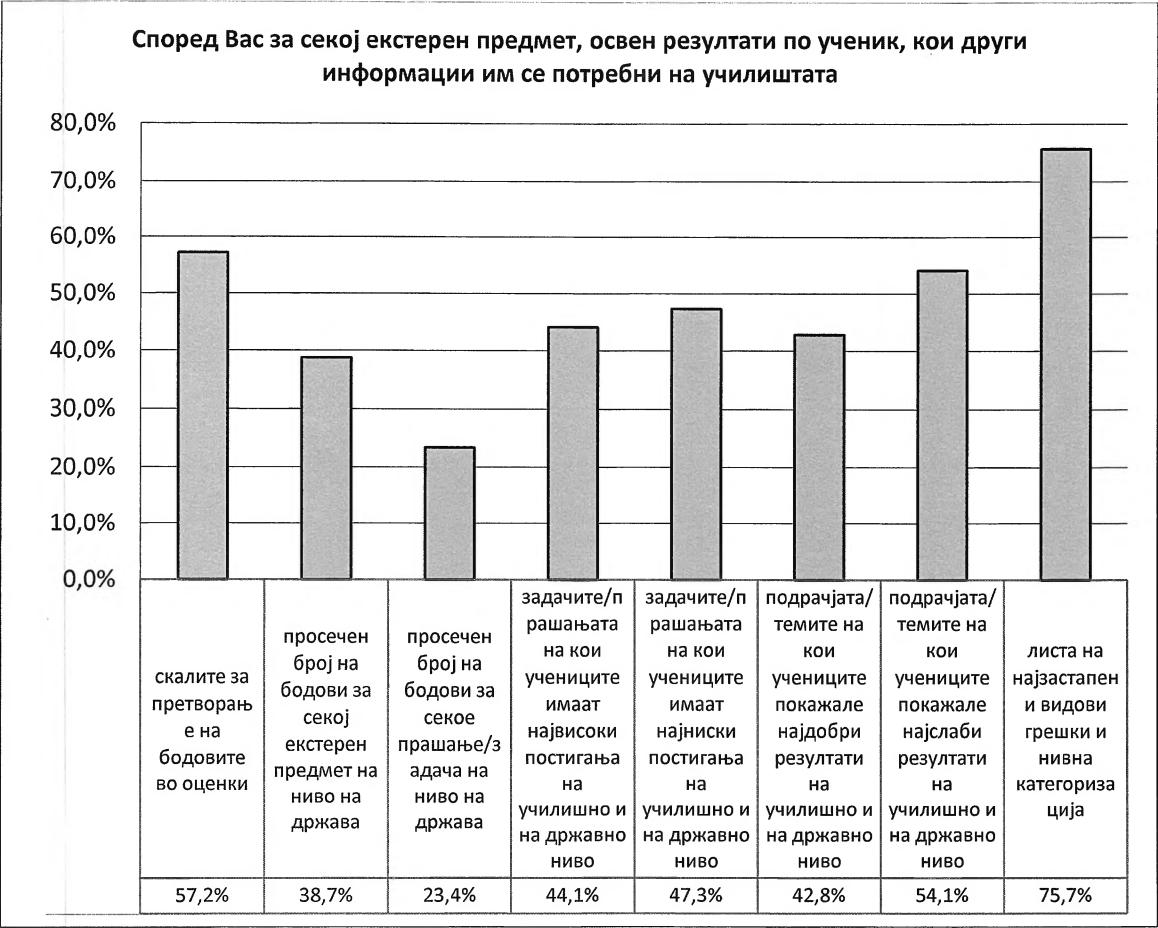
база на наставници = 225 (одговориле - 222)

Податоците покажуваат дека најзначајно за наставниците е да добијат повратни информации за најзастапени видови грешки кои учениците ги прават при решавање на тестот, како и нивна категоризација. Втора по ранг е информацијата за скалите за претворање на оценките во бодови. Многу близок е и процентот на оние наставници кои сметаат дека им се потребни информации за подрачјата/темите на кои учениците покажале најслаби резултати на училишно и на државно ниво, а доста е висок и процентот на оние за кои се значајни задачите/прашањата на кои учениците имаат најниски постигања на училишно и на државно ниво. Блиски се и процентите на наставниците кои сакаат да ги знаат подрачјата/темите на кои учениците покажале најдобри резултати на училишно и на државно ниво, и, задачите/прашањата на кои учениците имаат највисоки постигања на училишно и на државно ниво.

Компарирајќи ги добиените податоци може да се забележи дека наставниците се повеќе заинтересирани да ги знаат слабостите при реализацијата на наставната програма, во однос на добрите страни. Значителен број на наставници покажале интерес да бидат запознаени со просечен број на бодови за секој екстерен предмет на ниво на држава. Податок за кој најмалку предметни наставници (околку една четвртина) покажале интерес е просечниот број на бодови за секое прашање/задача на ниво на држава. Да го разгледаме графичкиот приказ на резултатите за ова прашање.

Содржина на извештаите/потребни информации

Г16. Наставници

Пред директорите кои беа опфатени со истражувањето беше поставено и едно многу интересно прашање. Неговата формулација и податоците за одговорите на директорите се дадени во табелата што следи.

Табела 17. Разлики во начинот на реализација на наставните програми

Сте воочиле ли разлика во начинот и квалитетот на реализација на наставните програми за екстерните испити од државната матура кај еден ист наставник пред, и, по воведувањето на државната матура?	Директори	
	f	%
да	38	84,4
не	7	15,6
вкупно одговориле	45	100
не одговориле	0	
вкупно	45	

На прашањето дали воведувањето на државната матура во Република Македонија предизвикало промена во начинот и квалитетот на реализација на наставните

програми кај наставниците кои реализираат настава за екстерните предмети од државната матура, убедливи 84% од директорите одговориле позитивно, а само 16% негативно, што покажува дека спроведувањето на екстерните испити од државната матура придонело за подобра и поквалитетна реализација на наставните програми, а со тоа и за подобрување на квалитетот на средното образование.

Понатаму директорите кои позитивно одговориле на ова прашање беа прашани во што се состојат тие разлики кај наставниците при реализацијата на наставните програми за екстерните испити од државната матура пред, и, по нејзиното воведување. Им беа понудени девет опции. Фреквенциите за секоја од нив се дадени во Табела 17.1.

Табела 17.1 Воочени разлики

Означете ги воочените разлики во реализацијата на наставните програми кај наставниците пред и по воведувањето на државната матура:	Директори		
	f	%	ранг
подобрување на редовноста на часовите	6	15,8	7
вложување на поголеми напори за повисоки резултати	27	71,1	3
редовно одржување на дополнителна настава	23	60,5	4
редовно одржување на додатна настава	19	50,0	5
подобрани инструменти за оценување	14	36,8	6
поголема објективност при оценувањето	30	78,9	2
подготовка на учениците од завршната година за испитите од државната матура	33	86,8	1
друго (наведете)	1	2,6	8

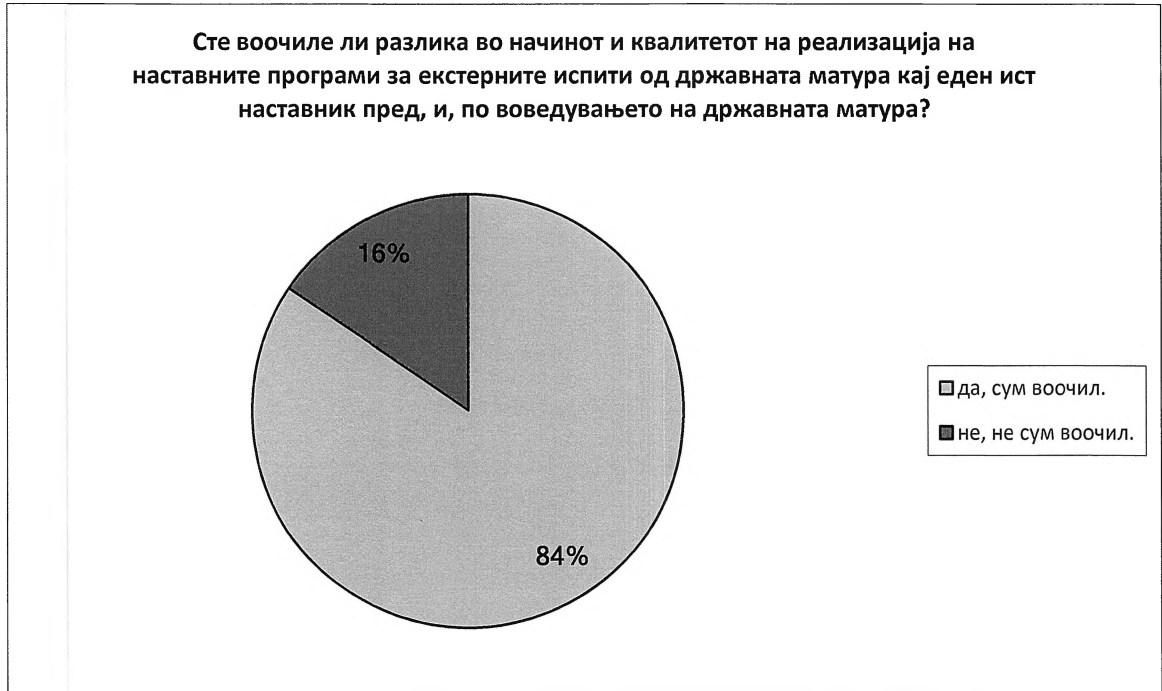
база на директори = 45(одговориле - 38)

Од оние директори што одговориле позитивно, многу висок процент (околу 87%) се изјасниле дека спроведувањето на екстерните испити од државната матура резултирало со подготовка на учениците од завршната година за испитите од државната матура, многу висок процент (околу 80%) забележале дека спроведувањето на екстерните испити придонело до пообјективно училишно оценување, како и вложување на поголеми напори кај наставниците за постигнување на повисоки резултати. Околу 60% се изјасниле дека промената кај одредени наставници ја гледаат и во редовно одржување на дополнителна настава, а половината од директорите промената ја гледаат во редовно одржување на додатна настава. Нешто повеќе од една третина се изјасниле дека спроведувањето на екстерните предмети од државната матура влијаело и врз подобрени инструменти за оценување. За подобрување на

редовноста на часовите се изјасниле речиси 16%. Само еден директор ја искористил отворената можност и се изјаснил дека забележува натпревар помеѓу наставниците за постигнување на што повисоки резултати.

Разлики во начинот на реализација на наставните програми

Г17. Директори

Воочени разлики

17.1 Директори

Кај советниците преовладува мислењето дека спроведувањето на екстерните испити од државната матура овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми. Според нив спроведувањето на екстерните испити од државната матура претставува и еден вид евалвација на самите наставни програми. Тие потенцираат дека последниве години се почести се и контактите со наставниците од средното образование и се поактуелно станува прашањето за постигнатост на наставните цели.

IV. ВАЛИДНОСТ И ОБЈЕКТИВНОСТ

Едно од позначајните прашања поврзани со резултатите за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура е степенот на валидност на податоците.

Табела 18. Степен на валидност на податоците

Според Вас колкав е степенот на валидност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура?	Наставници		Директори	
	f	%	f	%
многу мал	15	6,8	2	4,5
релативно мал	83	37,5	14	31,8
релативно голем	110	49,8	22	50,0
многу голем	13	5,9	6	13,7
вкупно одговориле	221	100	44	100
не одговориле	4		1	
вкупно	225		45	

Речиси половината од наставниците се на мислење дека степенот на валидност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура е релативно голем, а околу 6% дека е многу голем. Нешто повеќе од една третина сметаат дека степенот на валидност е релативно мал и околу 7% дека тој е многу мал.

Половината од директорите се на мислење дека степенот на валидност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура е релативно голем, а 13,6% дека е многу голем. Нешто помалку од една третина сметаат дека степенот на валидност е релативно мал и само 4,5% дека тој е многу мал.

Да ги разгледаме графичките претставувања на резултатите за степенот на валидност на податоците за постигањата на учениците.

Степен на валидност на податоците

Г18. Наставници

Г18.1 Директори

H₀: Не постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и директорите во врска со степенот на валидност на податоците.

Табела на добиени фреквенции

одговори	многу мал	релативно мал	релативно голем	многу голем	Вкупно
наставници	15	83	110	13	221
директори	2	14	22	6	44
вкупно	17	97	132	19	265

Табела на очекувани фреквенции

одговори	многу мал	релативно мал	релативно голем	многу голем	Вкупно
наставници	14,18	80,89	110,08	15,85	221
директори	2,82	16,11	21,92	3,15	44
вкупно	17	97	132	19	265

Бидејќи повеќе од 25% од ќелиите имаат фреквенција помала од 5, ќе направиме спојување на ќелиите на следниот начин: многу мал + релативно мал = мал
многу голем + релативно голем = голем

Табела на добиени фреквенции

одговори	мал	голем	вкупно
наставници	98	123	221
директори	16	28	44
вкупно	114	151	265

Табела на очекувани фреквенции

одговори	мал	голем	вкупно
наставници	95,07	125,93	221
директори	18,93	25,074	44
вкупно	114	151	265

Ја формираме работната табела за пресметување на вредноста на χ^2 :

f_o	f_t	$f_o - f_t$	$(f_o - f_t)^2$	$(f_o - f_t)^2 / f_t$
98	95,07	2,93	8,58	0,09
123	125,93	-2,93	8,58	0,07
16	18,93	-2,93	8,58	0,45
28	25,07	2,93	8,58	0,34
				$\Sigma = 0,95$

За степен на слобода $df = 1$ и ниво на значајност $p=0,05$ соодветната гранична вредност на χ^2 изнесува 3,843. Бидејќи $0,95 < 3,843$ заклучуваме дека не постои статистички значајна разлика во врска со степенот на валидност на податоците помеѓу наставниците и директорите, т.е. ја прифаќаме нултата хипотеза.

Степенот на објективност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура е исто така значајно прашање. Во табелата што следи се дадени податоците во врска со ова прашање.

Табела 19. Степен на објективност на податоците

Според вас колкав е степенот на објективност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура?	Наставници		Директори	
	f	%	f	%
многу мал	10	4,5	1	2,2
релативно мал	87	39,4	11	25,0
релативно голем	110	49,8	27	61,4
многу голем	14	6,3	5	11,4
вкупно одговориле	221	100	44	100
не одговориле	4		1	
вкупно	225		45	

Речиси половината од наставниците се на мислење дека степенот на објективност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура е релативно голем, а околу 6% дека е многу голем. Нешто повеќе од една третина сметаат дека степенот на објективност е релативно мал и околу 4% дека тој е многу мал.

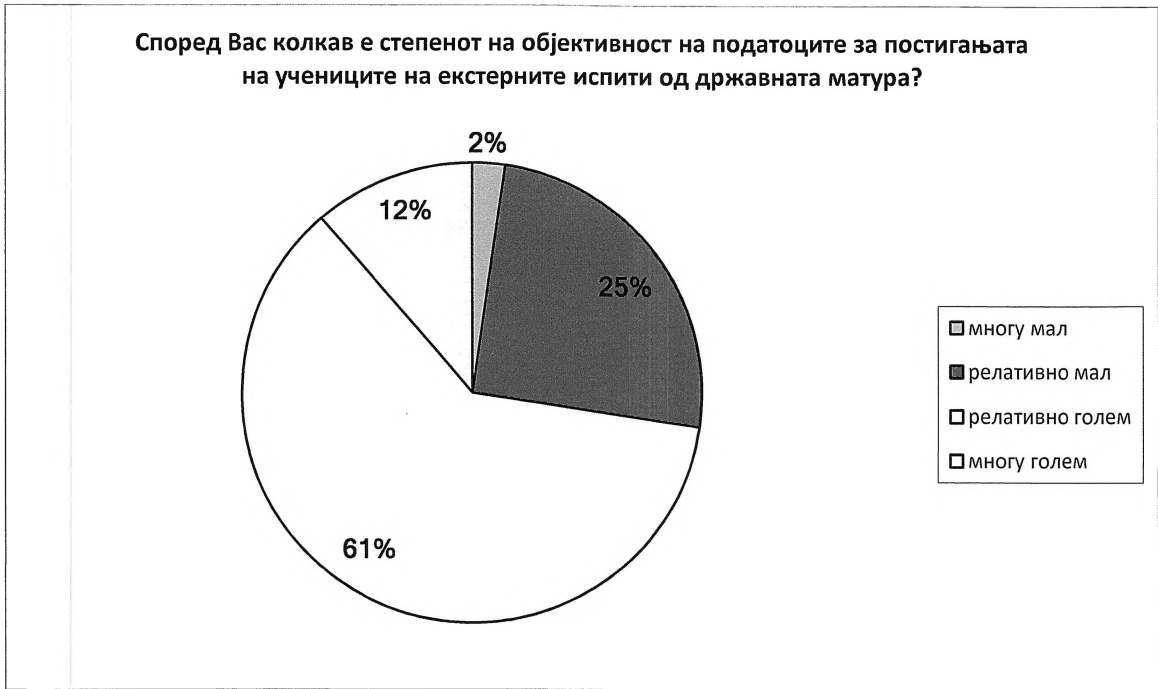
Директорите на училиштата имаат уште попозитивно мислење од наставниците за степенот на објективност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура. Имено, најголемиот дел од нив се изјасниле за релативно голем степен, една четвртина за релативно мал, околу 11% за многу голем. Само еден директор се изјаснил за многу мал степен на објективност на податоците. Во продолжение да ги разгледаме графичките прикази на податоците за мислењата на наставниците и директорите, т. е. Г19. и Г19.1.

Степен на објективност на податоците

Г19. Наставници

Г19.1 Директори

H_0 : Не постои статистички значајна разлика помеѓу мислењата на наставниците и мислењата на директорите во врска со степенот на објективност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура.

Табела на добиени фреквенции

одговори	многу мал	релативно мал	релативно голем	многу голем	Вкупно
наставници	10	87	110	14	221
директори	1	11	27	5	44
вкупно	11	98	137	19	265

Табела на очекувани фреквенции

одговори	многу мал	релативно мал	релативно голем	многу голем	Вкупно
наставници	9,17	81,73	114,25	15,85	221
директори	1,83	16,27	22,75	3,15	44
вкупно	17	97	132	19	265

И во овој случај повеќе од 25% од ќелиите имаат фреквенција помала од 5, ќе направиме спојување на ќелиите на следниот начин: многу мал + релативно мал = мал
многу голем + релативно голем = голем

Табела на добиени фреквенции

одговори	мал	голем	вкупно
наставници	97	124	221
директори	12	32	44
вкупно	109	156	265

Табела на очекувани фреквенции

одговори	мал	голем	вкупно
наставници	95,07	125,93	221
директори	18,93	25,07	44
вкупно	114	151	265

Ја формираме работната табела за пресметување на вредноста на χ^2 :

f_o	f_t	$f_o - f_t$	$(f_o - f_t)^2$	$(f_o - f_t)^2 / f_t$
97	95,07	1,93	3,72	0,04
124	125,93	-1,93	3,72	0,03
12	18,93	-6,93	48,02	2,54
32	25,07	6,93	48,02	1,92
				$\Sigma = 4,53$

За степен на слобода $df = 1$ и ниво на значајност $p=0,05$ соодветната гранична вредност на χ^2 изнесува 3,843. Бидејќи $4,53 > 3,843$ заклучуваме дека постои статистички значајна разлика во врска со степенот на објективност на податоците помеѓу наставниците и директорите, т.е. ја отфрламе нултата хипотеза H_0 .

Табела 20. Значење на резултатите за наставниците

Вие како предметен наставник колкав акцент ставате на постигнатите резултати на Вашите ученици на екстерниот испит од државната матура?	Наставници	
	f	%
многу мал	6	2,7
релативно мал	35	15,9
релативно голем	144	65,5
многу голем	35	15,9
вкупно одговориле	220	100
не одговориле	5	
вкупно	225	

Речиси две третини од наставниците се изјасниле дека ставаат релативно голем акцент на постигнатите резултати на екстерниот испит од државната матура. Околу 16% ставаат многу голем акцент и исто толку релативно мал. За многу мал се определиле неполни 3%. Значи, може да се каже дека за поголемиот дел од наставниците постигнатите резултати се од големо значење, што е позитивно.

Г20. Значење на резултатите за наставниците

На прашањето од колкав акцент става менаџерскиот тим на училиштето на постигнатите резултати на екстерните испити од државната матура се добиени податоци кои се претставени во табелата што следи.

Табела 21. Значење на резултатите за менаџерските тимови

Колкав акцент става менаџерскиот тим од Вашето училиште на постигнатите резултати на екстерните испити од државната матура?	Наставници		Директори	
	f	%	f	%
многу мал	8	3,6	0	0,0
релативно мал	32	14,6	2	4,5
релативно голем	145	65,9	30	68,2
многу голем	35	15,9	12	27,3
вкупно одговориле	220	100	44	100
не одговориле	5		1	
вкупно	225		45	

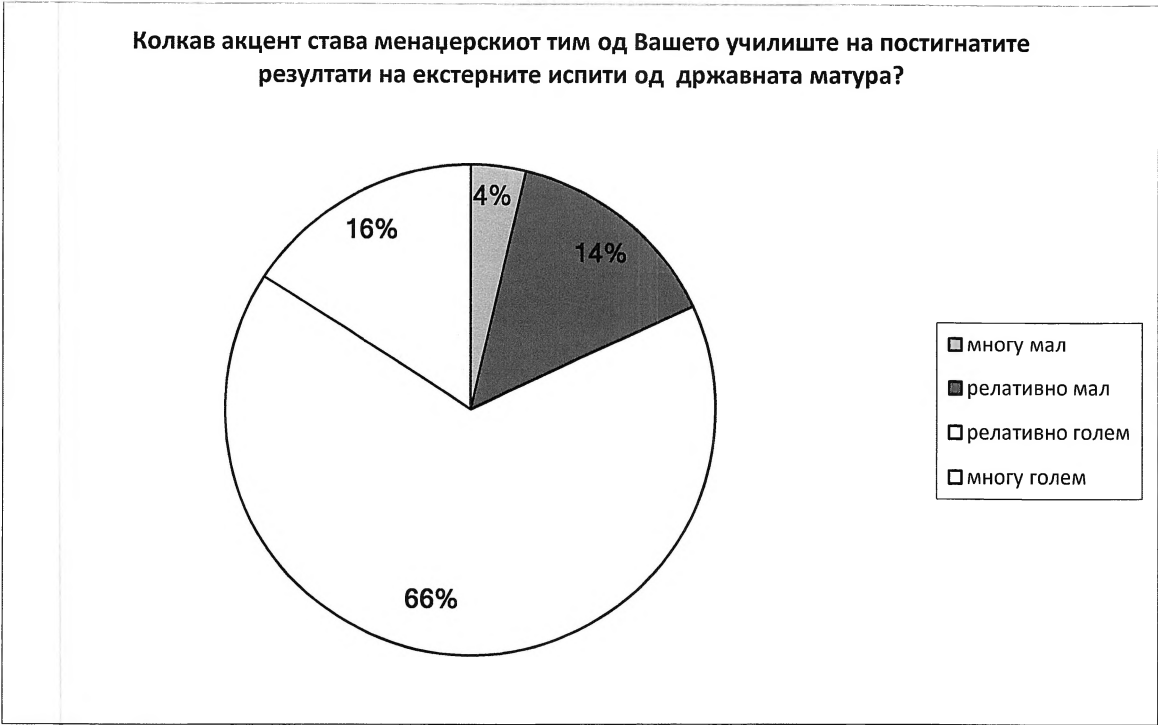
Речиси две третини од наставниците се изјасниле дека менаџерскиот тим на училиштето става релативно голем акцент на постигнатите резултати на екстерните испити од државната матура, околу 16% од нив сметаат дека тој акцент е многу голем, речиси исто толку дека акцентот е релативно мал, а многу мал дел (8%) сметаат дека менаџерскиот тим на училиштето става многу мал акцент на овие резултати.

Ставовите на директорите во однос на ова прашање се уште попозитивни од ставовите на наставниците. Имено, повеќе од две третини од директорите се изјасниле дека менаџерскиот тим на училиштето става релативно голем акцент на постигнатите резултати на екстерните испити од државната матура, повеќе од една четвртина од нив сметаат дека тој акцент е многу голем, многу мал дел (околу 5%) дека акцентот е релативно мал, а ниту еден директор не смета дека менаџерскиот тим на училиштето става многу мал акцент на овие резултати.

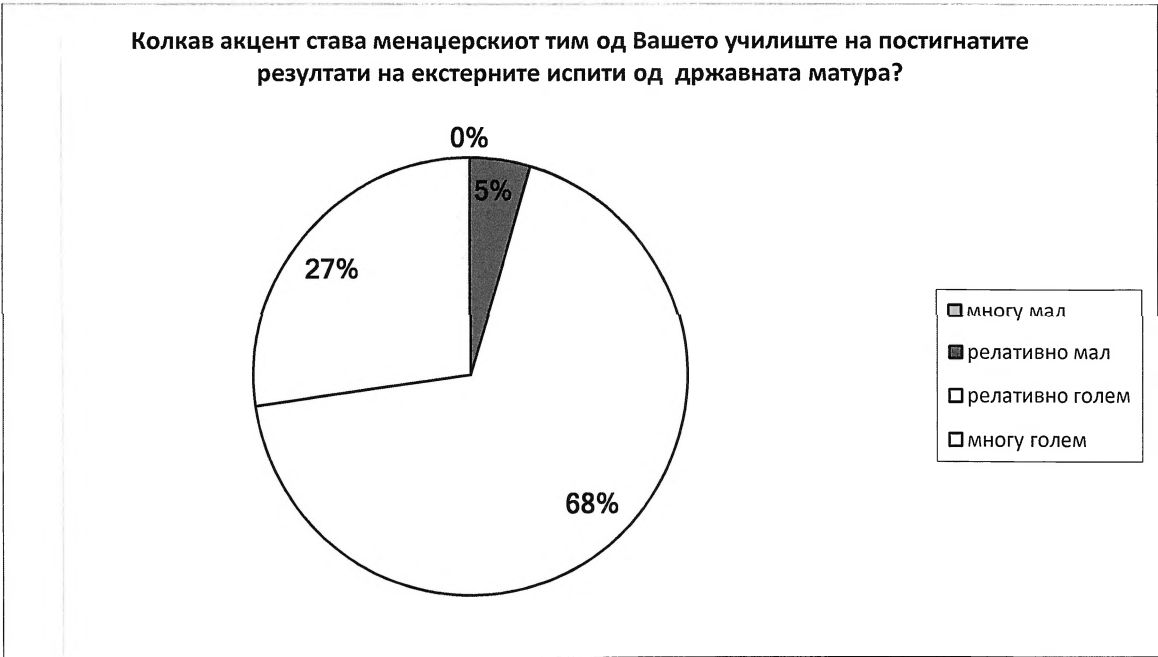
Податоците добиени како резултат на истражувањето кои се однесуваат на значењето на резултатите за наставниците и за директорите графички се претставени со графиконите Г21 и Г21.1.

Значење на резултатите за менаџерските тимови

Г21. Наставници

Г21.1 Директори

Во врска со прашањето кои органи/тела во училиштето секоја учебна година ги разгледуваат резултатите од екстерните испити на државната матура, податоците за одговорите на наставниците и директорите се дадени во Табела 22.

Табела 22. Органи/тела кои се грижат за резултатите

Во Вашето училиште секоја учебна година резултатите за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура:	Наставници			Директори		
	f	%	ранг	f	%	ранг
се предмет на дискусија на Стручен актив	136	61,8	2	30	68,2	2
се предмет на дискусија на Совет на годината	62	28,2	3	17	38,6	4
се предмет на дискусија на Наставнички совет	160	72,7	1	41	93,2	1
се предмет на дискусија на Совет на родители	56	25,5	4	26	59,1	3
воопшто не се дискутираат	25	11,4	5	1	2,3	5

База на наставници = 225 (одговориле - 220)

База на директори = 45 (одговориле - 44)

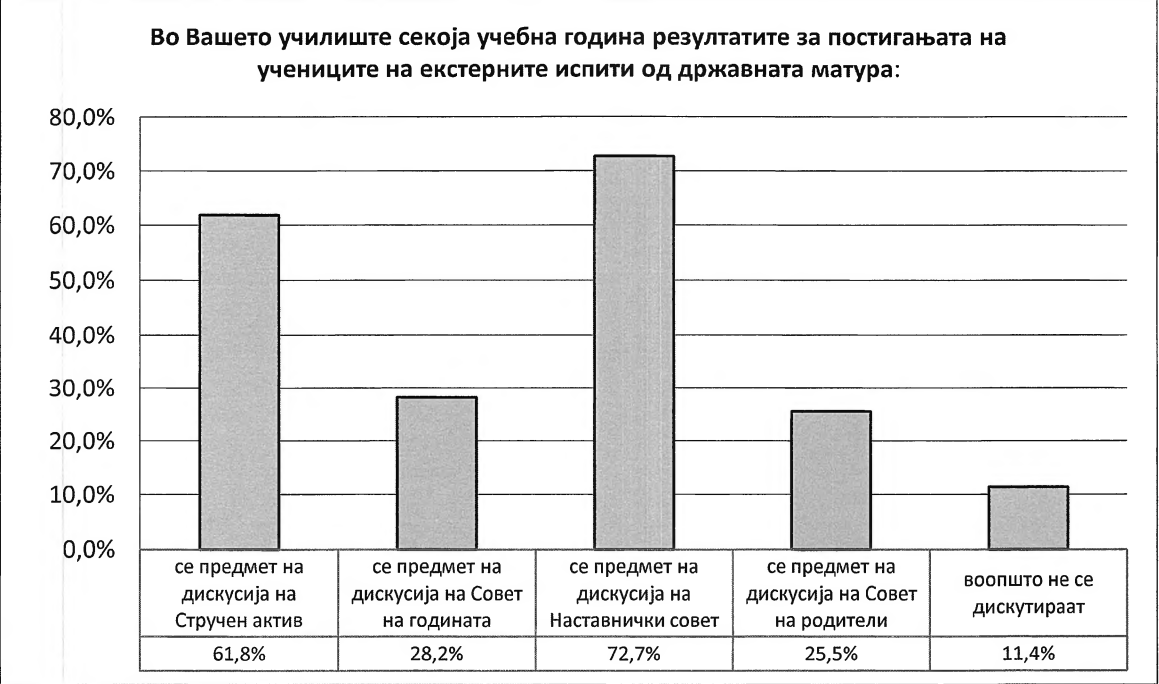
Податоците укажуваат дека најголем дел од наставниците (околу три четвртини) се изјасниле дека резултатите од државната матура се разгледуваат на Наставнички совет, а нешто помалку од нив се изјасниле дека резултатите се предмет на дискусија на Стручен актив. Трето по ранг е тврдењето дека резултатите се предмет на дискусија на Совет на годината, следно по ранг е тврдењето дека се предмет на дискусија на Совет на родители. Околу 11% од наставниците се изјасниле дека резултатите за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура воопшто не се дискутираат. Причините за тоа веројатно треба да бидат дел од некое друго истражување.

За разлика од наставниците, како и што може да се очекува, директорите имаат попозитивни ставови во однос на тоа кои органи/тела во училиштето секоја учебна година ги разгледуваат резултатите за постигањата на учениците на екстерните предмети од државната матура. Многу голем дел од нив, т.е. повеќе од 93% се изјасниле дека секоја учебна година резултатите за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура се предмет на дискусија на Наставнички совет, повеќе од две третини се изјасниле дека овие резултати се предмет на дискусија на Стручен актив, речиси 60% тврдат дека резултатите се предмет на дискусија и на Совет на родители. Претпоследно по ранг тврдење е дека Советот на годината исто така ги разгледува и дискутира овие резултати, а само еден директор се изјаснил дека резултатите од екстерните испити на државната матура во неговото училиште воопшто

не се дискутираат. Следува графичкиот приказ на резултатите од одговорите на наставниците.

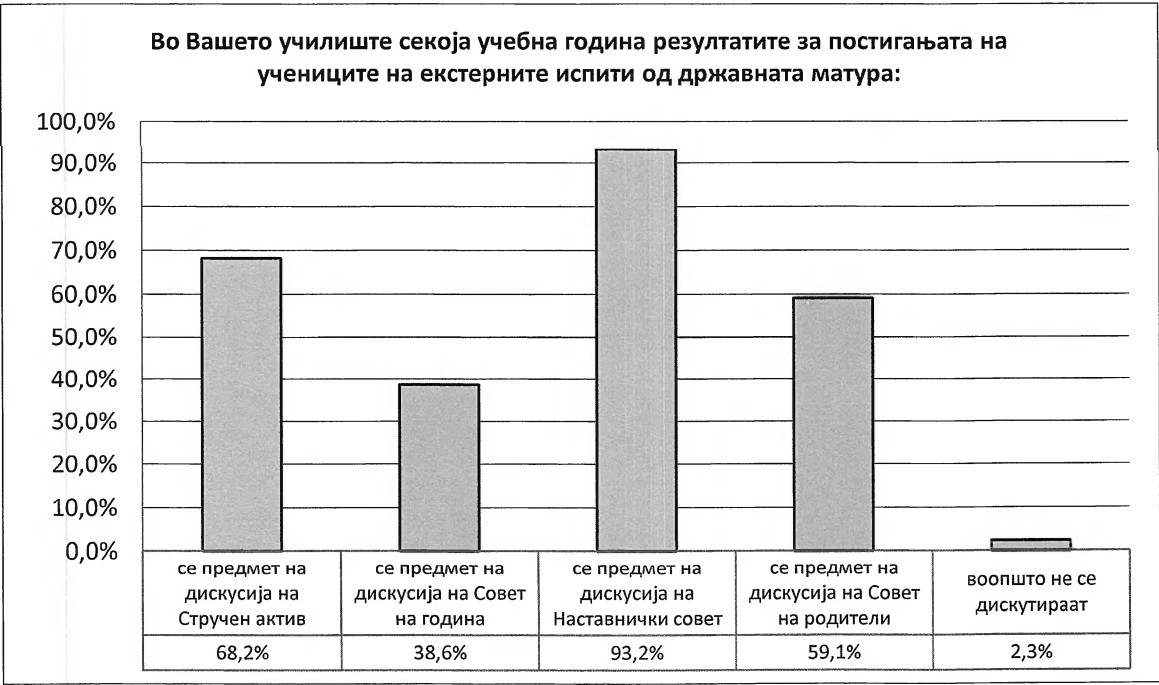
Органи/тела кои се грижат за резултатите

Г22. Наставници

Одговорите на директорите во врска со ова прашање во продолжение се претставени со графикон.

Г22.1 Директори

Дел од анкетниот прашалник за наставниците е и отвореното прашање: „Врз основа на податоците за постигањата на Вашите ученици на екстерниот предмет од државната матура, какви активности Вие како наставник имате преземено/ќе преземете во насока на подобрување на резултатите?“

Анализирајќи ги нивните одговори на ова прашање, мерките кои тие ги преземаат за подобрување на резултатите се: соодветно информирање за матурскиот испит и укажување на потребата за навремена подготовка, држење дополнителна настава, насоченост кон темите, целите и содржините од испитната програма за екстерниот испит, решавање на матурските тестови од претходните години, изработка на тестови слични на матурските и нивно решавање на часовите, запознавање на учениците со критериумите за оценување по конкретниот екстерен испит.

Доследна реализација на наставните програми во текот на сите учебни години во кои се изучува предметот, континуирано следење на постигањата на учениците, анализа на слабостите и изнаоѓање начини за подобрување на наставата, ревидирање на тематските планирања, планирање на оценувањето при планирање на наставните единици, споредување на резултатите од постигањата на учениците во тековната година со резултатите од претходните години, обиди во текот на наставата да се откријат најчесто повторуваните грешки, најслабо совладаните теми/подрачја, почеста употреба на тестови при оценувањето.

Поголем дел од наставниците кои реализираат настава по мајчините и странските јазици потенцирале дека во текот на наставата посебен акцент ставаат на делот пишување. Дел од нив истакнуваат дека им се потребни податоци за резултатите од делот за читање со разбирање и делот пишување, а не само вкупниот број на бодови, со што полесно би ги лоцирале слабите и јаките страни.

Во врска со тоа беше упатено отворено прашање и за директорите „Врз основа на податоците за постигањата на Вашите ученици на екстерните испити од државната матура, какви активности Вие како директор имате преземено/ќе преземате во насока на подобрување на резултатите? Анализирајќи ги одговорите на директорите во врска со ова прашање, може да се каже дека најголемиот дел од нив се изјасниле дека како мерка за подобрување на резултатите на екстерните испити од државната матура е

одржување дополнителни часови со матурантите по тие предмети, како и соодветно информирање за матурскиот испит.

V.ИНФОРМИРАНОСТ

Информираноста на учениците, родителите и образовните институции за постигањата на учениците е една од поважните цели на испитите од државната матура. Во продолжение следат податоците добиени во текот на истражувањето во врска со ова важно прашање.

Табела 23. Информираност на учениците и родителите

Што мислите во врска со информираноста на учениците и родителите за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура?	Наставници		Директори	
	f	%	f	%
воопшто не се информирани	4	1,8	0	0,0
не се доволно информирани	89	40,8	14	32,6
се доволно информирани	125	57,4	29	67,4
вкупно одговориле	218	100	43	100
не одговориле	7		2	
вкупно	225		45	

Според податоците од табелата може да се каже дека нешто повеќе од половина од наставниците сметаат дека учениците и родителите за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура се доволно информирани, а останатите дека не се доволно или не се воопшто информирани. Притоа треба да се каже дека процентот на оние кои сметаат дека не се воопшто информирани е многу мал (1,8%).

Ако се анализираат одговорите на директорите по однос на ова прашање може да се каже дека нивните ставови се попозитивни во однос на ставовите на наставниците. Имено, добри две третини од директорите сметаат дека учениците и родителите се доволно информирани, само една третина сметаат дека не се доволно информирани, а за опцијата „воопшто не се информирани“ не се определил ниту еден директор.

Оние испитаници кои се определиле за една од првите две опции предлагаат повеќе начини за подобрување на информираноста. Ако се анализираат нивните предлози може да се каже дека преовладуваат неколку и тоа: одржување на родителски средби, организирање на разни трибини, форуми и слично, организирање на работилници во училиштата со присуство на родители и ученици, преку јавните гласила (пишани и

електронски), објавување на извештаи за постигањата на учениците на веб локациите на училиштето, ДИЦ и МОН. Дел од нив сметаат дека училиштата треба да се рангираат и ранг-листите за постигањата на државно ниво да се објавуваат. Правото на увид во тестот според некои од нив треба да го има секој кандидат, а не само оние кандидати кои доставиле приговор. Некои од наставниците дури предлагаат индивидуално известување за секој ученик, а други пак сметаат дека информираноста треба да се подобри со поквалитетна координираност помеѓу сите субјекти вклучени во процесот на спроведување на државната матура.

Зачудува фактот што некои од наставниците предлагаат решенија кои веќе четири години се применуваат кај нас, како на пример: објавување на тестот и клучот на одговорите за секој екстерен предмет по завршување на испитот.

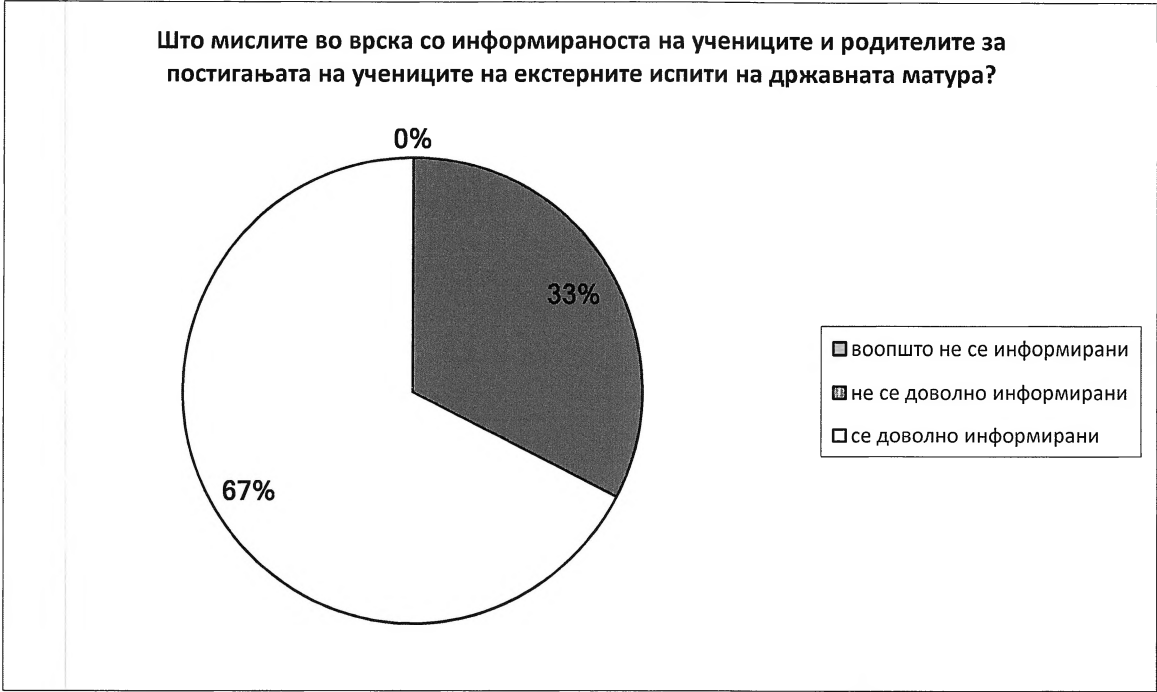
Предлозите на директорите за подобрување на информираноста на учениците и родителите речиси не се разликуваат од оние на наставниците. Општо гледано и тие предлагаат разни начини и форми, како на пример: родителски состаноци, советувања, информативни средби, форуми, информативни летоци, брошури, флаери, училишни информатори, медиуми, веб локации на училиштата и образовните институции кои се грижат за матурата.

Информираност на учениците и родителите

Г23. Наставници

Г23.1 Директори

Табела 24. Информираност на образовните институции

Што мислите во врска со информираноста на образовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура?	Наставници		Директори	
	f	%	f	%
воопшто не се информирани	1	0,5	0	0,0
не се доволно информирани	61	28,0	15	34,9
се доволно информирани	156	71,5	28	65,1
вкупно одговориле	218	100	43	100
не одговориле	7		2	
вкупно	225		45	

Најголем дел од наставниците, односно речиси три четвртини одговориле дека образовните институции се доволно информирани за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура, а нешто помалку од една четвртина се изјасниле дека образовните институции не се доволно информирани. За опцијата „не се воопшто информирани“ се определил само еден наставник. Во врска со ова прашање, ставовите на наставниците се попозитивни во однос на ставовите на директорите. Имено, околу две третини од директорите се на мислење дека институциите се доволно информирани во врска со постигањата на учениците на

екстерните испити од државната матура, а една третина сметаат дека овие институции не се доволно информирани. Ниту еден директор не се определил за опцијата „воопшто не се информирани“.

Наставниците предлагаат нивото на информираност да се подобри со доставување на подетални извештаи за резултатите од екстерните испити, но и за текот на спроведувањето на испитот, со цел во иднина одредени слабости и неправилности да бидат надминати. Како потребни ги сметаат и информациите за секој од предметите да знаат на кои теми/подрачја учениците покажуваат најслаби резултати. Исто така сметаат дека треба да има јавно достапни извештаи со статистички податоци по предмети, како и компаративни анализи за постигањата од повеќе учебни години. Дел од нив се на мислење дека е потребно сеопфатна стручна анализа да им се доставува и на високошколските институции за да бидат информирани какви студенти треба да очекуваат. Наставниците исто така нагласуваат дека на приватните факултети воопшто не им се важни резултатите од државната матура, со тенденција да запишат што повеќе студенти запишуваат и без положена државна матура.

Мислењата на директорите во врска со тоа како да се подобри информираноста на образовните институции речиси не се разликуваат од мислењата на наставниците. Тие исто така потенцираат дека добар начин за тоа е редовна и квалитетна двонасочна комуникација меѓу институциите и дека задолжителниот фидбек од страна на надлежните би бил од непроценлива вредност.

На прашањето „ За секој екстерен предмет од државната матура, освен резултати по ученик, кои други информации им се потребни на училиштата?“ советниците се на мислење дека освен оценка и перцентилен ранг по ученик, корисно би било да се изготват за секое училиште извештаи од анализата на постигањата за секое прашање одделно или за секоја способност, за да наставниците по соодветниот предмет би знаеле каде се слабостите и би работеле на нивно надминување. Потоа наведуваат дека за секој екстерен предмет е потребно да се знае прагот на положеност и начинот на кој истиот е определен, кој е просечниот резултат на ниво на држава, каде се наоѓа според резултатите конкретно училиште во однос на другите училишта. Некои дури предлагаат и изготвување на резултати по општини.

На прашањето „Дали институциите надлежни за образованието (МОН, БРО, ДПИ, ЦСОО и други) се доволно информирани во врска со постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура?“, советниците сметаат дека овие институции се информирани само делумно, затоа што некои од нив се вклучени во процесот на реализација на државната матура само административно. Според нив доколку во иднина училиштата добиваат дополнителни информации, истите треба да бидат доставувани и до институциите надлежни за образованието.

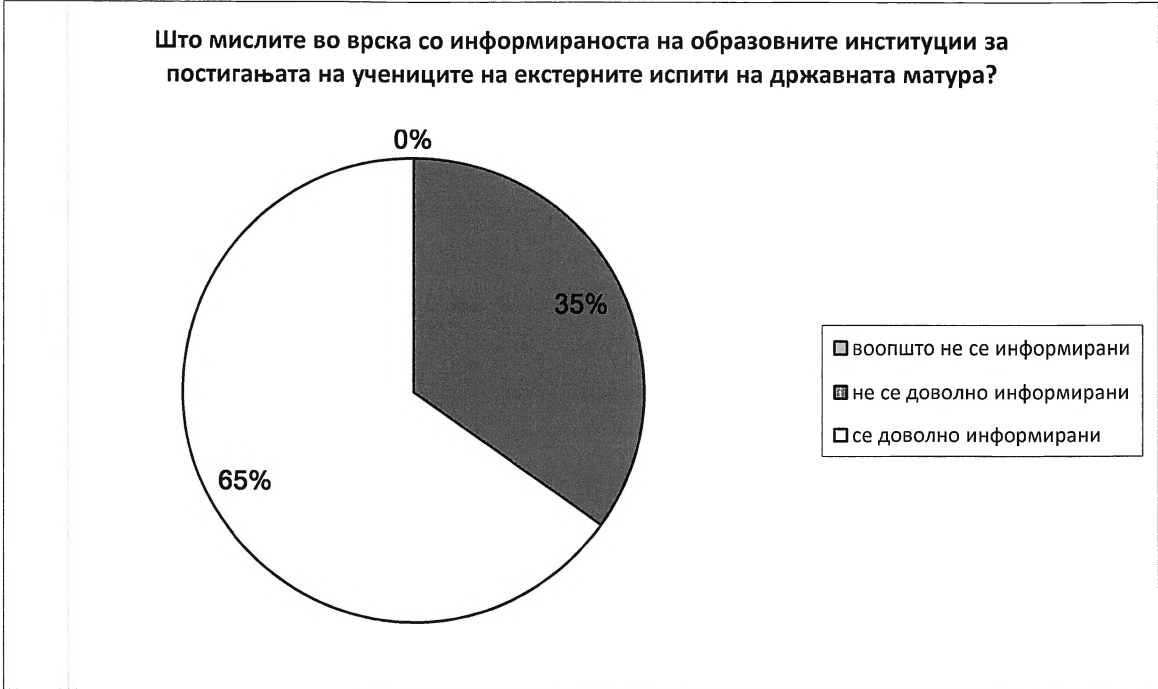
Претставниците од високото образование сметаат дека високообразовните институции не се доволно информирани во врска со резултатите за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура и дека во врска со тоа потребна е меѓуинституционална соработка. Имено, тие ги имаат само податоците кои се содржани во дипломата за државна матура (оцена и перцентилен ранг за оние кандидати кои конкурирале). Тие наведуваат дека некои високообразовни установи и не се баш заинтересирани за резултатите од државната матура, а како причина го наведуваат фактот што бројот на места за влез во високото образование е речиси двојно поголем од бројот на завршени средношколци, па во потрага за што повеќе студенти примаат и кандидати без положена државна, односно, со завршена училишна матура.

Информираност на образовните институции

Г24. Наставници

Г24.1 Директори

Една од целите на државната матура е откривање на јаките/слабите страни во воспитно образовниот процес и соодветно на тоа преземање мерки на нивно интензивирање/надминување. За таа цел е неопходно сите засегнати страни да имаат доволно информации. Притоа, од особено значење е дали извештаите за резултатите од екстерните испити на државната матура што ги добиваат училиштата, содржат доволно показатели кои им се потребни за анализа на состојбите и надминување на слабостите.

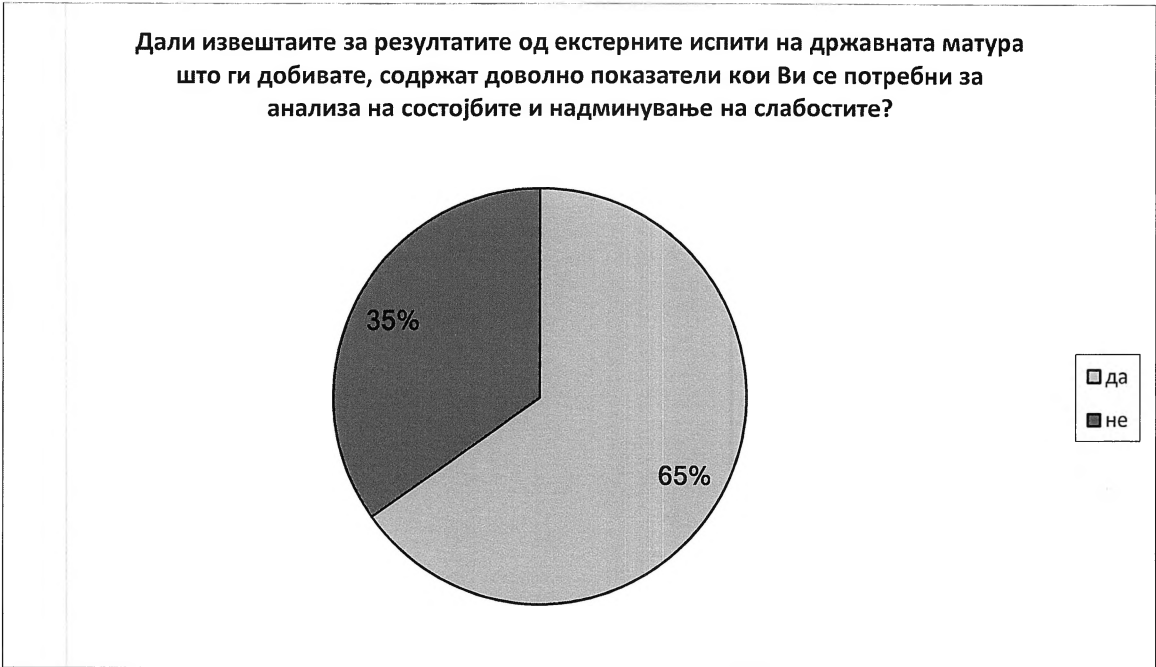
Табела 25. Содржина на извештаите

Дали извештаите за резултатите од екстерните испити на државната матура што ги добивате, содржат доволно показатели кои Ви се потребни за анализа на состојбите и надминување на слабостите?	Директори	
	f	%
да	28	65,1
не	15	34,9
вкупно одговориле	43	100
не одговориле	2	
вкупно	45	

Речиси две третини од директорите сметаат дека извештаите од екстерните испити на државната матура содржат доволно податоци за анализа на состојбите и надминување на слабостите, а една третина од нив се изјасниле негативно.

Содржина на извештаите

Г25. Директори

Од образложенијата на директорите може да се заклучи дека за училиштата корисни би биле информациите за детектираните слабости на ниво на училиште, информации за постигнатиот успех на училиштата по вид на образование и по струки, анализа на процентуално одговорените прашања/теми, во кој дел учениците се послаби (граматика, правопис, есеј, композиција,), споредбени показатели. Некои од нив истакнуваат дека поимот перцентилен ранг не е баш доволно јасен, го поставуваат прашањето зошто толку малку ученици одбираат да полагаат напредно ниво математика (помалку од 1%) во држава која се стреми да развие информатичко општество и технички науки.

VI. ВЛЕЗ ВО ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Имајќи предвид дека државната матура покрај сертификатна има и селективна улога, еден дел од ова истражување е посветен и на влезот во високото образование. Во Табела 25 се дадени мислењата на директорите во врска со тоа.

Табела 26. Мислења за државната матура

Со кои од следните ставови се согласувате?	Директори		
	f	%	ранг
државната матура е доследна замена за некогашните приемни испити	11	25,0	3
перцентилниот ранг помага за поправедно рангирање на ниво на држава	29	65,9	1
резултатите од државната матура овозможуваат праведна селекција при влез во високото образование	14	31,8	2

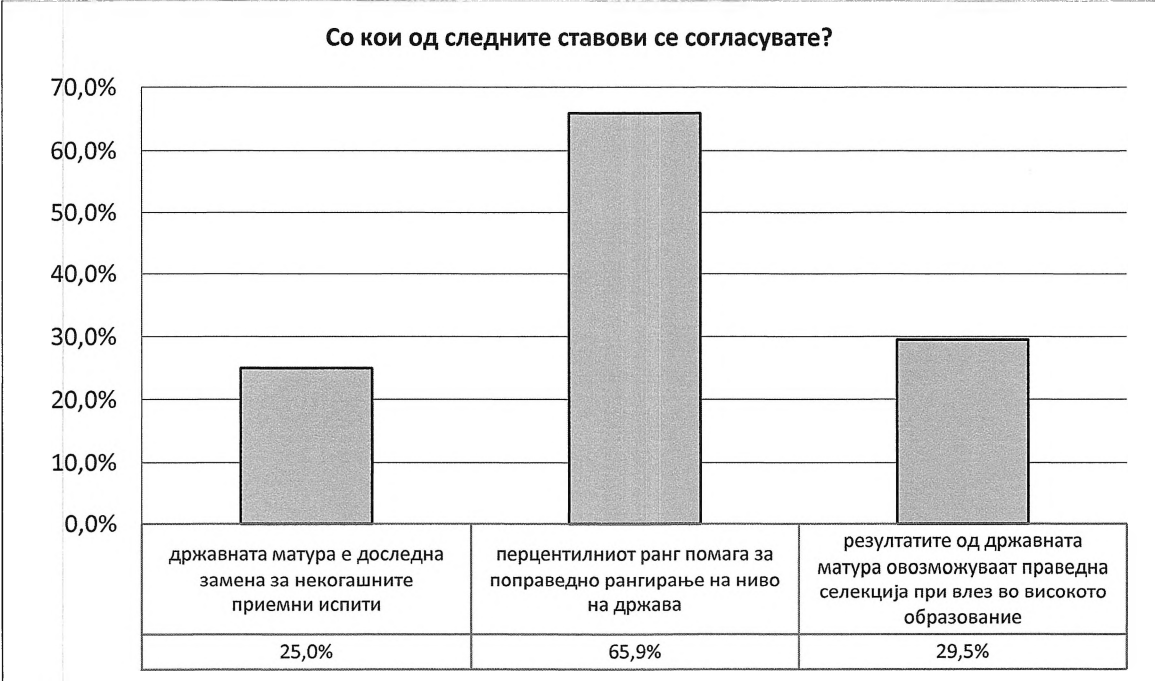
База на директори = 45 (одговориле - 44)

Две третини од директорите се на мислење дека перцентилниот ранг помага за поправедно рангирање на ниво на држава, една третина од нив сметаат дека резултатите од државната матура овозможуваат праведна селекција при влез во високото образование и една четвртина се согласуваат дека државната матура е доследна замена за некогашните приемни испити.

Во продолжение резултатите од Табела 26 се прикажани графички.

Мислења за државната матура

Г26. Директори

Кај претставниците од високото образование преовладува мислењето дека државната матура овозможува праведно рангирање на кандидатите при влез во високото образование, бидејќи испитите на ниво на држава се реализираат под еднакви услови за сите кандидати и се добар показател за степенот на подготвеност на учениците за продолжување на понатамошното образование.

Според нив државната матура пружа можност за праведна селекција, но таа можност добар дел од факултетите речиси не ја користат, бидејќи бројот на слободни места на ниво на држава е многу поголем од бројот на завршени средношколци. Поради тоа, наместо борба за праведна и квалитетна селекција, постои борба за студенти, па така во вториот уписан рок се запишуваат и кандидати со положена училишна матура.

На студиските програми каде селекцијата се врши само според успехот од средното образование, кандидатите може да освојат најмногу 100 бода, и тоа: општиот успех по сите предмети учествува со 60%, а успехот постигнат на државната матура со 40%.

Друго значајно прашање поврзано со влезот во високото образование е вреднувањето на општиот успех и државната матура. Фреквенциите од мислењата на директорите во врска со тоа се прикажани во Табела 27.

Табела 27. Вреднување на општиот успех и државната матура

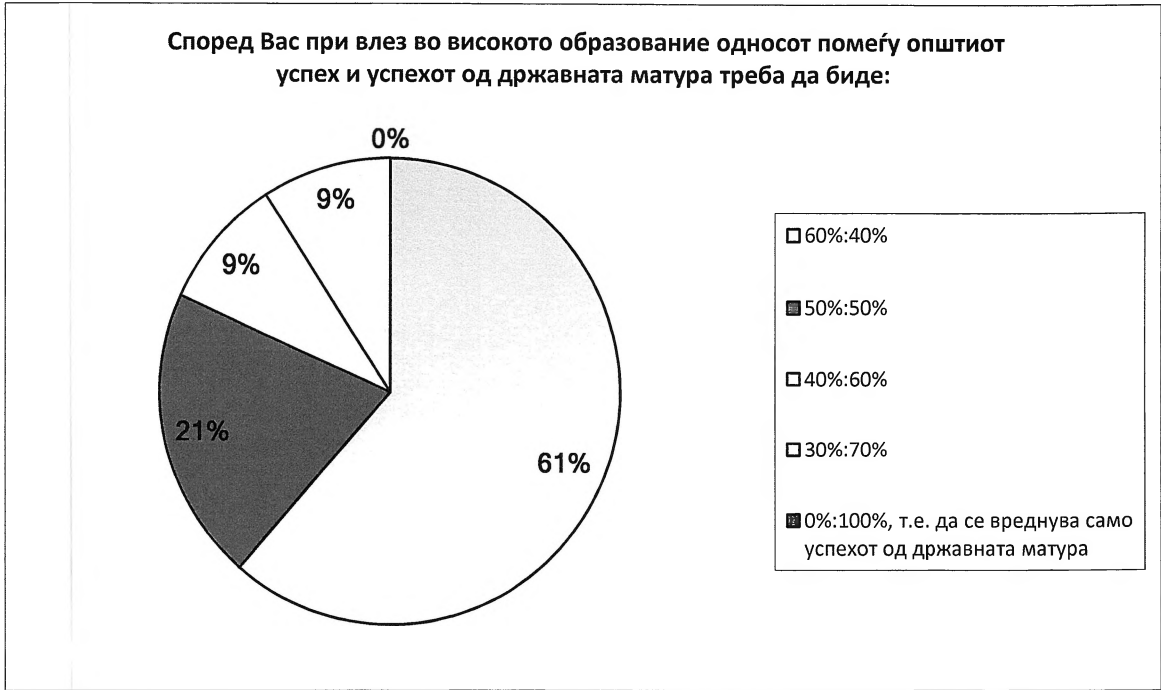
Според Вас при влез во високото образование односот помеѓу општиот успех и успехот од државната матура треба да биде:	Директори	
	f	%
60%:40%	27	61,4
50%:50%	9	20,4
40%:60%	4	9,1
30%:70%	4	9,1
0%:100%, т.е. да се вреднува само успехот од државната матура	0	0,0
вкупно одговориле	44	100
не одговориле	1	
вкупно	45	

Според добиените податоци од Табела 27, најголемиот дел од директорите сметаат дека при влез во високото образование и понатаму општиот успех треба да се вреднува со 60%, а успехот постигнат на државната матура со 40%. Три пати помал е бројот на директорите кои сметаат дека општиот успех и државната матура треба да се вреднуваат еднакво. Ниеден директор не го поддржува ставот при влез во високото

образование да се вреднува само успехот од државната матура. За секоја од останатите две можности се определиле околу 9%. Следи графички приказ.

Вреднување на општиот успех и државната матура

Г27. Директори

Помеѓу претставниците од високото образование доминантен е ставот дека при влез во високото образование и понатаму општиот успех треба да се вреднува со 60%, а успехот од државната матура со 40%. Сепак еден дел сметаат дека тој однос треба да се промени во насока на зголемување на учеството на успехот од државната матура, односно да биде барем 50%:50%.

Табела 28. Вреднување на поедините делови на државната матура

При влез во високото образование вреднувањето на поедините делови од државната матура е: секој екстерен испит се вреднува по 10%, секој интерен по 8% и проектната задача се вреднува со 4%. Вашиот став е дека во иднина треба:	Директори	
	f	%
да остане непроменето	29	64,4
екстерните да се вреднуваат по 12%, интерните по 6%, проектната задача со 4%	16	35,6
екстерните да се вреднуваат по ... %, интерните по ...%, проектната задача со ...%	0	0,0
вкупно одговориле	45	100
не одговориле	0	
вкупно	45	

Во врска со вреднувањето на поедините делови од државната матура поголемиот дел од директорите (околу две третини) се на мислење дека и понатаму тој однос треба да остане непроменет, а околу една третина се на мислење дека екстерните испити треба да се вреднуваат два пати повеќе од интерните.

Вреднување на поедините делови на државната матура

Г28. Директори

ЗАКЛУЧОЦИ

Со ова испитување дојдовме до значајни податоци за ставовите и мислењата на наставниците и директорите од средните училишта во врска со концепциската поставеност на државната матура, нејзиното спроведување во пракса, како и постигнатоста на целите зацртани во Концепцијата. Сознанијата кои не беше можно да се добијат по пат на квантитативно, беа добиени по пат на квалитативно истражување, т.е. со реализација на 22 структурирани интервјуа со целните групи: предметни советници и наставен/соработнички кадар во високото образование.

Од анализата на добиените податоци може да се заклучи дека:

- гимназиското и средното стручно образование не треба да имаат заедничка Концепција за матура;
- задолжителниот дел од државната матура да се состои од: мајчин јазик, странски јазик и математика;
- прагот на положеност да се утврдува пред испитот и да не се менува секоја година;
- резултатите од екстерните испити за секој ученик што го положил испитот да бидат изразени со: бодови, оценка и перцентилен ранг.

Според тоа, можеме да заклучиме дека постојната Концепцијата за матура во иднина треба да претрпи измени, со што ја прифаќаме нашата прва хипотеза H_1 .

Во ова истражување придонесот на државната матура за подобрување на квалитетот на средното образование го проверувавме преку: подобрување на оценувањето на постигањата на учениците, подобрување на учењето на учениците, подобрување на работата на наставниците, подобрување на работата на менаџерските тимови на училиштата, подобрување на квалитетот на реализацијата на наставните програми за екстерните испити од државната матура,

Убедливи две третини од наставниците се изјасниле дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на оценувањето. Што се однесува до начинот на кој екстерните испити придонесуваат за подобрување на оценувањето,

најголемиот дел од нив сметаат дека овие испити обезбедуваат повисок степен на објективност при оценувањето.

Речиси три четвртини од наставниците се изјасниле дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на учењето на учениците, што имплицира дека и ова позитивно влијае за подобрување на квалитетот на средното образование. Притоа најголемиот дел од нив сметаат дека екстерните испити од државната матура го подобруваат учењето кај учениците пред сè поради тоа што ја зголемуваат мобилноста за континуирано залагање за подобри резултати.

Дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на наставниците сметаат убедливи 71,4% од вкупно 225 наставници. Мислењата на директорите во однос на ова прашање се уште попозитивни, т.е. дури 80% од нив сметаат дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на наставниците. И едните, и другите се на мислење дека пред сè овие испити ја зголемуваат мобилноста кај наставниците за континуирано залагање за подобри резултати.

Повеќе од две третини од директорите сметаат дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на менаџерските тимови на училиштата, а за повеќето од нив е најзначајна повратната информација за степенот на реализација на поставените цели.

На прашањето дали воведувањето на државната матура во Република Македонија предизвикало промена во начинот и квалитетот на реализација на наставните програми кај наставниците кои реализираат настава за екстерните предмети од државната матура, убедливи 84% од директорите одговориле позитивно. Тоа покажува дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобра и поквалитетна реализација на наставните програми, а со тоа и за подобрување на квалитетот на средното образование.

Од анализата на искажувањата на предметните советници од Бирото за развој на образованието и Државниот испитен центар, може да се заклучи дека реализацијата на државната матура придонела да се промени односот на сите чинители во образовниот процес во средното образование во позитивен смисол. Според нив, со

екстерните испити од државната матура на објективен начин се проверува дали учениците навистина ги задоволуваат образовните стандарди на државно ниво. Тие исто така истакнуваат дека наставниците се мотивирани да размислуваат како лично да придонесат за подобрување на квалитетот на наставата за постигнување подобри резултати. Сметаат дека од воведувањето на државната матура до денес, се чувствува посериозен однос на учениците, наставниците и директорите.

Според сето погоре изложено можеме да заклучиме дека спроведувањето на државната матура придонесува за подобрување на квалитетот на средното образование, т. е. ја прифаќаме втората хипотеза – H_2 .

Две третини од наставниците сметаат дека спроведувањето на екстерните предмети од државната матура овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми и даваат повратна информација за степенот на нивната реализација, за постигнатоста на целите и усвоеноста на содржините од страна на учениците. Мислењата на директорите се убедливо попозитивни во однос на ова прашање. Но, и едните и другите потенцираат дека тоа се однесува само на деловите/темите кои се опфатени со испитните програми, што е сосема јасно и разбирливо.

Кај советниците преовладува мислењето дека спроведувањето на екстерните испити од државната матура овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми. Според нив спроведувањето на екстерните испити од државната матура претставува и еден вид евалвација на самите наставни програми. Тие потенцираат дека последниве години сè почести се и контактите со наставниците од средното образование, како и дека сè поактуелно станува прашањето за постигнатост на наставните цели.

Според тоа можеме да кажеме дека спроведувањето на државната матура овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми, т.е. ја прифаќаме третата хипотеза – H_3 .

Две третини од директорите сметаат дека перцентилниот ранг помага за поправедно рангирање на ниво на држава, а истото мислење го делат и претставниците од високото образование. Но, само една третина од директорите сметаат дека резултатите од државната матура се користат за праведна селекција при влез во

високото образование. Според претставниците од високото образование државната матура пружа можност за праведна селекција, но таа можност добар дел од факултетите не ја користат, бидејќи бројот на слободни места на ниво на држава е многу поголем од бројот на завршени средношколци. Поради тоа, наместо борба за праведна и квалитетна селекција, постои борба за студенти, па така во вториот уписан рок се запишуваат и кандидати со положена училишна матура.

Значи, можеме да заклучиме дека резултатите од државната матура не се користат за праведна селекција при влез во високото образование, односно ја отфрламе четвртата хипотеза – H_4 .

Што се однесува до прашањето за степенот на валидност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура, мислењата на повеќе од половината наставници и речиси на две третини од директорите се позитивни, т.е. сметаат дека тој степен е голем. За степенот на објективност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура, повеќето од половината наставници и речиси три четвртини од директорите сметаат дека е голем. Од друга страна пак речиси две третини од наставниците се изјасниле дека ставаат многу голем акцент на постигнатите резултати на екстерниот испит од државната матура, што значи тие им веруваат на овие податоци. Значењето на овие податоци за менаџерските тимови на училиштата според наставниците, но и според директорите е исто така големо. Сепак, постои статистички значајна разлика помеѓу ставовите на наставниците и ставовите на менаџерите. Дека овие резултати се значајни за училиштата зборува и податокот дека речиси три четвртини од наставниците и повеќе од 93% од директорите се изјасниле дека резултатите за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура се предмет на дискусија на Наставнички совет (највисок стручен орган). Од одговорите на отвореното прашање што тие како наставници/директори преземаат во насока на подобрување на резултатите, може да се заклучи дека се презема широка лепеза на активности, но битно е дека тие не се индиферентни на резултатите и во глобала врз основа на резултатите преземаат мерки за надминување на слабостите.

Така, можеме да кажеме дека според погоре изложеното се потврдува точноста на петтата хипотеза хипотеза – H₅, односно спроведувањето на државната матура обезбедува база на валидни и објективни податоци за постигањата на учениците.

Што се однесува до информираноста на учениците и родителите за постигањата на учениците, повеќе од половината од наставниците и речиси две третини од директорите сметаат дека тие се доволно информирани. Во врска со информираноста на образовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура, речиси три четвртини од наставниците и две третини од директорите се изјасниле дека овие институции се доволно информирани.

Меѓутоа, информираноста треба да се разгледува во еден поширок контекст. Имено, не станува збор само за квантитативни, туку и за квалитативни податоци во врска со постигањата на учениците. Од образложенијата на оние наставници и директори кои се изјасниле дека информираноста е на доволно ниво, може да се заклучи дека добар дел од наставниците, но и поголемиот дел од директорите не се свесни за постоењето и потребата од квалитативни податоци. Всушност, од нивните образложенија може да се заклучи дека тие под информираност го подразбираат само поединечниот резултат по ученик (оценка и перцентилен ранг), што се разбира не е доволно.

Зачудува фактот што некои од наставниците предлагаат решенија кои веќе четири години се применуваат кај нас, како на пример: објавување на тестот и клучот на одговорите за секој екстерен предмет по завршување на испитот. Ова е исто така индикатор за недоволна информираност.

Оние наставници кои се изјасниле за недоволна информираност, даваат многу логични образложенија за тоа. Тие предлагаат нивото на информираност да се подобри со доставување на подетални извештаи за резултатите од екстерните испити. Како потребни ги сметаат и информациите за секој од предметите да знаат на кои теми/подрачја учениците покажуваат најслаби/најдобри резултати. Исто така сметаат дека треба да има јавно достапни извештаи со статистички податоци по предмети, како и компаративни анализи за постигањата на учениците од повеќе учебни години. Дел од нив се на мислење дека е потребно сеопфатна стручна анализа да им се доставува и на високообразовните институции за да бидат информирани какви студенти треба да очекуваат.

Квалитативната анализа на одговорите на советниците исто така укажува на заклучокот дека сепак информираноста во врска со постигањата на учениците не е на потребното ниво. Според нив корисно би било за секое училиште да се изготвуваат извештаи со анализа на секоја тема/прашање поодделно и за секоја способност, за да наставниците по соодветниот предмет би знаеле каде се слабостите и би работеле на нивно надминување. Истото мислење го делат и претставниците од високообразовните институции. Освен податоците содржани во дипломата за државна матура (оцена и перцентилен ранг за секој кандидат), тие други информации немаат.

Од сето она што е образложено во врска со информираноста на заинтересираните страни за постигањата на учениците, произлегува дека информациите за постигањата на учениците на државната матура што заинтересираните страни ги добиваат не се доволни, што значи дека ја отфрламе шестата хипотеза – H_6 .

Што се однесува до општата хипотеза H_0 , заклучокот е дека таа треба да биде отфрлена, бидејќи истражувањето покажа дека државната матура не ги исполнува во потполност целите зацртани со Концепцијата. Според тоа, постојната Концепција за државна матура треба да се ревидира и да претрпи одредени промени.

ПРЕПОРАКИ

- 1. Гимназиското и средното стручно образование со четиригодишно траење не треба да имаат заедничка концепција, т.е. гимназиското образование да се заокружува со државна матура, а стручното со стручна матура. Притоа, треба да се воспостави корелација помеѓу овие два вида модели на испити.**
- 2. Задолжителниот дел од државната матура да се состои од: мајчин јазик, странски јазик и математика. Изборниот дел да се состои од 1-3 наставни предмети, според сопствена желба на кандидатот.**
- 3. Да се создаде законска рамка според која државната матура би била неопходна за влез во високото образование.**
- 4. Државниот испитен центар да доставува до училиштата и другите институции надлежни за образованието не само квантитативни, туку и квалитативни податоци кои би помогнале за лоцирање на слабостите и нивно надминување.**
- 5. Секоја година за наставниците, директорите и стручните работници од средните училишта да се реализираат семинари за анализа, толкување и користење на резултатите постигнати на екстерните испити на државната матура во насока на подобрување на квалитетот на средното образование.**

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Алексова, А. и др. (2001), *Национално оценување на постигањата на учениците во одделенската настава: Стандарди на постигања: математика*, Скопје: Биро за развој на образованието - Одделение за оценување
- [2] Алексова, А. (2001), *TIMSS-R: Извештај за постигањата на учениците од основното образование во Република Македонија: математика*, Скопје: Министерство за образование и наука - Биро за развој на образованието
- [3] Алексова, А., (2007), *TIMSS 2003 - Извештај за постигањата на учениците во Република Македонија: математика, хемија, физика, биологија, географија*, Скопје: Биро за развој на образованието
- [4] Андерсен, П., Морган, Д. (2011), *Разработка тестов и анкет для национальной оценки учебных достижений*, Москва: Логос
- [5] Ангелоска-Галевска, Н. (2008), *Планирање на научно истражување - интерен материјал за постдипломци од менаџмент во образованието*, Скопје: Филозофски факултет
- [6] Ангелоска-Галевска, Н. (1998): *Квалитативни истражувања во воспитанието и образованието*, Битола: Киро Дандаро
- [7] *Анализа на резултатите од приемниот испит по математика во средните училишта*, (1994), Скопје: Педагошки завод на Македонија
- [8] *Анализа за запишување студенти во прва година на факултетите и вишите школи на универзитетот „Кирил и Методиј“ во Скопје во учебната 1989/90 година*, (1990), Скопје: Универзитет „Кирил и Методиј“
- [9] Андонова Митревска, Т., Спасовска Бинчева, К., Угриновска, Е. и др. (2007), *Постигања на учениците по македонски јазик и по математика: национално оценување на постигањата на учениците во предметна настава*, Скопје: Биро за развој на образованието
- [10] A.M.DŽORDAN (1966), *Merenje u pedagogiji*, Beograd: Savezni zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja "Vuk Karadzic"

- [11] Bethell, G. and Zabulionis, A. (2000), *Examination Reform in Lithuania*, Lithuania: National Examination Centre
- [12] Bezinović, P. i dr. (2003), *Državna matura*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja
- [13] Вилотијевић, М.(1999), *Дидактика1: предмет дидактике*, Београд: Научна књига: Учитељски факултет
- [14] Вилотијевић, М.(1999), *Дидактика2: дидактичке теорије и теорије учења*, Београд: Научна књига: Учитељски факултет
- [15] Велева Марионка (ред.) и др.: *Оценка на оценката*, Просветен работник, Скопје, 1993
- [16] Велева Марионка: *За надзорот*, Просветен работник, Скопје, 1994
- [17] Gvojić, M. (1992), *Kako uspješno učiti*, Zagreb: Vlastita naklada
- [18] Гоцевски, Т. (2007), *Образовен менаџмент*, Битола: Киро Дандаро
- [19] Група автори. (2001), *Зборник на трудови од симпозиум: Оценување на постигањата на учениците*, Скопје: Биро за развој на образованието - Одделение за оценување
- [20] Група автори. (2011), *Зборник на трудови од меѓународна конференција: Оценување на за учење во 21-от век*, Скопје: Македонски центар за граѓанско образование
- [21] Гешоски, С. (1999), „Оценување. Нормирање на тест и определување на критериуми за формирање оценка“, Образовни рефлексии, бр. 1-2, Скопје
- [22] Гешоски, С., Алексова, А. (2001), *TIMSS-R: Извештај за постигањата на учениците од основното образование во Република Македонија: физика-географија*, Скопје: Министерство за образование и наука - Биро за развој на образованието
- [23] Grbović, M. (1970), *Metodska uputstva za korišćenje testova znanja i kontrolnih zadataka u srednjim školama*, Zagreb: Tehnička knjiga
- [24] Grgin, T. (1994), *Školska dokimologija*, Jastrebarsko: Naklada Slap

- [25] Грини, В., Каллаган, Т. (2011), *Оценка образовательных достижений на национальном уровне*, Москва: Логос
- [26] Danilović, M., (1996), *Savremena obrazovna tehnologija*, Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
- [27] Ѓорѓиевска, Г., Петковски, Р. (1995), *Пат до пообјективно оценување*, Скопје: НИРО „Просветен работник“
- [28] *Eksterna provjera znanja - informator za nastavnike*, (2008), Podgorica, Ispitni centar
- [29] Закон за државен испитен центар („Службен весник на Република Македонија“ бр. 142/2008)
- [30] Закон за средно образование - пречистен текст („Службен весник на Република Македонија“ бр. 52/2002)
- [31] Закон за високо образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 35/2008)
- [32] *Концепција за матура и за завршен испит во средното образование со четиригодишно траење во Република Македонија: измени и дополнувања*, преземено од www.dic.edu.mk
- [33] Карас, V. (2008), *“Znanja I stavovi nastavnika o školskom ocjenjivanju”*, *Život I škola*, br.20
- [34] Кларин, М. (1995), *Педагошката технологија во наставниот процес*, Скопје: Педагошки завод на Македонија
- [35] *Концепција за матура и за завршен испит во јавното средно образование во Република Македонија*, (2005), Скопје: Министерство за образование и наука
- [36] *Квалитетот на воспитно образовниот процес во основните и во средните училишта во Република Македонија*, (2010), Скопје: Министерство за образование и наука - Државен просветен инспекторат
- [37] Кожух, Б., Ангелоска Галевска, Н. (2008), *Статистичка анализа на податоци*, Скопје: Филозофски факултет

- [38] *Knjiga promjena obrazovnog sistema Republike Crne Gore*, (2001), Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke
- [39] Krakar-Vogel, B., Barbarič, N., Kirn, R. (1994), *Književnost na maturi*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport
- [40] *Letno maturitetno poročilo o poklicni maturi 2008*, (2009), Ljubljana: Državni izpitni centar
- [41] *Letno poročilo - Splošna matura 2008*, (2008), Ljubljana: Državni izpitni centar
- [42] Mandić, P., Vilotijević, M. (1980), *Vrednovanje rada u školi*, Sarajevo: IGKRO „Svjetlost“, OOUR Zavod za udžbenike
- [43] *Maturski i stručni ispit- državna matura: realizacija pilot testiranja*, (2008), Podgorica, Ispitni centar
- [44] *Методологија педагошких истраживања* - Др. Мирослав Кука
www.kuka-grosmeister.com/.../MetodolPe
- [45] Митевски, Н., Алексова, А. (2001), *TIMSS-R Извештај за постигањата на учениците од основното образование во Република Македонија: биологија, хемија*, Скопје: Министерство за образование и наука - Биро за развој на образованието
- [46] Михајловска, Е., Јанев, И. (2000): „*Наставата по математика во ФАРЕ програмата за интегрирана реформа на средното стручно образование и обука во Република Македонија*“, Образовни рефлексии, бр. 3-4, Скопје
- [47] Михајловска, Е. (2000), „*Европски системи на средното образование*“, Образовни рефлексии, бр. 2, Скопје
- [48] Мицковска, Г. (2002): „*Систем за контрола и обезбедување на квалитетот во образованието во Република Словенија*“, Образовни рефлексии, бр. 2-3, Скопје
- [49] Мицковска, Г., Нацева, Б. и Алексова, А. (2002), *Постигања на учениците по македонски јазик и по математика: национално оценување на постигањата на учениците во одделенската настава*, Скопје: Биро за развој на образованието: Одделение за оценување

[50] Мицковска, Г. (2003), „*Матурата во Литванија*“, Образовни рефлексии, бр. 1-2, Скопје

[51] Мицковска, Г., Нацева, Б., Ѓеорѓиевска, Г. и др. (2004), *Национално оценување на постигањата на учениците - Граѓанско образование во одделенската настава-Стандарди на постигања за граѓанско образование*, Скопје: Биро за развој на образованието: Одделение за оценување

[52] Mužić, V. (1982), *Programirane osnove pedagoške statistike*, Zagreb: Školska knjiga

[53] Mužić, V. (1961), *Testovi znanja*, Zagreb: Školska knjiga

[54] Mužić, V. (1968), *Metodologija pedagoškog istraživanja*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika

[55] Нацева, Б., Мицковска, Г. и др. (2001), *Национално оценување на постигањата на учениците во одделенската настава: Стандарди на постигања - македонски јазик*, Скопје: Биро за развој на образованието - Одделение за оценување

[56] *Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 со придружни програмски документи*, (2006), Скопје: Министерство за образование и наука

[57] *Оценување за учење во 21 век: збирка на примери од практика*, (2010), Скопје: Македонски центар за граѓанско образование

[58] Петковски, К. (1998), *Менаџмент на училиште*, Скопје: Просветен работник

[59] Петковски, К., Алексова, М. (2004), *Водење на динамично училиште*, Скопје: Биро за развој на образованието

[60] Петковски, К., Славковска, И. (2012), *Современ наставник: претприемништво, креативност, емоционална интелигенција, самооценување, латерални техники*, Битола: Херакли комерц

[61] Петковски, К., Трајковска, И. (2004), *Прирачник за развојно планирање на училиштето*, Битола: Херакли-Комерц

[62] Петковски, К., Панева, Б. (2003), *Нови аспекти на инспекторирањето*, Скопје: Биро за развој на образованието

[63] Петроска-Бешка, В. (2007), *Оценување со тестови на знаење*, Скопје: Филозофски факултет

[64] Петроска-Бешка, В. (1993), *Изработка и примена на објективни тестови на знаење*, Скопје: Малинска

[65] Petz, B. (1964), *Osnovne statističke metode*, Zagreb:Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“, Medicinski fakultet

[66] Pidgeon, D.and Allen, D. (Ed), (1974), *Measurement in education*, London: British Corporation

[67] Попоски, К. (1997), *Психолошки основи на современата настава*, Скопје: Просветно дело

[68] Попоски, К. (1998), *Успешен наставник*, Скопје: Просветно дело

[69] Попоски, К. (2005), *Училишна докимологија: следење, проверување и оценување на постигањата на учениците*, Скопје: Китано

[70] Попоски, К. (2002), *Речник на термините од областа на оценувањето на постигањата на учениците*, Скопје: Македонска книга

[71] Попоски, К. (1996), *Современи сфаќања за проверувањето и оценувањето на постигањата на учениците*, Скопје: МИС

[72] Попоски, К. и Стојановски, З. (1988), *Тестови на знаење*, Скопје: Просветно дело

[73] Прентон, К., Јанкуловска, С., (2009), *Настава и учење на 21-от век*, Скопје: Проект за основно образование

[74] Реџеџи, Л., Андонова-Митревска, Т., Самарџиќ-Јанкова, О. (2004), *ПИСА 2000 - Постигања на учениците во Република Македонија*, Скопје: Биро за развој на образованието-Одделение за оценување

[75] Службен весник на РМ бр. 66/2010, *Правилник за начинот на полагање и оценување на резултатите на учениците на испитите во државна матура во гимназиското, стручното и средното уметничко образование*

[76] СИМПОЗИУМ „Местото и улогата на природно-математичките наставни подрачја во образовниот процес во основното и средното образование на Република Македонија“ одржан во Отешево на 14-15 октомври 1994, Универзитет Св. Кирил и Методиј“ ПМФ

[77] Спасовски, Л., Кондовски, Н., Петковски, К. и др. (2003), *Анализа на состојбите и проблемите во гимназиското образование во Република Македонија*, Скопје: Министерство за образование и наука-Биро за развој на образованието

[78] Србиновски, М.(2003), „*Колку новите гимназии се нови*“, Образовни рефлексии, бр. 1-2, Скопје

[79] Стојаноска, А., Анастасова, В., Кондиќ Митковска, В. и др. (2010), *Квалитетот на воспитно-образовниот процес во основните и средните училишта во Република Македонија 2009/10*, Скопје: Програма на УСАИД за човеков и институционален развој

[80] Suzić, N. (2007), *Primijenjena pedagoška metodologija*, Banja Luka: XBS

[81] Trškan, D. (2004), *Matura, odnosno vanjsko ocjenjivanje iz povijesti u Sloveniji. Povijest u nastavi*, Vol.2, br.1, str. 164-176

[82] Thorndike, L. Robert and Hagen, E. (1955), *Measurement and evaluation in psychology and education*, Ney York: John Wiley Comp. Sons Inc

[83] *THE DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF NEW MATURA EXAMINATIONS IN LITHUANIA*, (1999), Vilnius: National Examinations Centre

[84] Travers, M. W. Robert. (1955), *Educational measurement*, New York: The Macmillan Company

[85] Угриновска, Е., Трајкова, Г., Јорданова, Д. и др. (2007), *Постигања на учениците по природа и по општество: национално оценување на постигањата на учениците во одделенска настава*, Скопје: Биро за развој на образованието

[86] Целакоски, Н. (1993), *Дидактика на математиката*, Скопје: Нумерус

[87] Šamić, M. (1980), *Kako nastaje naučno djelo*, Sarajevo: Svjetlost, OOUR Izdavačka djelatnost

[88] Šilih, G. (1970), *Didaktika*, Ljubljana: Državna založba Slovenije

ПРИЛОЗИ

АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК ЗА НАСТАВНИЦИ

Почитувани,

Оваа анкета е анонимна и е во функција на истражување со цел добивање релевантни податоци и показатели за концепциската поставеност на државната матура, постигнатоста на целите зацртани со Концептот за државна матура, како и потребата од нејзино ревидирање.

Во анкетниот лист има прашања од отворен, затворен и комбиниран тип. Ве молиме секое прашање прочитајте го внимателно и одговорете искрено, онака како што Вие мислите. Одберете една или повеќе од понудените опции, а по потреба напишете ги и Вашите коментари.

Од анализата на добиените податоци ќе се добијат сознанија кои понатаму ќе се користат за подобрување на документите, процедурите и процесите кои се значајни за државната матура.

Благодариме за соработката!

I. МОДЕЛ НА ИСПИТИ СПОРЕД КОНЦЕПЦИЈАТА

1. Согласно постоечката Концепција бројот на екстерни испити во гимназиското образование е четири, а во средно стручно три. Тоа според Вас: /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

а) е во ред.

б) не, не е во ред. /Образложете го Вашиот одговор/

.....
.....

2. Според Вас дали гимназиското и средното стручно образование треба и понатаму да имаат заедничка Концепција за матура?

а) Да.

б) Не.

Образложете го Вашиот одговор:

.....
.....

3. Што мислите задолжителниот дел од државната матура да се состои од: мајчин јазик, странски јазик и математика? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

а) Сосема се согласувам.

б) Се согласувам.

в) Не се согласувам.

г) Воопшто не се согласувам.

4. Какви се Вашите согледувања во врска со проектната задача? /ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

а) Добро е што е дел од државната матура.

б) Поголем дел од менторите ги водат учениците солидно.

в) Поголем дел од учениците ја изработуваат солидно.

г) Поголем дел од менторите ги водат учениците формално.

д) Поголем дел од учениците ја изработуваат формално.

ѓ) Во иднина не треба да биде дел од државната матура.

5. Според Вас на скала од 100 бодови колку би требал да биде прагот на положеност за било кој екстерен предмет? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

а) 30

б) 35

в) 40

г) 45

д) 50

ѓ) ____ (друга вредност помеѓу 31 и 60)

6. Кога треба да се утврдува прагот на положеност?

- а) Пред испитот.
- б) По испитот.

7. Според Вас прагот на положеност треба:

- а) да не се менува одреден број години (на пример, 4 години).
- б) да се менува секоја година.

8. Дали екстерните испити од државната матура во однос на интерните обезбедуваат повеќе (посигурни) показатели за квалитет? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) Воопшто не обезбедуваат.
- б) Не обезбедуваат.
- в) Обезбедуваат.
- г) Сигурно обезбедуваат.

9. Резултатите од екстерните испити за секој ученик што го положил испитот според Вас треба да бидат изразени со: /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) оценка и перцентилен ранг.
- б) бодови и оценка.
- в) бодови, оценка и перцентилен ранг.

10. Искажете што следат се однесуваат на процесот на оценување на тестовите од екстерните испити на државната матура. Со кои од нив се согласувате? /ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

- а) Гарантира максимална објективност.
- б) Овозможува валидност на оценувањето.
- в) Критериумите за оценување доследно се применуваат.
- г) Не сум сигурен/а дека е објективно.
- д) Добро е што секој тест се прегледува двојно.
- е) Доволно е ако дел од тестовите случано избрани се прегледуваат двојно.
- ж) Двојното оценување е непотребно трошење време и средства.
- з) Доволно е тестот да го оцени само еден оценувач.
- с) Критериумите за оценување не се применуваат доследно.
- с) Најпроблематично е оценувањето на есеите во јазиците, односно, на задачите со целосна постапка за решавање во математика.

II. КВАЛИТЕТ НА СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

11. Дали сметате дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на оценувањето?

- 1) Да. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР. 11.1/
- 2) Не. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР. 12./

11.1 На кој начин екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на оценувањето? /ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

- а) Влијаат на ставовите на наставниците за тоа што при оценувањето е важно, што е помалку важно, а што е практично неважно.
- б) Овозможуваат валидност на оценувањето.
- в) Обезбедуваат повисок степен на објективност.
- д) Овозможуваат почитување на образовните стандарди.
- ѓ) Овозможуваат примена на воедначен критериум за оценување.

12. Дали сметате дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на учењето на учениците?

- 1) Да. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР.12.1/
- 2) Не. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР.13./

12.1 На кој начин екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на учењето на учениците? /ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

- а) Ја зголемуваат мобилноста за континуирано залагање за подобри резултати.
- б) Овозможуваат продлабочени знаења.
- в) Овозможуваат развој на способности и стекнување вештини.
- г) Поттикнуваат создавање на здрав натпреварувачки дух помеѓу учениците.
- д) Овозможуваат подобро да се согледа успешноста на учениците.

13. Дали сметате дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на наставниците?

- 1) Да. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР.13.1/
- 2) Не. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР. 14./

13.1 На кој начин екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на наставниците?
/ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

- а) Ја зголемуваат мобилноста за континуирано залагање за подобри резултати.
- б) Даваат информација за степенот на постигнатост на поставените цели.
- в) Овозможуваат подобро да се согледа успешноста на наставниците.
- г) Обезбедуваат корисни информации за подобро водење на наставата.
- д) Поттикнуваат создавање на здрав натпреварувачки дух помеѓу наставниците.
- ѓ) Овозможуваат градење на објективни критериуми во оценувањето.

III. РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВНИ ПРОГРАМИ

14. Според Вас дали спроведувањето на екстерниот испит од државната матура за предметот кој Вие го предавате овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми?

- а) Да.
- б) Не.

Образложете го Вашиот одговор.

.....

.....

.....

.....

15. Според Вас за секој екстерен предмет, освен резултати по ученик, кои други информации им се потребни на училиштата? */ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/*

- а) Скалите за претворање на бодовите во оценки.
- б) Просечен број на бодови за секој екстерен предмет на ниво на држава.
- в) Просечен број на бодови за секое прашање/задача на ниво на држава.
- в) Задачите/прашањата на кои учениците имаат највисоки постигања на училишно и на државно ниво.
- г) Задачите/прашањата на кои учениците имаат најниски постигања на училишно и на државно ниво.
- д) Подрачјата/темите на кои учениците покажале најдобри резултати на училишно и на државно ниво.
- ѓ) Подрачјата/темите на кои учениците покажале најслаби резултати на училишно и на државно ниво.
- е) Листа на најзастапени видови грешки и нивна категоризација.

IV. ВАЛИДНОСТ И ОБЈЕКТИВНОСТ

16. Според Вас колкав е степенот на валидност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура?
/САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) многу мал
- б) релативно мал
- в) релативно голем
- г) многу голем

17. Според Вас колкав е степенот на објективност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура?
(САМО ЕДЕН ОДГОВОР)

- а) многу мал
- б) релативно мал
- в) релативно голем
- г) многу голем

18. Вие како предметен наставник колкав акцент ставате на постигнатите резултати на Вашите ученици на екстерниот испит од државната матура? */САМО ЕДЕН ОДГОВОР/*

- а) многу мал
- б) релативно мал
- в) релативно голем
- г) многу голем

19. Колкав акцент става менаџерскиот тим од Вашето училиште на постигнатите резултати на екстерните испити од државната матура?
/САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) многу мал
- б) релативно мал
- в) релативно голем
- г) многу голем

20. Во Вашето училиште секоја учебна година резултатите за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура:
/ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

- а) се предмет на дискусија на Стручен актив.
- б) се предмет на дискусија на Совет на годината.
- в) се предмет на дискусија на Наставнички совет.
- г) се предмет на дискусија на Совет на родители.
- д) воопшто не се дискутираат.

21. Врз основа на податоците за постигањата на Вашите ученици на екстерниот испит од државната матура, какви активности Вие како наставник имате преземено/ќе преземете во насока на подобрување на резултатите?

.....

.....

.....

.....

.....

V. ИНФОРМИРАНОСТ

22. Што мислите во врска со информираноста на учениците и родителите за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) Воопшто не се информирани. /ПРЕМИНИ НА ПРАШАЊЕ БР. 22.1/
- б) Не се доволно информирани. /ПРЕМИНИ НА ПРАШАЊЕ БР. 22.1/
- в) Се доволно информирани. /ПРЕМИНИ НА ПРАШАЊЕ БР. 23/

22.1 Според Вас како во иднина треба да се подобри информираноста на учениците и родителите за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура?

.....

.....

.....

.....

.....

23. Што мислите во врска со информираноста на образовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) Воопшто не се информирани. /ПРЕМИНИ НА ПРАШАЊЕ БР. 23.1/
- б) Не се доволно информирани. /ПРЕМИНИ НА ПРАШАЊЕ БР. 23.1/
- в) Се доволно информирани.

23.1 Според Вас како во иднина треба да се подобри информираноста на образовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура?

.....

.....

.....

.....

.....

ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ

1. Колку години имате?

- а) до 30
- б) 31 - 40
- в) 41 - 50
- г) над 50

2. Кој пол сте?

- а) Женски.
- б) Машки.

3. Вид на средно образование во кое реализирате настава:

- а) гимназиско.
- б) стручно.
- в) гимназиско и стручно.

4. Вашето работно искуство како наставник е:

- а) помалку од 10 години.
- б) од 10 до 20 години.
- в) од 21 до 30 години.
- г) над 30 години.

5. Кој е највисокиот степен на образование кое сте го завршиле?

- а) Високо.
- б) Магистер.
- в) Доктор.

6. По кој наставен предмет реализирате настава?

- а) Македонски јазик и литература.
- б) Албански јазик и литература.
- в) Англиски јазик.
- г) Математика.

**АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК
ЗА ДИРЕКТОРИ**

Почитувани,

Оваа анкета е анонимна и е во функција на истражување со цел добивање релевантни податоци и показатели за концепциската поставеност на државната матура, постигнатоста на целите зацртани со Концептот за државна матура, како и потребата од нејзино ревидирање.

Во анкетниот лист има прашања од отворен, затворен и комбиниран тип. Ве молиме секое прашање прочитајте го внимателно и одговорете искрено, онака како што Вие мислите. Одберете една или повеќе од понудените опции, а по потреба напишете ги и Вашите коментари.

Од анализата на добиените податоци ќе се добијат сознанија кои понатаму ќе се користат за подобрување на документите, процедурите и процесите кои се значајни за државната матура.

Благодариме за соработката!

I. МОДЕЛ НА ИСПИТИ СПОРЕД КОНЦЕПЦИЈАТА

1. Согласно постоечката Концепција бројот на екстерни испити во гимназиското образование е четири, а во средно стручно три. Тоа според Вас: /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

а) е во ред.

б) не, не е во ред. /Образложете го Вашиот одговор/

.....

.....

2. Според Вас дали гимназиското и средното стручно образование треба и понатаму да имаат заедничка Концепција за матура?

а) Да.

б) Не. /Образложете го Вашиот одговор/

.....

.....

3. Што мислите задолжителниот дел од државната матура да се состои од: мајчин јазик, странски јазик и математика? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

а) Сосема се согласувам.

б) Се согласувам.

в) Не се согласувам.

г) Воопшто не се согласувам.

4. Какви се Вашите согледувања во врска со проектната задача? /ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

а) Добро е што е дел од државната матура.

б) Поголем дел од менторите ги водат учениците солидно.

в) Поголем дел од учениците ја изработуваат солидно.

г) Поголем дел од менторите ги водат учениците формално.

д) Поголем дел од учениците ја изработуваат формално.

ѓ) Во иднина не треба да биде дел од државната матура.

5. Дали екстерните испити од државната матура во однос на интерните обезбедуваат повеќе (посигурни) показатели за квалитет? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

а) Воопшто не обезбедуваат.

б) Не обезбедуваат.

в) Обезбедуваат.

г) Сигурно обезбедуваат.

6. Резултатите од екстерните испити за секој ученик што го положил испитот според Вас треба да бидат изразени со: /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) оценка и перцентилен ранг.
- б) бодови и оценка.
- в) бодови, оценка и перцентилен ранг.

II. КВАЛИТЕТ НА СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ

7. Дали сметате дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на наставниците?

- а) Да. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР.7.1/
- б) Не. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР. 8./

7.1 На кој начин екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на наставниците? /ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

- а) Ја зголемуваат мобилноста за континуирано залагање за подобри резултати.
- б) Даваат информација за степенот на постигнатост на поставените цели.
- в) Овозможуваат подобро да се согледа успешноста на наставниците.
- г) Обезбедуваат корисни информации за подобро водење на наставата.
- д) Поттикнуваат создавање на здрав натпреварувачки дух помеѓу наставниците.
- ѓ) Овозможуваат градење на објективни критериуми во оценувањето.

8. Дали сметате дека екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на менаџерските тимови?

- а) Да. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР.8.1/
- б) Не. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР. 9./

8.1 На кој начин екстерните испити од државната матура придонесуваат за подобрување на работата на менаџерските тимови? /ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

- а) Даваат повратна информација за степенот на реализација на поставените цели.
- б) Даваат корисни информации на менаџерските тимови на училиштата.
- в) Обезбедуваат дополнителни информации за подобро водење на училиштето.
- г) Поттикнуваат создавање на здрав натпреварувачки дух помеѓу училиштата.
- д) Овозможуваат подобро да се согледа успешноста на училиштето.

III. РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВНИ ПРОГРАМИ

9. Според Вас дали спроведувањето на екстерните испити од државната матура овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми по тие предмети?

а) Да.

б) Не. /Образложете го Вашиот одговор/

.....
.....
.....
.....

10. Сте воочиле ли разлика во начинот и квалитетот на реализација на наставните програми за екстерните испити од државната матура кај еден ист наставник пред, и, по воведувањето на државната матура?

1) Да, сум воочил/а и истата се состои во: /ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

а) подобрување на редовноста на часовите.

б) вложување на поголеми напори за постигнување на повисоки резултати.

в) редовно одржување на дополнителна настава.

г) редовно одржување на додатна настава.

д) подобрени инструменти за оценување.

ѓ) поголема објективност при оценувањето.

е) подготовка на учениците од завршната година за испитите од државната матура.

ж)

з)

2) Не, не сум воочил/а.

IV. ВАЛИДНОСТ И ОБЈЕКТИВНОСТ

11. Според Вас колкав е степенот на валидност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

а) Многу мал.

б) Релативно мал.

в) Релативно голем.

г) Многу голем.

12. Според Вас колкав е степенот на објективност на податоците за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) Многу мал.
- б) Релативно мал.
- в) Релативно голем.
- г) Многу голем.

13. Колкав акцент става менаџерскиот тим од Вашето училиште на постигнатите резултати на екстерните испити од државната матура? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) Многу мал.
- б) Релативно мал.
- в) Релативно голем.
- г) Многу голем.

14. Во Вашето училиште секоја учебна година резултатите за постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура: /ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

- а) се предмет на дискусија на Стручен актив.
- б) се предмет на дискусија на Совет на годината.
- в) се предмет на дискусија на Наставнички совет.
- г) се предмет на дискусија на Совет на родители.
- д) воопшто не се дискутираат.

15. Врз основа на податоците за постигањата на Вашите ученици на екстерните испити од државната матура, какви активности Вие како директор имате преземено/ќе преземете во насока на подобрување на резултатите?

.....

.....

.....

V. ИНФОРМИРАНОСТ

16. Што мислите во врска со информираноста на учениците и родителите за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) Воопшто не се информирани. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР.16.1/
- б) Не се доволно информирани. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР.16.1/
- в) Се доволно информирани. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР.17/

16.1 Според Вас како во иднина треба да се подобри информираноста на учениците и родителите за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура?

.....
.....
.....
.....

17. Што мислите во врска со информираноста на образовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура? /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) Воопшто не се информирани. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР.17.1/
- б) Не се доволно информирани. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР.17.1/
- в) Се доволно информирани. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР.18/

17.1 Според Вас како во иднина треба да се подобри информираноста на образовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура?

.....
.....
.....
.....

18. Дали извештаите за резултатите од екстерните испити на државната матура што ги добивате, содржат доволно показатели кои Ви се потребни за анализа на состојбите и надминување на слабостите?

- а) Да. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР. 19/
- б) Не. /ПРЕМИНЕТЕ НА ПРАШАЊЕ БР. 20.1./

18.1 Кои дополнителни информации според Вас треба да ги содржат извештаите?

.....
.....
.....

VI. ВЛЕЗ ВО ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

19. Со кои од следните ставови се согласувате: /ПОВЕЌЕ ОДГОВОРИ СЕ МОЖНИ/

- а) Државната матура е доследна замена за некогашните приемни испити.
- б) Перцентилниот ранг помага за поправедно рангирање на ниво на држава.
- в) Резултатите од државната матура овозможуваат праведна селекција при влез во високото образование.

20. Според Вас при влез во високото образование вреднувањето на општиот успех и успехот од државната матура треба да биде во однос: /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) 60%:40%.
- б) 50%:50%
- в) 40%:60%
- г) 30%:70%
- д) 0%:100%, т.е. да се вреднува само успехот од државната матура.

21. При влез во високото образование вреднувањето на поедините делови од државната матура е:

- секој од екстерните испити се вреднува по 10%
- секој од интерните испити се вреднува по 8%
- проектната задача се вреднува со 4%.

Вашиот став е дека во иднина треба: /САМО ЕДЕН ОДГОВОР/

- а) да остане непроменето.
- б) екстерните испити да се вреднуваат по 12%, интерните по 6%, проектната задача со 4%.
- в) екстерните испити да се вреднуваат по ____%, интерните по ____%, проектната задача со ____%.

ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ

1. Колку години имате?

- а) до 30
- б) 31 - 40
- в) 41 - 50
- г) над 50

2. Кој пол сте?

- а) Женски.
- б) Машки.

3. Каков вид на средно образование се реализира во Вашето училиште?

- а) Гимназиско.
- б) Стручно.
- в) Гимназиско и стручно.

4. Вашето работно искуство во настава (пред да бидете директор) е:

- а) помалку од 10 години.
- б) од 10 до 20 години.
- в) од 21 до 30 години.
- г) над 30 години.

5. Кој е највисокиот степен на образование кое сте го завршиле?

- а) Високо.
- б) Магистер.
- в) Доктор.

6. Вашето работно искуство како директор е:

- а) помалку од 4 години.
- б) од 4 до 8 години.
- в) над 8 години.

Прилог 3

ПРАШАЊА ЗА ИНТЕРВЈУ СО СОВЕТНИЦИ

1. Според Вас, дали реализацијата на државната матура придонесува за подобрување на квалитетот на средното образование?
2. Кои се Вашите согледувања во врска со испитната програма за државна матура за предметот за кој Вие сте советник (јасност, обемност, застапеност на подрачја и способности, нејзината применливост од аспект на предметен наставник, можноста со неа да се служи ученик со просечни способности)?
3. Според Вас, дали екстерните испити од државната матура во однос на интерните обезбедуваат повеќе (посигурни) показатели за квалитет?
4. Што мислите, на скала од 100 бодови колку најмалку би требал да биде прагот на положеност за било кој екстерен предмет?
5. Дали прагот на положеност треба да се определува пред или по испитот? Треба ли да се менува секоја година или да биде константен во текот на одреден број години? (На пр. 4 или кажете Вие колку мислите.)
6. Дали спроведувањето на екстерниот испит од државната матура за предметот за кој Вие сте советник, овозможува следење и контрола на реализацијата на наставните програми?
7. За секој екстерен предмет од државната матура, освен резултати по ученик, кои други информации им се потребни на училиштата?
8. Според Вас, дали институциите надлежни за образованието (МОН, БРО, ДПИ, ЦСОО и други) се доволно информирани во врска со постигањата на учениците на екстерните испити од државната матура? Доколку сметате дека не се добро информирани, како предлагате да се подобри информираноста?

Прилог 4

ПРАШАЊА ЗА ИНТЕРВЈУ СО ПРЕТСТАВНИЦИ ОД ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Според Вас, дали екстерните испити од државната матура во однос на интерните обезбедуваат повеќе (посигурни) показатели за квалитет? Ве молиме образложете.

2. Според Вас, на скала од 100 бодови колку најмалку би требал да биде прагот на положеност за било кој екстерен предмет? Ве молиме образложете го Вашиот одговор.

3. Каков е Вашиот став во врска со улогата на државната матура за праведна селекција при влез во високото образование?

4. На студиските програми каде селекцијата се врши само според успехот од средното образование, кандидатите може да освојат најмногу 100 бода, и тоа: општиот успех по сите предмети учествува со 60%, а успехот постигнат на државната матура со 40%. Според Вас треба ли во иднина тој однос треба да се промени и како?

5. При влез во високото образование поедините делови од државната матура се вреднуваат на следниот начин:

- секој од екстерните испити се вреднува по 10%
- секој од интерните испити се вреднува по 8%
- проектната задача се вреднува со 4%.

Треба ли во иднина ваквото вреднување да се промени и како?

6. Што мислите во врска со информираноста на високообразовните институции за постигањата на учениците на екстерните испити на државната матура? Дали се добро информирани и доколку не, кои информации недостасуваат?

7. Според Вас, на кој начин треба високообразовните институции да ги добиваат потребните информации во врска со постигнувањата на учениците од државната матура?

8. Имате ли да додадете нешто во врска со државната матура, кое што според Вас е важно, но не е опфатено со претходните прашања?

Прилог 5

Таблица за гранични вредности на χ^2

SS	p			
	0,10	0,05	0,01	0,005
1	2,70554	3,84146	6,63490	7,87944
2	4,60517	5,99146	9,21034	10,59663
3	6,25139	7,81473	11,34487	12,83816
4	7,77944	9,48773	13,27670	14,86026
5	9,23636	11,07050	15,08627	16,74960
6	10,64464	12,59159	16,81189	18,54758
7	12,01704	14,06714	18,47531	20,27774
8	13,36157	15,50731	20,09024	21,95495
9	14,68366	16,91898	21,66599	23,58935
10	15,98718	18,30704	23,20925	25,18818
11	17,27501	19,67514	24,72497	26,75685
12	18,54935	21,02607	26,21697	28,29952
13	19,81193	22,36203	27,68825	29,81947
14	21,06414	23,68479	29,14124	31,31935
15	22,30713	24,99579	30,57791	30,57791
16	23,54183	26,29623	31,99993	34,26719
17	24,76904	27,58711	33,40866	35,71847
18	25,98942	28,86930	34,80531	37,15645
19	27,20357	30,14353	36,19087	38,58226
20	28,41198	31,41043	37,56623	39,99685
21	29,61509	32,67057	38,93217	41,40106
22	30,81328	33,92444	40,28936	42,79565
23	32,00690	35,17246	41,63840	44,18128
24	33,19624	36,41503	42,97982	45,55851
25	34,38159	37,65248	44,31410	46,92789
26	35,56317	38,88514	45,64168	48,28988
27	36,74122	40,11327	46,96294	49,64492
28	37,91592	41,33714	48,27824	50,99338
29	39,08747	42,55697	49,58788	52,33562
30	40,25602	43,77297	50,89218	53,67196